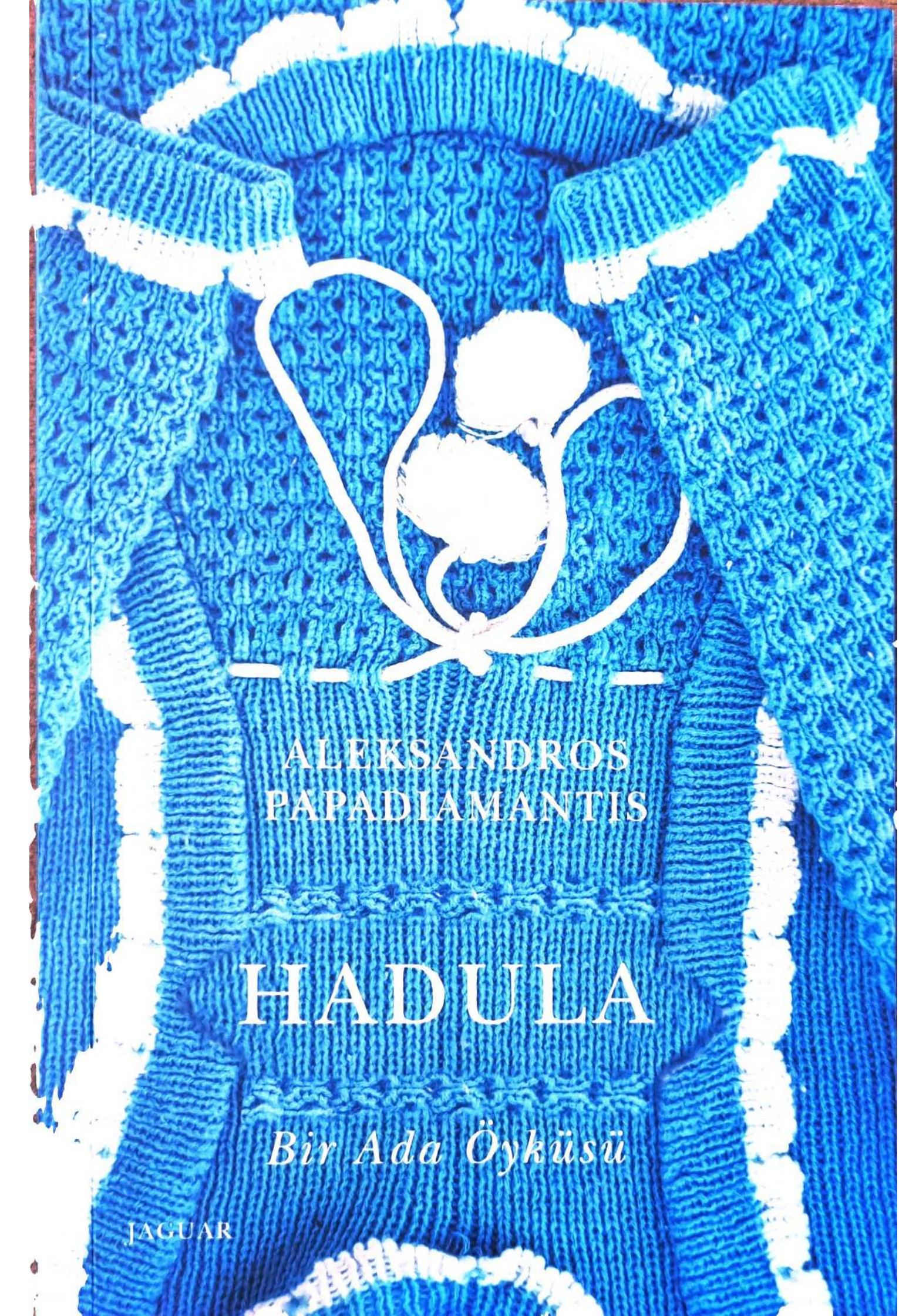

ALEKSANDROS
PAPADIAMANTIS
HADULA
Bir Ada Öyküsü
JAGUAR

Aleksandros Papadiamantis

4 Mart 1851'de *Hadula* başta olmak üzere birçok çalışmasının coğrafi dokusunu oluşturan Skiathos Adası'nda papaz bir babanın dördüncü oğlu olarak doğdu. Skiathos'ta ancak on bir yaşına kadar eğitim görebildi. Daha ileri seviyede eğitim veren bir okul olmadığı için sonraki üç yılını babasının çiftçilik işlerine yardım ederek geçirdi ve kalan eğitimini yakın adalardaki okullara giderek tamamlayabildi. Üniversite için başkente gitmeyi başardığında yirmi üç yaşındaydı ve sadece iki yıl boyunca felsefe okuyabildi. Neyse ki, bu sırada kuzeninin de yardımıyla Yunan basın yayın dünyasına kıyısından köşesinden girmeyi başarmıştı. Ekonomik zorluklar nedeniyle öğrenimini yarıda bıraktıktan sonra geçimini sağlamak için birçok işte çalışsa da, hayatı boyunca bağlı kaldığı tek uğraş vardı: Yazmak. İlk romanı *Muhacir* 1878'de –İstanbul'da çıkan– Neologos'ta, sonraki üç romanı Atina gazetelerinde yayımlandı. Hatta bir süre sonra gazeteler onun öykülerini ve romanlarını tefrika halinde basmak için birbirleriyle yarıştılar. Papadiamantis telif konusunda gazetelere zorluk çıkarmadı, pazarlık yapmadı ve kazandığı parayı dikkatsizce harcadı. Bir dönem boyunca günlerini sadece öykü yazarak ve çeviri yaparak geçiren Papadiamantis *Suç ve Ceza*, *Quo Vadis, Dracula, Manxman* gibi romanları ve Çehov, Bret Harte, Jerome K. Jerome'nin öykülerini Yunancaya çevirdi. 1902'de memleketi Skiathos'ta en iyi eseri olarak kabul edilen *Hadula*'yı yazmaya başladı. Bu roman, ona "Yunanistan'ın Dostoyevski'si" unvanını kazandırdı ve Papadiamantis o günden sonra "Hadula yazarı" olarak anıldı. Romanı bitirdikten sonra Atina'ya tekrar döndü. Hırpani görünüşlü bir bekâr olarak, ölümüne dek büyük bir sadelikle yaşayan Aleksandros Papadiamantis, 1909'da memleketine yerleşti ve yakalandığı zatürre nedeniyle 3 Ocak 1911'de, doğduğu Skiathos'ta hayata gözlerini yumdu.

Yasemin Aydın

1978 Ankara doğumlu. Ankara Üniversitesi'nde Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Kobakizade İsmail Hakkı'nın *Bir Mübadilin Hatıraları* adlı kitabını Yunancaya çevirdi ve bu çeviri ile Kavala Belediyesi Çeviri Ödülü'nü, *Hadula: Bir Ada Öyküsü* ile de 2015 Dünya Kitap Çeviri Ödülü'nü kazandı. Stella Vretou'nun *Kırmızı Rugan Ayakkabılar* adlı romanını da çeviren Yasemin Aydın, aynı zamanda yeminli tercümanlık da yapmaktadır.

Aleksandros Papadiamantis
Hadula: Bir Ada Öyküsü

Kitabın Özgün Adı
Η Φόνισσα

© Jaguar Kitap, 2015
© Aleksandros Papadiamantis

5. Baskı: Ocak 2020

Yunanca Aslından Çeviren
Yasemin Aydın

Editör
Özge Dinç

Sayfa Tasarım
Hakan Güngör

ISBN: 978-605-6501-95-1

Baskı-Cilt
Pasifik Ofset
Sertifika No: 44451

Bu çevirinin yayın hakları Jaguar Kitap'a aittir.
Tüm hakları saklıdır.

JAGUAR KİTAP

Cemal Nadir Sk. No: 16/77 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: 0 212 522 94 22
www.jaguarkitap.com
iletisim@jaguarkitap.com
Sertifika No: 27215

/jaguaryayinlari /jaguarkitap /jaguarkitap

HADULA

BİR ADA ÖYKÜSÜ

ALEKSANDROS PAPADIAMANTIS

Çeviren
Yasemin Aydın

Yayımcının notu:

Kitabın özgün adı *Η Φόνισσα* ("İ Fonissa" okunur) "katil" kelimesinin dişil hali olup Türkçeye "katil kadın" şeklinde çevrilebilecekken, biz kitabın Türkçe basımı için romandaki karakterin adı olan *Hadula*'yı tercih ettik.

ÖNSÖZ

Aleksandros Papadiamantis, Yunan edebiyatının en tanınmış ve sevilen temsilcilerindendir. Yapıtlarının bugüne kadar Türkçeye çevrilmemiş olmasını nasıl açıklayacağız? Bu paradoksu başka tanınmış yazarların yabancı dillere çevrilmemelerinde de görüyoruz. Örneğin Halit Ziya ve Hüseyin Rahmi'nin Yunancaya çevrilmesi neden gecikir? Bir ihtimal, bu yazarların "eski" sayılmaları olabilir. Eğer açıklama bu ise, okur ile edebî yapıt arasındaki ilişkinin pek sağlıklı olmadığı söylenebilir. Rus, İngiliz veya Fransız edebiyatına baktığımızda buna benzer "eski" ve dolayısıyla ilgi çekmeyen yapıt kavramını görmüyoruz. Bu ülkelerin edebiyatlarında değil 19. yüzyıl; 18. yüzyıl metinleri de pekâlâ öteki dillere çevrilmektedir.

Başka bir ihtimal, bu eski yapıtların "o kadar değerli" sayılmamalarıdır. Bu açıklama da pek inandırıcı değil. Çünkü bazı eski yazarlar, örneğin Papadiamantis veya Halit Ziya, pek çok "yeni" yazara göre, çok değerli ve başarılı yazarlardır. Akla daha inandırıcı başka açıklamalar da gelmektedir. Yeni yazarlar (ve vârisleri) şu an hayatta olmayan yazarlara göre bir avantaja sahipler: Kendi yapıtlarını pazarlayabiliyorlar. Sait Faik'in Yunanca çevirilerinin

piyasada bulunmamasının bir nedeni bu olabilir. Papadiamantis de bu kategoriye konabilir.

Başka bir neden, okurun edebiyatla ilişkisi olabilir. Bazı ülkelerde ilgi bir yazara veya bir kitabadır; edebiyat alanının *bütününe* değildir. Oysa bir ülkenin edebiyatına ilgi duyan okur, *bütünü* bilme gereğini duyar, duymalıdır; hatta çağdaş bir yazarı anlamanın yolunun geçmişini ve mirasını bilmekten geçtiğini bilir. Ne yazık ki Türkiye ve Yunanistan'da, öteki tarafın çevrilmiş ve yayımlanmış yapıtları seçmeci bir biçimde dar bir alanı kapsar. Özellikle son on yıla kadar, roman ve öykü alanındaki çeviriler ideolojik kıstaslarla seçilmiştir; genellikle "sol" eğilimli yazarlara öncelik tanınmıştır. Veya "ikili ilişkileri" ele alan, örneğin nüfus mübadelesi, göç, birlikte yaşama konularını işleyen yapıtlara ilgi duyulmuştur. Son yıllarda bu dar seçmeci yaklaşım aşılmaktadır. Papadiamantis çevirisini de bu olumlu yaklaşımın bir işareti olarak kutlamak gerekmektedir.

Kimilerince "Yunan edebiyatının Dostoyevski'si" olarak nitelendirilmiş Aleksandros Papadiamantis (4 Mart 1851-3 Ocak 1911) Skiathos Adası'nda doğdu. Skiathos Adası, Ege Denizi'nin batısında ve Atina'nın kuzeyindedir. Bir papazın oğlu olan Aleksandros gençliğinde ilahiyat okumak üzere Atina'ya gönderildi ama son anda Atina Üniversitesi'nin felsefe bölümüne yazıldı. Kısa zamanda aradığını bulamadığına karar verdiğinden üniversiteyi yarıda bıraktı, yeniden ölene dek yaşayacağı adasına döndü. Yazılarında ada, gençlik yılları ve o yıllara ait anılar ön plandadır.

Papadiamantis resim yapmayı de çok sevdi. Kendi çabasıyla İngilizce ve Fransızca öğrendi. Yaşamını dil öğretmenliği yaparak zor şartlar altında sürdürdü. 1878 yılında ilk romanı, *Muhacir*'i *Neologos* gazetesinde yayımladı. 1882'de

Ulusların Tüccarları'nı yayımladı. O yıllarda artık tanınan bir yazardı. Ancak yazar çevrelerinden uzak kaldı. Kendi halinde bir yaşam sürdü.

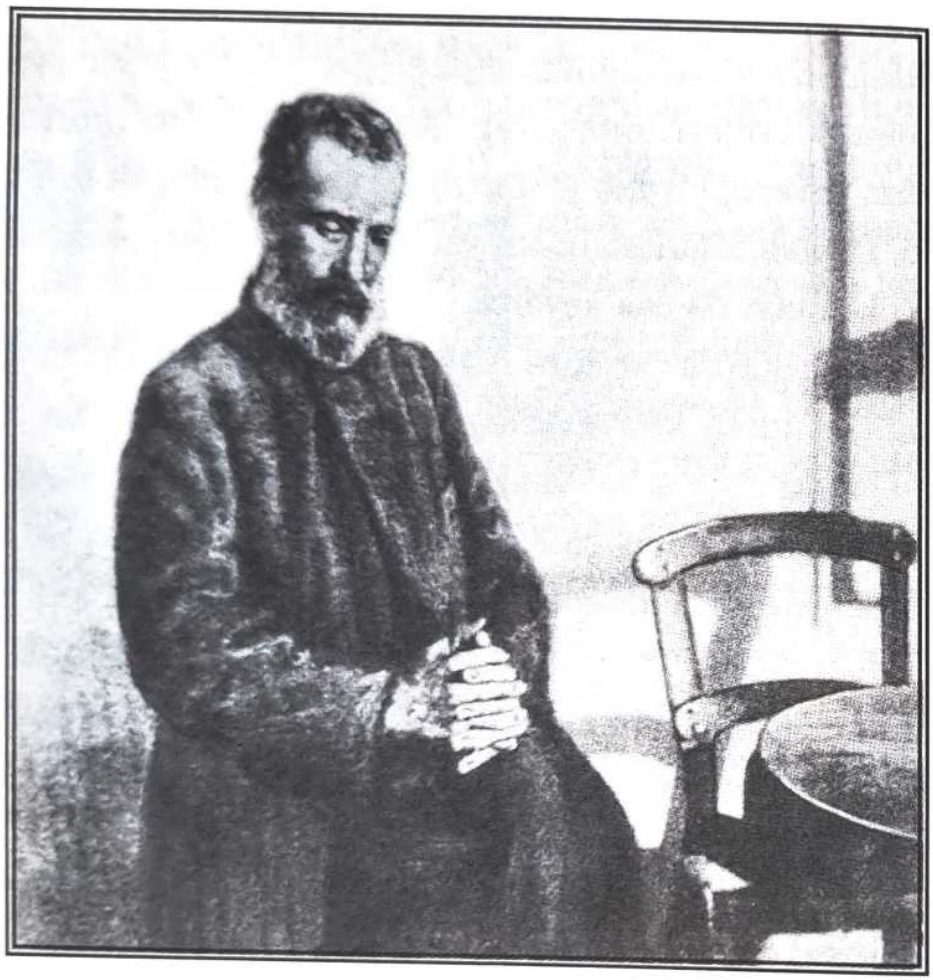
Alışılmış bir kişiliğe sahip değildi Papadiamantis. Ozan Malakasis onu, sakalı karmakarışık, düzensiz giysili, çamurlu ayakkabılı, solmuş silindir şapkalı, üstüne bol gelen paltolu biri olarak anlatır. Başka bir yazar onu şahsına münhasır, bohem, tavernalardan çıkmayan, zeki biri olarak tanımlamıştı. Papadiamantis, resim yapmanın yanı sıra, kiliselerde ilahi okumayı da çok severdi.

Yazar 1906'da bir süre Atina'daki Kolonaki Deksameni Mahallesi'ndeki kahvelerde görünmeye başladı. En ucuz kahveyi sunan Barba Yani'nin kahvesini tercih ederdi. O yıllarda bu kahvelere şair Kostas Varnalis ve Georgios Sovris, yazarlardan Nikos Kazancakis ve Ioannis Kondilakis gibi edebiyat dünyasının tanınmış isimleri de gelirdi. Papadiamantis ellerini kavuşturur, derin düşüncelere dalardı. Şair Pavlos Nirvanas, Papadiamantis'in bu anlarını anlatan fotoğrafını o yıllarda çekmişti.

Yaşamını sürdürmek için sürekli yazmaya ve çeviri yapmaya mecburdu. 1909'da yeniden adasına döndü. Hastalandı ve 1911'de öldü. Kısacası, yaşamı hastalıklarla, yalnızlık içinde ve aşktan uzak geçmiştir. Ona "kosmokalogeros" diyenler de vardır, yani "dünyevi keşiş."

Papadiamantis, edebî kişiliği en çok tartışılan Yunan yazarlarındandır. Kimileri onu Yunan kimliğini ve dünyasını en gerçekçi ve çarpıcı biçimde yansıtan yazar sayarken kimileri de halkbilimci gözüyle "ahlaki" sıradan öyküler yazan biri olarak görmüştür. Papadiamantis özellikle muhafazakâr ve Ortodoks Hıristiyanlarca çok sevilmiştir. Bunun bir nedeni yazarın halkın inançlarını ve alışkanlıklarını sıkça dile getir-

mesidir. Ama aynı olayı "gerçekçilik" olarak da yorumlamanın olanaklı olduğu göz ardı edilmemelidir. Doğal olarak, sorun *neyi* kaleme aldığı değildir, kaleme aldığının *gerçeklikle ne kadar ilişkili olduğudur.*

Yazarın dili üzerinde daha da çok konuşulmuştur. Yunan dili pek çok tartışmalara, hatta çatışmalara neden olmuştur. Bir yanda ağdalı bir dil olan Katharevusa, öte yanda halk dili Dimotiki onlarca yıl birbirine karşı bir savaş yürütmüştür. Taraflar ise mücadelede yalnız bir dil kavgası yapmamışlar, aynı zamanda bir ideoloji kavgasını da sürdürmüşlerdi. Bu kavganın galibi Dimotiki olmuştur. Dolayısıyla Katharevusa dilini kullanmış olan Papadiamantis yenik grupta kalmıştır.

Ancak günümüzde Papadiamantis'e geçmişteki kavgaların tutkularından uzaklaşıp bakmak gerek. Yazar, yukarıda sözü edilen romanlarından çok, öyküleriyle bilinir. Bu metinlerinde o zamanın Yunan toplumu, anlayışları ve inançları en açık ve çarpıcı biçimde canlanır. Oldukça gerçekçidir bu anlatılar. Bu gerçekçilik, Skiathos Adası'nın kaybolmakta olan yaşamına özlemle iç içedir. Kırsal alanın yaşamı lirik bir biçimde resmedilir. Özellikle sıradan insanın düşünce biçimi ve yaşamı ön plandadır.

Hadula: Bir Ada Öyküsü'nde de insan psikolojisi çarpıcı bir biçimde çıkar karşımıza. Yazarın Dostoyevski'ye benzetilmesi anlaşılır birşeydir. Kahramanlarına, ister melek kadar masum, ister şeytan kadar günahkâr olsun, empatiyle yaklaşmakta, onları anlamaya çalışmaktadır. Azizle sıradan köylü aynı anlayış ve sevgiyle ele alınmaktadır. Hemen hemen *Suç ve Ceza*'da olduğu gibi.

Şaheseri sayılan *Hadula: Bir Ada Öyküsü*'nde insanlık için duyulan acıyı ve açmazı görüyoruz. O yıllardaki kadının durumu çarpıcı bir biçimde anlatılır. Öncü bir feminist gibi! Kadın köle gibidir. Evlenebilmek için çeyizini hazırlamaya mecburdur. Çocuklarının ve eşinin esiridir. Acılar içindedir. Paradoksal bir biçimde, cinayet bir çözüm gibi algılanır. Yaşlı kadın, açmazından kurtulamaz: Yardım için cinayet işler. Cinayetler doğal olarak çözümü değil, ölümü getirir. Yazarın toplumsal bir açmaza çözüm önermemesi belki en çarpıcı, gerçekçi, hatta natüralist yanını yansıtır. Kadın, çocukken anne babasına hizmet eder, evlenir ve kocasının kölesi olur, çocuklarına bakar ve onlar da çocuk sahibi olunca –ki üçten de çoktur bu çocuklar– onların kölesi olur!

Bu uzun öykü, tarafsızlığı ve çözümsüzlüğüyle toplumun felsefi bir sorgulaması gibidir. Hatta yerleşik ahlak kuralla-

rına bir meydan okumadır. Öykünün yazıldığı yıllarda böyle bir boyutun varlığının düşünülmesi bile günah sayılacaktı! Ama günümüzde bu öykünün nihilist bir okunuşu pekâlâ olanaklıdır.

Ama Papadiamantis'in dili konusunda özellikle Türk okuyucusunun bilmesi gereken şeyler vardır. Yazar *katharevusa* denen ağdalı dili kullanmıştır; ama kahramanlarının konuşmaları halk dilindedir. Hatta bu öylesine sadık bir halk dilidir ki, dilbilimcilere hazır malzeme sayılabilir. Yazar, elinde bir kayıt cihazıyla çalışmış gibidir. Ve –sürpriz– o zaman kullanılan Yunancanın nasıl Türkçe kelimelerle dolu olduğunu görüyoruz. Bugün artık Yunancada kullanılmayan Türkçe kelimeler, o gün her cümlenin içinde bulunabiliyor. Bazılarını buraya aktarıyorum. Yunan dilinin tarihini incelemek isteyenler için bu metinler bolca malzeme sunmaktadır.

Eserlerde Geçen Yunanca-Türkçe Ortak Kelimeler

Τζάκι (Caki-Ocak)
Ζεμπίλι (Zembili-Zembil)
Σαματάς (Samatas-Şamata)
Μποστάνι (Bostani-Bostan)
Καλαφάτης (Kalafatis-Kalafatçı)
Χαρτζιλίκι (Harciliki-Harçlık)
Βαρέλι (Vareli-Varil)
Μαντίλα (Mandila-Mendil)
Παράδες (Parades-Paralar)
Γρόσια (Grosia-Kuruş)
Μπόι (Boi-Boy)
Αυλή-Χαγιάτι (Avli/Hayati – Avlu/Hayat)

Λεκέδες (Lekedes-Lekeler)
Βουδρούμι (Budrumi-Bodrum)
Σιμίθια (Simithia-Simitler)
Τσαρούχι (Çaruhi-Çarık)
Κεχριμπάρι (Kehribari-Kehribar)
Μαντζούνι (Mancuni-Macun)
Χράμι (Hrami-İhram)
Μπάρεμ (Barem-Bari)
Ζάβαλε (Zavale-Zavallı)
Παπούτσι (Papuçi-Pabuç)
Μπαχτσέ (Bahçe-Bahçe)
Μαρούλι (Maruli-Marul)
Μαρασμός (Marazmos-Maraz)
Ταμάχι (Tamahi-Tamah)
Κουβάς (Kuvas-Kova)
Αμπάρι (Ambari-Ambar)
Παξιμάδι (Paksimadi-Peksimet)
Τσιμπούκι (Çimbouki-Çubuk)
Σαστισμός (Sastizmos: Şaştı, "sastizo" fiilinden "şaşkınlık")
Τσουλούφι (Çulufi-Zülüf)
Σοφάς (Sofas-Sofa, kanepe)
Σεβνταλής (Sevdalis-Sevdalı)
Γούρνα (Gurna-Kurna)
Μάντρα (Mandra-Mandıra)
Ιμβρίκι (İmvriki-İbrik)
Τσο(μ)πάνης (Çobanis-Çoban)
Γρουσουζιά (Grusuzia-Uğursuzluk)
Γεραμπής (Yerabis-Yarabbi)
Ταμάμ (Tamam-Tamam, tam o anda)
Ζαράρι (Zarari-Zarar)
Ντέρτι (Derdi-Dert)

Ντούρμα (Durma-Durmadan)
Χάλι (Hali-Hal)
Ελμπέτ (Elbet-Elbet)
Πετιμέζι (Petimezi-Pekmez)
Καΐκι (Kaiki-Kayık)
Σελάχι (Selahi-Silahlık)

Bu önemli yapıtı Türkçeye kazandırmaya ve Papadiamantis gibi "unutulmuş" bir yazarı tanıtmaya karar veren Jaguar Kitap'ı ve çok zor bir çevirinin üstesinden gelen Yasemin Aydın'ı da kutlamayı görev sayarım.

Herkül Millas

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ

Yunan edebiyatının en ünlü yapıtlarından biri olan *Hadula: Bir Ada Öyküsü*, Aleksandros Papadiamantis'in ikinci edebî eseridir ve novella türünün en önemli örneklerinden birini teşkil eder. Kitap, uzun süre yabancı hegemonyasında ve yabancı dillerin etkisinde kalan Yunan halk dilini "temizlemek" amacıyla 18, 19 ve 20. yüzyıllarda daha çok yazarlar, gazeteler ve resmî makamlar tarafından resmî dil olarak kullanılan Katharevusa lehçesinde kaleme alınmıştır ve toplam on yedi bölümden oluşur. Kitap, yazarın vatanı olan Skiathos Adası'nda geçer. İlk kez 1903 yılında, ocak ayından haziran ayına kadar, *Panathinea* dergisinde "sosyal roman" başlığı altında yayımlanmıştır. Bölümler halinde yayımlandığı için olsa gerek, fiil kiplerinde farklılıklar görülmektedir. On yedi bölüm sonunda toplanıp kitap haline getirildiği zaman fiil kiplerinde görülen bu uyumsuzluklar; maalesef kitabın Türkçeye bir anlam bütünlüğü içerisinde çevrilmesini çok zorlaştırmıştır. Bunun haricinde metnin içinde yer alan ve etimolojik kökenleri Türk halk diline dayanan Yunanca kelimeler, özellikle korunmuş ve eserin yazıldığı

zamanda konuşulan dili daha iyi kavrayabilmemiz için tek tek ayıklanıp listelenmiştir.[1]

Kitap, sadece edebî açıdan değil; suç ve ceza kavramlarına bakışı açısından da çok çeşitli analizler içermektedir. Yazar, kullandığı üslupla, hem adanın geniş bir tasvirini yapmakta hem kendi küçük dünyalarında kadının konumunu ele almakta hem de o dönemin kadınları arasındaki sınıfsal farklılıkları ortaya koymaktadır. Doğal ve sosyal etkenler gibi dış güçler, o dönemdeki kişilerin özgürlüklerini sınırlandırmakta ve açlık, zulüm, kötülük, cinsel dürtüler gibi iç güçler de insanın mantıksal ve ahlaki duruşunu yok etmektedir. Hadula da kendi gerçekliği/yaşanmışlığı ve iç dürtüleri neticesinde, kendince iyilik yaptığına inanmakta ve kendi kaderinden uzak tutmaya çalıştığı kız çocuklarını öldürmektedir. Papadiamantis suç ve ceza kavramlarını yeniden ele alarak okuyucuyu empati yapmaya zorladığı için "Yunan edebiyatının Dostoyevski'si" olarak anılmayı hak etmektedir.

Metnin içindeki isimlerin Yunancada kullanılış şekilleri de ayrıntılı şekilde okuyucuya sunulmuştur. Genelde kişilerin özgün isimlerinin yanı sıra, kısaltma ya da lakap şeklinde kullandıkları diğer isimleri de aynı cümle içinde yer alabilmektedir. Bu sebeple bahsi geçen kişiye birden çok isim atfedilebilmektedir.

Bu novella, hem tiyatroya uyarlanıp Yunan oyuncular tarafından sahneye konmuş hem de 1974 yılında sinema filmi haline getirilmiştir. 2014 yılında opera olarak da sahneye konmaya başlanmıştır.

Bu tercümede imzamın bulunmasına vesile olan çok önemli üç kişiye teşekkür etmeden geçemeyeceğim. Birincisi, kitabı 1903 yılında yazıldığı haliyle Katharevusa dilinden

1 Bkz. Herkül Millas'ın önsüzü.

tercüme edebilmemin altyapısını sağlayan ve tüm birikimini layığıyla öğrencilerine aktarmayı başarabilmiş olan, üniversitedeki Katharevusa dersi hocam Stavros Gioltzoglou. İkincisi, okuldan ayrıldığı için sadece üniversitedeki ilk yılımda, bir dönem derslerine katılma şansına nail olduğum ve bu kitaba önsöz yazmayı kabul etmekle bizi şereflendiren hocam Herkül Millas. Üçüncüsü de bana ve Yunan diline olan hâkimiyetime güvenen, yardım ve desteklerini asla esirgemeyen sevgili dostum, bu kitabın yayımcısı Behlül Dündar. Hepsine en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Yasemin Aydın

BİRİNCİ BÖLÜM

Gözleri kapalı, ocağın "cüruf ayağı" denen kenarına başını dayamış, ateşin yanına yaslanmış yaşlı Hadula –bilinen adıyla Yannu Frangisa– hasta küçük torununun beşiğinin dibinde uykusundan feragat ediyordu. Bebeğin halen loğusa olan annesi ise, birkaç saat önce alçak, fakir yatağında uykuya dalmıştı.

Ocağın rafında asılı duran küçük yağ lambası titrekçe yanıyordu; sönmek üzereydi. Zaten az olan fukara mobilyalar, üzerlerine düşen gölge sayesinde geceleyin daha temiz ve düzenli görünüyordu. Yarı yanmış üç odun ve ocağın ortasına dikili büyük kütük; çokça kül, azıcık kor bırakıyor, zaman zaman da ateşin çıtır çıtır yanmasını sağlıyordu. Yaşlı kadın, uykusundan henüz uyanmıştı, zihnine en küçük kızı Krinio'nun görüntüsünü getiriyordu. Eğer şimdi odada olsaydı, onu yavaşça mani söylerken duyacaktı: "Eğer dostsa sevinsin, yok düşmansa çatlasın..."

Hadula –diğer bir adıyla Frangisa ya da Frangoyannu– altmış yaşlarında, yapılı; sert, erkeksi davranışları olan biriydi ve dudaklarının üzerinde seyrek bıyıklar vardı. Hayatını düşünüyor, hayatı boyunca başkalarına hizmet

etmekten başka hiçbir şey yapmamış olduğunu görüyordu: Küçük bir çocukken ailesine hizmet ediyordu, evlendiğinde de kocasına kul köle olmuştu. Belki kendi mizacından, belki de kocasının yetersizliğinden, onun bakıcısı olma noktasına gelmişti. Çocukları olduğunda, onlar için saçını süpürge etmiş, çocukları da çoluk çocuğa karışınca, kendini tamamen torunlarını büyütmeye adamıştı.

Yenidoğan, iki hafta önce dünyaya gözlerini açmıştı. Şu anda yatakta bitkin halde yatan taze anne Delharo Trahilena, Frangoyannu'nun en büyük kızıydı ve ağır bir loğusalık dönemi geçirmişti. Doğum da zor olmuştu. Bebek acı çektiği için, onu doğumunun onuncu gününde vaftiz etmek zorunda kaldılar. Bebekte boğmaca kaynaklı kuru öksürük mevcuttu. Vaftizden hemen sonra, daha ilk akşamdan iyileşme belirtileri gösteren bebeğin öksürüğü de nasılsa azalmıştı. Frangoyannu geceler boyunca gözünü bile kırpmadı, uyku yüzü görmedi. Yaşadığı takdirde ne acılar çekeceğini ve başkalarının başına ne dertler açacağını hayal bile edemeyen bu küçük yaratığın yanında sürekli tetikteydi. Yenidoğanın, anneannesinin yüreğinin derinliklerini kaplayan endişeyi hissetmesi mümkün değildi: "Tanrım, bu neden dünyaya geldi?"

Yaşlı kadın bebeğe ninni söylüyordu, ufaklığın beşiği üzerinde neredeyse çilelerini bile şarkılara dönüştürecekti. Önceki geceler, çektiği tüm eziyetleri anımsamış, sayıklayarak aklını oynatmanın eşiğine gelmişti. Beyhude geçen o dayanılmaz hayatı; görüntüler, sahneler ve hayaller halinde zihninde yeniden canlanıvermişti.

Babası tutumlu, çalışkan ve akıllı bir adamdı. Annesi ise kötü, küfürbaz ve kıskançtı. O dönemin en şirret kadınlarından biriydi. Büyüden anlardı.

Onu iki üç kez hırsızlar; Karatasos, Gatsos ve Makedonya'nın diğer direniş komutanlarının adamları kovalamış. Bunu intikam almak için yapmışlar, çünkü onlara büyü yapmış ve işlerinin yolunda gitmemesine sebep olmuş. Üç ay boyunca işsiz güçsüz oturmuşlar, ne Türklerden, ne de Hıristiyanlardan bir vurgun patlatabilmişler. Korinth hükümeti dahi onlara yardım göndermemiş.

Aziz Thanasi Tepesi'nden aşağıya; dev ağaçların, bolca suyu olan çeşmenin bulunduğu İlyas Peygamber Meydanı'na, oradan da ormanların arasından Merovili'ye, dağın yamacına kadar kendisini kovalamışlar. O da sık ağaçların olduğu bir alana saklanmayı denemiş. Ancak adamlar buna kanmamış. Dalların ve yaprakların hışırtısıyla titremesinin çalılara yansıttığı dehşet, onu ele vermiş.

O sırada kendisine bağıran bir ses duymuş:

"Hey küçük kız, yakaladık seni!"

Derhal çalıların içine atlamış ve geniş, beyaz kanatlarını çırpan ürkek bir kumru gibi koşmaya başlamış. Kurtulmak adına hiçbir umudu yokmuş. Oysa onu ilk kez kovaladıklarında Pyrgi'nin altında saklanmayı başarmıştı, çünkü orada birçok patika yol bulunuyordu. Burada ise dar yollar ve labirentler yerine sadece ağaçlar ve balta girmemiş yoğun çalılıklar vardı. O zamanlar genç bir kız olan Delharo – Frangoyannu'nun annesi– o çalılıktan bu çalılığa yalınayak, ceylan gibi sekiyordu; terliklerini ayağından fırlatıp atmıştı (Onu kovalayanlardan biri de bu terliklerden birini ganimetten sayıp almıştı). Dikenler de topuklarına batıyor, ayak bilekleriyle dizlerini kanatıyordu. Ümitsizlik içinde koşarken aklına bir fikir geldi.

Sık ormanlığın orada, "Moraitis'in Çamı" olarak bilinen, dağın yamacına ekilmiş eşsiz bir zeytinlik vardı. Yaşlı

Moraitis –mülk sahibinin dedesi– bu yere, geçen yüzyılın sonlarına doğru (Katerina ve Orlov'un döneminde) Mistra'dan taşınmıştı. Meşhur çam da, zeytin ağaçlarının ortasında cüceler arasındaki bir dev gibi yükseliyordu. Çobanlar ve balıkçılar bin yıllık ağacı beş adamın bile saramayacağı dev bedeninin köküne yakın yerinden, tam da kalbinden yarmış ve bolca çıra elde etmek için dibine kadar oymuştu. Ağaç, bağrındaki liflerde açılan derin yaraya rağmen yetmiş beş yıl daha, yani 1871'e kadar hayatını sürdürmüştü. O yılın temmuz ayında, bölgenin sakinleri, denizin altında büyük bir deprem hissetti. O gece dev, çöktü kaldı.

Frangoyannu'nun annesi, yeni gelin Delharo, iki insanın içinde rahatlıkla oturabileceği o oyuğa saklanmak üzere koşmuştu. Ne ümitsiz ve çocukça bir çabaydı! Çocukların saklambaç oynadığı zamanlardaki gibi, ancak düşlerinde saklanabileceği bir yerdi, kimsenin öyle bir yerde gizlenmesi mümkün değildi. Onu kovalayanlar mutlaka fark edecek ve sığınağını ortaya çıkaracaktı. Önden fark edilirdi; sadece arkadan bakıldığında görünmezdi. Üç hırsız da çamın olduğu yere vardıklarında, kendisini orada çivilenmiş şekilde görüvereceklerdi.

Üç adam koştu, onu teğet geçti ve koşmaya devam etti. Adamlardan ikisi dönüp bakmamıştı bile. Onun ileriye gittiğini düşünüyorlardı. Ancak son anda üçüncü adam, muhtemelen sersemlemiş şekilde, aniden döndü ve çamın gövdesi hariç, her yere baktı. Ağacın gövdesinde bir oyuk olduğunu ve bu oyuğun içinde de bir insan saklandığını düşünmeksizin, çam ağacıyla etrafına hızlıca bir bakış fırlattı. Dev cüssenin içindeki oyuktan haberdar olsaydı bile, o an aklına gelmezdi. Genç kadının saklanabileceği türden bir yer yoktu, yer yarılmıştı da içine mi girmişti? Belki de

yaptığı büyülerde yardıma çağırdığı Dryadlar, Orman Perileri onu koruyor, arkasındaki zalimleri kör ediyor, yeşil bir sis dalgası yayıyor, gözlerini bu yemyeşil ışığa boğuyordu; bu sebeple onu bir türlü göremiyorlardı.

Genç kadın, ellerinden kurtulmuştu. Delharo, sonraki zamanlarda da hırsızlara büyü yapmayı ve işlerinin "kesat" gitmesine sebep olmayı sürdürdü, ta ki yağmalar sona erene ve Tanrı'nın da yardımıyla ortalık süt liman olana dek... ve söylendiği üzere Sultan Mahmut "Şeytan Adaları"nı Yunanistan'a bağışlamıştı. İşte o zamandan sonra, başıbozukluk sona ermişti. Yağmaların yerini vergilendirme sistemi almıştı ve artık tüm seçkin insanlar, "kulakları olmayan" merkezin geniş karnı, yani devletin obur midesi için çalışıyordu.

*
* *

Hadula–Frangisa, o zamanlar çok küçük olmasına rağmen, annesinin anlattığı her şeyi hatırlıyordu. Büyüyüp on yedi yaşına geldiğinde ve ortalığın artık sakinleştiği hükümet yıllarında, ailesi onu Yanni Frango ile evlendirdi; sonraları karısı onu "Bere" ya da "Hesap" diye çağıracaktı.

Karısı Hadula ona bu iki lakabı sebepsiz yere takmamıştı. Evlenmeden önce de –henüz onun, kısmeti olduğunu ve hayat arkadaşı olacağını bilmeden– genç kızlık kurnazlığıyla alay ettiğinde dahi ona "Bere" diyordu. Çünkü Yanni fes yerine, kısa püskülü olan kırçıllı, kırmızı renkte bir tür uzun başlık takıyordu. Evlendikten sonra da ona "Hesap" demeye başladı, çünkü hem "Hesap budur." lafını söyleyip duruyordu hem de üç kuruşun ne ettiğini, iki yevmiyenin kaç para tuttuğunu bile doğru hesaplayamıyordu. Yanında karısı yoksa, her gün onu keriz yerine koyarlardı.

Gemilerde, tersanelerde, iskelelerde; diğer bir deyişle marangoz ya da kalfa olarak çalıştığı yerlerin hiçbirinde hakkını doğru dürüst ödemezlerdi.

Yanni, uzunca bir süre, Hadula'nın aynı mesleği icra eden babasının öğrencisi ve çırağı olmuştu. Yaşlı adam onu öyle saf, kanaatkâr ve alçakgönüllü gördüğünde, çok saygı duydu ve damadı yapmaya karar verdi. Çeyiz olarak ona, eski Kastro'da 1821'den önceki zamanlarda insanların ikamet ettiği köhne, yıkılmaya yüz tutmuş bir ev; bugün kasabanın bulunduğu yerden üç saat uzaklıktaki sarp bir kıyıda, ıssız Kastro'nun dışında bulunan bir sözde bostan, bir de komşunun, kendisine ait olduğunu iddia ettiği, yabanda "bir evlek tarla" verdi. Ancak diğer komşular, üzerinde tartışılan her iki tarlanın da işgal edilmiş "kilise mülkü" olduğunu ve dağılan bir manastıra ait olduğunu söylüyordu. Yaşlı Statharos kızına böyle bir çeyizi uygun görmüştü. Zaten tek kızı oydu. Kendisi, karısı ve oğlu için de şehirde yeni yapılmış iki ev, oraya yakın iki bağ, iki zeytinlik, birkaç tarla ve var olduğu kadarıyla nakit para ayırmıştı.

*
* *

O gece Frangoyannu'nun aklına o eski hatıralar bile gelmişti. Kızının doğum yapmasının üzerinden on bir gece geçmişti. Küçük kızın hastalığı nüksetmişti, acı çekiyordu. Dünyaya hasta gelmişti. Çileler onu ta anne karnında takip etmeye başlamıştı. O sırada ufaklığın öksürükleri duyuldu ve Frangoyannu'nun uyanıkken gördüğü hayaller, geçmişe dair hatırladıkları bir anda kesintiye uğradı. Hafifçe uzandığı fakir döşekten doğruldu, üzerine eğildiği bebeğe üstünkörü yardım etmeye çalıştı. Küçük bir şişeyi yağ lambasının ışığına doğru yaklaştırdı. Şişeden bebeğin dudakları arasına

bir kaşık dolusu akıtmayı denedi. Ufaklık, dilini bu sıvıyla ıslattı ve hemen ardından, ne kadar içtiyse onu kustu.

Loğusa anne, alçak ve dar yatağında yan tarafına döndü. Yarı uyuklar görünüyordu. Göz kapakları kapalı haldeydi, narkoz etkisi altındaydı. Gözlerini açtı, iki üç parmağını alnına götürerek sordu:

"Nasıl gidiyor anne?"

"Nasıl gitsin!.." diye çıkıştı yaşlı kadın. "Sen de sakinleş şimdi! Ne yapsın çocuk, öksürmesin mi?"

"Bebeğin durumunu nasıl görüyorsun anne?"

"Nasıl göreyim? Bebek işte... Nerden geldiyse bu da dünyaya!.." diye ekledi yaşlı kadın huysuz ve tuhaf bir üslupla.

Biraz sonra loğusa, daha sakinleşmiş olarak uykuya daldı. Yaşlı kadın da şafak vakti, horozun üçüncü ötüşünde hemen gözlerini yumdu. Loğusanın ve bebeğin durumunun nasıl olduğunu, annesinin geceyi nasıl geçirdiğini öğrenmek için sabırsızlanıp yandaki küçük evden gelen kızı Amersa'nın sesiyle uyandı.

İkinci kızı Amersa bekârdı, artık evde kalmış sayılırdı. Ama çok "maharetli" ve başarılıydı, ünlü bir dokumacıydı. Aynı zamanda kumral, uzun boylu ve erkeksiydi. Çeyizleri ve kendi elleriyle işlediği nakışlar, uzun yıllardır eğreti bir sandıkta kapalı duruyordu ve onları artık güvelerle kurtlar yiyordu.

"Günaydın!.. Nasılsınız? Geceniz nasıl geçti?"

"Amersa, sen misin?.. İşte bu gece de bitip gitti."

Yaşlı kadın henüz uyanmıştı; gözlerini ovuşturuyor, zorlukla konuşuyordu. Yandaki küçük bölmeden bir gürültü duyuldu. Sesin kaynağı, loğusanın kocası Dandis Trahilis'ti; Dandis, ince ahşap duvarın arkasında, bir kız çocuğuyla küçük bir oğlan çocuğunun yanında uyurdu ve yeni uyan-

mıştı. Alet edevatını (keserler, testereler, marangoz rendeleri) topluyor ve yevmiyesini kazanmak üzere tersaneye gitmeye hazırlanıyordu.

"Duyuyor musun, ne gereksiz patırtı yapıyor ama!.." dedi yaşlı kadın. "Gürültü yapmadan hurdalarını toplayamıyor. Onu duyan zaten anında anlar neler olup bittiğini!"

"Çingenenin evi yanmış..." dedi Amersa alaycı bir ifadeyle gülerek.

Dandis'in ahşap duvar arkasında, gözükmeden tek tek zembile attığı aletlerin (keserler, testereler, burgular) gürültüsü, loğusayı uyandırdı.

"O da ne anne?"

"Ne olsun! Konstantinos takımlarını zembile atıyor!.." dedi yaşlı kadın iç çekerek.

"Külünü mü hesaplıyorsun?" diye tamamladı deyimi Amersa.

O vakit Konstantinos'un sesi duyuldu küçük bölmenin arkasından.

"Uyandınız mı kaynana? Geceyi nasıl geçirdiniz?"

"Nasıl geçirelim! 'Değirmendeki tavuk gibi...' Gel de rakını iç."

Dandis, kışlık odanın kapısında gözüktü. Geniş göğüslü, hantal, yaşlı kaynanasının dediği gibi "gölgesiz"[2] ve neredeyse köseydi. Yaşlı kadın, ocağın üzerindeki küçük rafta bulunan ufak şişeyi Amersa'ya gösterdi ve başıyla, Konstantinos'un içmesi için bardağa koymasını işaret etti.

"Hiç incir yok mu?" diye sordu damat, rakı bardağını baldızının elinden alırken.

"Ne arar öyle bir şey burada!.." dedi yaşlı Hadula. "Burada bize 'kırk fırın ekmek' lazım," diye ekledi; küçük kız çocuğunun

2 Dünya üzerindeki hiçbir şeye benzemeyen. *(ç. n.)*

doğumu gibi "uğurlu bir olay"ın yaşandığı zamanlarda, genellikle en fakir evlerde görülen israfı kastederek.

"Gözleri olan bir damat da ister misin?" dedi Amersa, başka bir deyimi daha hatırlatarak.

"Belki de sen şaşı bir nişanlıyı tercih ederdin," dedi Dandis hiç istifini bozmadan. "Şerefe! İyi kırklamalar!"

Ve küçük bardağı, bir dikişte yuvarladı.

"Size iyi akşamlar."

Zembilini doldurdu ve tersaneye gitmek üzere yola koyuldu.

İKİNCİ BÖLÜM

Ocaktaki ateş sönmek üzereydi, yağ lambası da titrek aleviyle evi ışıtıyordu. Loğusa, yatağında kestiriyor; bebek, beşiğinde öksürüyor; Frangoyannu da önceki gecelerde olduğu gibi yine döşekte ve tetikte bekliyordu.

Horozun ilk ötüşüne yakın bir zamanda hatıralar, hayaletler şeklinde uçuşarak gelmişti. Onu evlendirmelerinden sonra, yani "kandırıp kapakladıktan" ve eski ıssız Kastro'daki yıkılmaya yüz tutmuş evi, dağın tepesindeki çorak bostanı ve de komşuyla manastır arasında tartışma konusu olan yabandaki tarlayı ona çeyiz olarak verdikten sonra; yeni gelin kocasıyla birlikte, dul görümcesinin evine yerleşti ve birkaç parça eşyayla evini açtı. Ancak çeyiz anlaşmasında ayrıntılı şekilde, kendisine birçok kıyafet, onca gömlek, bir o kadar kırlent, ayrıca iki bakır kap kacak, bir tava ve bir de sac ayağı verildiği yazıyordu. Aynı zamanda çatal bıçak takımı ve kaşıklardan da bahsediliyordu.

Görümcesi pazartesi günü, düğünün hemen bir gün sonrası, her şeyi inceden inceye gözden geçirdi ve listede iki çarşaf, iki yastık, bir bakır eşya ve bir kıyafet takımının eksik olduğunu fark etti. Aynı gün kayınvalideden eksik

parçaları getirmesi istendi. Çıkarcı yaşlı kadın da "ne verdiyse, gayet güzel verdiğini ve bunların da yeterli olduğunu" belirten bir cevapla döndü. Bunun üzerine görümcesi de ağabeyini doldurușa getirdi ve koca, yeni geline sızlandığı zaman, gelin de şöyle cevap verdi: "Çıkarını o kadar çok düşünüyorsan hayaletlerden başka kimsenin bulunmadığı Kastro'daki evin yazılmasına neden rıza gösterdin? Madem bir ev, üzüm bağı ve zeytinlik alamıyorsun, çarşaflar ve gömlekler sana ne yarar sağlayacak?"

Nişanlılığı süresince Hadula, gerçekten de damadın kulağına böyle bir şey fısıldamayı denemişti. Çok genç olmasına rağmen, mizacı ve annesinden öğrendikleri sayesinde, isteyerek ya da istemeyerek, yaşına oranla oldukça kurnaz biri olup çıkmıştı. Ama annesi, bu küçük cadının –kızını bu şekilde adlandırıyordu–damadın aklını başından almasından ve böylece onun da gözünün açılıp daha fazla çeyiz istemesinden korkuyordu. Bu sebeple de aralarında özel bir şey konuşmasınlar diye, kızı ve nişanlısı üzerinde sıkı bir baskı politikası uyguluyordu. Ne yaptıysa bahanesi de hazırdı: Katı ahlak kuralları.

"Bir bu cadının vaktinden önce bir çocuk peydahlaması eksik!" demişti.

Damadının mesleğine nasıl bir gönderme yaptığını görüyorsunuz. ("Tekne peyda etmek", "tekne inşa etmek" anlamındaydı). Ancak aslında bunu, daha fazla çeyiz vermek zorunda kalmamak için yapmıştı.

Bir akşam, nişan arifesinde, damat çeyiz konusunu görüşmek üzere kız kardeşiyle birlikte eve geldiğinde Hadula'nın babası; yaşlı gemi imalatçısı, kilise muganisi Sivias'a çeyiz anlaşmasını dikte ediyordu. Sivias kuşağına koyduğu ve büyük bir tabancaya benzeyen uzun devât kabından pirinç

hokkasını ve kaz tüyünden divitini çıkarmış; dizlerinin üstüne koyduğu *Kutsal Havariler Kitabı*'nın üzerine kalınca bir kâğıt yerleştirmiş ve yaşlı gemi imalatçısının dikte ettiklerini yazmaya başlamıştı: "Tanrı, Oğul ve Kutsal Ruh adına, kızım Hadula'yı Yanni Frango ile evlendiriyor ve ilk olarak kendisine iyi dileklerimi sunuyorum..." Hadula ocağın karşısında, döşeklerin, yorganların, iki büyük minderle çevrili ve ipek çarşaflarla sarılı yastıkların istiflendiği yüklüğün hemen dibinde sopa gibi hareketsiz ve mağrur duruyor; ama aslında büyük bir dikkatle ve sabırsızlıkla nişanlısıyla onun kız kardeşine, "Kastro'daki evi" ve "Stivoto'daki tarlayı" çeyiz olarak kabul etmemeleri, onların yerine şehirdeki evle şehre yakın bağ ve zeytinlik için ısrar etmelerini mimikleriyle işaret ediyordu.

Ama nafile! Ne damat, ne de kız kardeşi bu ümitsiz işaretleri gördü. Yalnızca nezaket gereği dünürü ve damadı karşısında, kızına sırtını dönmek zorunda olan, ancak sadece bir omzu dönük olacak şekilde oturan yaşlı kadın –kızın annesi– görünmez bir ruh ona garip bir şeylerin döndüğünü fısıldamış gibi, birden kızına döndü ve kızının yapması yasak olan "kaş göz etmelerini" gördü.

Aynı anda kızına korkunç bir tehdit bakışı fırlattı.

İçinden, "Eh be küçük cadı!" diye mırıldandı. "Ben sana gösteririm! Ben de sana yapacağımı bilirim."

Birkaç dakika sonra, bu konuyu mesele etmesinin kendisine hiçbir fayda sağlamayacağını düşündü. Çünkü babasına gidip şikâyetlenmesi için ona bahane vermekten korkuyordu. O zaman işler daha da sarpa sarardı. Yaşlı adam muhtemelen biricik kızının yalvarma ve ağlamalarına dayanamaz, ona daha fazla çeyiz vermeye kalkardı. Bu sebeple sesini hiç çıkarmadı.

Hadula, kaş göz işaretlerini gören annesinin, hayatı boyunca ilk kez gösterdiği bu tutum karşısında şaşırıp kalmıştı. Alıştığı üzere tırnak geçirme, çimdikleme, ısırma gibi hareketlere maruz kalmamıştı bu kez. Şunu da kaydetmek gerekirdi ki, bu eski ıssız köydeki evin çeyiz olarak verilmesi, göründüğünden çok daha iyi bir şeydi. Kastro'da birçok ev hâlâ ayaktaydı, bazı aileler yazlarını orada geçirmeye alışmıştı ve insanların gözünde "eski köy"ün apayrı bir yeri vardı. Daha yaşlı insanlar, yeni şehirde acı çekiyordu ve ne yeni düzene, ne de huzurlu yaşama, yani hırsız ve korsanlardan, hatta Türk donanmasından uzak hayata alışabilmişlerdi. Bu sebeple insanların yeni şehre yerleşeceğine kesin gözle bakılmıyordu; kısa sürede geriye, eski "alışkanlıklara" dönecekleri yönünde bir beklenti vardı. Sürekli Kastro'yu özlemle anıyor, hep oradan bahsediyor ve geri dönecekleri günü kederle hayal ediyorlardı. Ama yeni yerleşim yerinde de ev inşa etmeyi bırakmıyorlardı, binlerce kez daha, insanların düşündüklerinden başka şeyler yaptıklarını ve mekanik olarak birbirlerini taklit ettiklerini ispat edercesine.

Böylece nişandan iki hafta sonra düğün oldu. Kaynana böyle olmasını istemişti. Dediğine bakılırsa, kocasının meslektaşı ve çırağı olan damadının nikâhsızken pervasızca eve girip çıkmasından hoşlanmıyordu. Damadının yaşı geçkin, dul; ergenlik çağında (o da tersanede çalışan) bir oğlu, reşit olmayan bir kızla bir oğlu daha olan kız kardeşi, yeni evli çifti evine kabul etmişti. Bir yıl sonra ilk çocukları Statharas doğdu. Sonra ikinci çocukları Delharo, daha sonra Yalis, onun ardından Mihalis, sonrasında Amersa, Dimitrakis ve son olarak Krinio... İlk zamanlar eve bir huzur havası hakim gibi görünüyordu. Gelinin ilk iki çocuğu büyümeye başladığında, damadın kız kardeşinin de

son iki çocuğu yeterince büyümüş olduğundan, evde savaş başlamıştı. O zaman Frangoyannu –yaşı ve tecrübesiyle daha da olgunlaşmıştı– mahareti ve birikimiyle, tevazuyla söylediği gibi, ufak bir ev edinmeyi becermişti. Bir yılda sadece çamurdan, ufak ve alçak dört duvar yapabilmiş, üzerine de bir çatı kondurmuştu. İkinci yıl, görümcesinin zulmünden kurtulmak için zaman kaybetmeden evin dörtte üçünü "köprülemeyi"; yani düzensiz, eski ve yeni tahtalarla eve küçük bir kat çıkmayı başardı. Görümcesi, yaşlandıkça daha da beter oluyordu. Frangoyannu bir gün her şeyini toplayıp gitmiş; kocası ve çocuklarıyla "köşesine", "yuvasına", "sığınağına" çekilmişti. Kendisinin söylediği gibi, o gün hayatının en büyük mutluluğunu yaşamıştı.

Frangoyannu tüm bunları hatırlayarak, o bitmek tükenmek bilmeyen uykusuz ocak ayı gecelerini bir şekilde yeniden yaşıyordu. Küçük torununun yatağı başında tetikte beklediği her seferde, dışarıda kuzey rüzgârının kiremitleri tokatlayıp pencereleri zorlayarak aralıklarla esip gürlediği duyuluyordu. Gecenin üçüydü, horoz yine öttü. Kısa süreliğine sakinleşmiş olan küçük kız, yine korkunç şekilde öksürmeye başladı. Dünyaya hasta gelmişti ve öyle anlaşılıyordu ki doğduğunun üçüncü gününde "yüzdürülmesi"[3] sırasında, yani banyo teknesinde ilk yıkanışında soğuk kapmıştı ve böylece bu kötü öksürük, çocuğa yapışıp kalmıştı. Frangoyannu, günlerce büyük bir özlemle belirtilerin, bu küçük ve hasta mahlûktan uzaklaştığını görmek için beklemişti –çünkü uzaklaşmazsa çocuğun kurtulamayacağını biliyordu– ancak şükür ki kötü bir şey olmamıştı. Kimse kendisini duymadan, içinden "Hem

3 Yunanistan'da doğumun üçüncü gününün sabahında, bebek ılık suyla dolu ve içine gümüş para atılmış bir banyo teknesine konur ve bu suda "yüzdürüldükten" sonra paralar anneye verilirdi. *(ç. n.)*

kendi eziyet görmek hem de bize eziyet etmek için gelmiş dünyaya" diye fısıldamıştı.

O anda Frangoyannu, kapalı ama uykusuz gözlerini açtı ve beşiği hafifçe salladı. Aynı zamanda, bu durumlar için hazırlanan geleneksel sıvı ilacı hasta bebeğe vermek istiyordu.

"Kim öksürüyor?" Ara bölmenin arkasından bir ses duyuldu.

Yaşlı kadın cevap vermedi. Cumartesi akşamıydı ve damadı, akşam yemeğini yemeden önce fazladan bir bardak rakı içmişti. Aynı şekilde akşam yemeğinden sonra da haftanın yorgunluğunu atmak için büyük bir bardak dökme şarap devirdi. Dandis muhtemelen yeterince içtiği için, uykusunda sayıklıyordu.

Bebek, öksürüğü endişe verici şekilde artmışken, ağzına dökülen sıvıyı kabul etmemiş ve öksürüğün basıncı yüzünden ilacı tükürmüştü.

"Kapa çeneni!" dedi tekrar, bebeğin babası Dandis uykusunda.

"Kes sesini!.." diye ekledi Frangoyannu da alay ederek.

Loğusa, bir yandan bebeğin öksürüğünü, diğer yandan da uyuyan Dandis'le uykusuz ve tetikte bekleyen Frangoyannu arasında geçen bu kısacık ama tuhaf diyaloğu duymuş, şaşkınlık içinde kalmıştı.

"Bu da neyin nesi anne?" diye sordu Delharo, yerinden biraz doğrularak. "Çocuk iyi, değil mi?"

Yaşlı kadın, küçük yağ lambasının ürkütücü ışığı altında, uğursuz bir gülümsemeyle dudaklarını büzdü.

"Duymamış olayım kızım!"[4]

Bu "Duymamış olayım kızım!" lafını çok tuhaf bir ifadeyle söylemişti. Öte yandan genç anne, böyle bir şeyi annesinden ilk kez duymuyordu. Eskiden de mahalledeki kadınlar ve

4 "Keşke" anlamında kullanılan bir ifade. *(ç. n.)*

yaşlılar arasında, genç kızlardan, yokluktan, damatların aşırı talepleriyle gurbete yolculuklarından ve de bir Hıristiyan kadının "kadınsı (zayıf) yanlarını" tesis etmek için çektiği eziyetlerden bahsedildiğinde, annesinin benzer hislerle başını tuhafça sallayarak, bunun gibi ifadeler kullandığını hatırlıyordu.

"Duymamış olayım komşu!", "Azrail yoksa kaya da mı yok?"[5] Sık sık annesinin bu şekilde isabetli cümlelerine şahit olmuş, bir insanın çok kız çocuğu yapmamasının, hatta hiç evlenmemesinin daha iyi olduğunu kesin ifadelerle söylediğini işitmişti. Elbette kız çocukları için en sık ilenmesi şuydu: "Aman kurtulmasınlar, daha ileri gitmesinler!"

Bir seferinde de şunu söylemeye kadar vardırmıştı işi:

"Eh, ben size ne diyeyim! Bazen insanın kızları doğdukları an boğası geliyor!"

Evet, bunu gerçekten söylemişti, ama tabii ki bunu yapması asla mümkün olmayacaktı! Buna kendisi bile inanmazdı...

5 "Azrail canını almak istemiyorsa, uçuruma at gitsin!" anlamında. *(ç. n.)*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Delharo Trahilena'nın doğum yapmasının ardından böyle birçok gece geçti. Bebek vaftiz olduktan ve anneannesinin adı olan Hadula'yı aldıktan sonra –bu olay Hadula'nın, yüzünü ekşitip kafasını sallayarak "Aman bu isim sakın yitip gitmesin!" diye homurdanmasına sebep olmuştu– bebek her şekilde daha da iyi görünmesine rağmen yaşlı kadın yine tetikteydi. Öte yandan uykusuzluk zaten Frangoyannu'nun doğasında vardı, aklından bin tane şey geçer ve uykuya çok zor dalardı. Hesaplaşmalar ve anıları, geçmişten puslu görüntüler; dalgalar gibi birbiri ardına aklına gelir, gözlerinin önünden geçerdi.

Hadula dünyaya onca çocuk getirmiş ve ikamet etmek için küçük bir ev inşa etmişti. Aile büyüdükçe "zehirler" de büyümüştü. Evet, Yannu o küçük evi kendi tasarrufuyla elde etmişti, kocasının birikimleriyle değil. Usta Yannis, "Bere" ya da "Hesap", gerçekten de ne çalışıp da kaç yevmiye kazandığını, ne de günlüğü 1,75 ya da 1,80'den (Çünkü üçüncü sınıf bir marangoz olarak bu kadar alırdı) dört, beş ya da altı yevmiyenin ne kadar ettiğini hesaplayabilirdi. Bazen de kalafatçı olarak 2,35 ya da 2,40 alırdı, ama o zaman bile bunları hesaplamaktan âcizdi.

Hoşuna giden tek şey, pazar günü parasının neredeyse tamamıyla içmekti. Tanrı'ya şükür ki karısı önlemini almıştı, cumartesi gecesi kocasının elinden paraları alırdı. Frangoyannu bazen de paraları bin bir zorlukla doğrudan kocasının ustabaşısından tahsil ederdi; ama ustabaşı paraları ona vermek istemez, Yannis'in kendisine vermeyi tercih ederdi. Çünkü diğer işçilere de yaptığı gibi, "Kızlarım var benim be kardeş, kızlarım var!" diyerek kendisi için fazladan pay olarak Yannis'ten on-on beş kuruş keserdi. Ama Frangoyannu'yu kandırmak ne mümkün! O da ustabaşına tek mantıklı, ağzını kapatacak cevabı verirdi: "Bir tek senin mi kızların var usta? Milletin yok mu sanki?"

Baştersaneciden paraları almayı başaramadığında ise, yarı şaka yarı ciddi, kocasının elinden kapardı; tabii önce "gönlünü hoş tutarak" ve kocasını uygun psikolojik duruma getirmeye özen göstererek... Ya da son çare olarak, kocasının yarı sersemlemiş şekilde uyuklamasını bekler ve gece cebinden paraları yürütürdü. Pazar sabahı ona, "harçlık" niyetine kırk elli kuruş verirdi.

Yani evi kendi tasarrufuyla inşa etmişti, ama bu küçük sermayenin asıl temeli neydi? Uyanık olduğu o dakikalarda, bunu kendisine ilk kez itiraf ediyordu. Günah çıkardığı rahibe bile itiraf etmemişti, zaten ona çok az şey söylerdi, sadece alışılagelmiş günahları, anlatmadan önce rahibin de bildiği şeyleri... Yani dedikodu, öfke, kadınsı ihtiraslar ve benzerlerini. Henüz annesi yaşıyorken bunu annesine bile anlatmamıştı (Öyle ya da böyle, hiçbir şey söylememesine rağmen, bundan şüphelenen ve de bilen tek kişi annesiydi). Elbette, son anında her şeyi ona söylemeye karar vermişti. Ancak maalesef yaşlı kadın, vefat etmeden önce, sağır ve dilsiz olmuş, duyularını yitirmiş ve kızının betimlemesine

göre "cansız bir nesne gibi" kalakalmıştı. Bu sebeple kabahatini annesine itiraf etme fırsatı bulamamıştı.

Üstüne üstlük bunu, babasına ve kocasına da söylememişti. Bu, onun sırrıydı.

Düğününden önce Hadula, babasının paralarını azar azar yürütmeye başlamıştı, kimi zaman para, kimi zaman kuruş olarak. O kadar azdı ki, ne ruhu duymuştu babasının, ne de ondan şüphelenmişti. Hepi topu sadece iki kez, küçük hazinesinin hesabını yanlış yaptığını kavramıştı. Küçük hazinesini, yaşlı kadının çok önceden keşfettiği, sonraları kızının da bulduğu gizli bir yere koyuyordu. Hadula babasının şüphe duymasına mani olmak için çalmaya bir süre ara vermişti. Daha sonra yeniden, daha fazla aşırmaya başlamıştı, ama onunkiler annesinin yürüttüklerinin yanında devede kulak kalırdı.

Annesi çok fazla yürütmüştü, ama belirli bir taktikle. Çoğunu kendi idaresindeki, yani aile arazisinin ürünleri olan zeytinyağı ve şarap satışı gibi işlerden yürütüyorsa, çok az da –neredeyse kızı Hadula'nın aldığı kadar– yaşlı adamın yevmiyesinden alıyordu. Yıllar sonra işler açılıp da yaşlı Stathis, oğlu ve çırağının da yardımıyla tekne ve kayık "imal eden" küçük bir tersanecibaşı olduğunda, yaşlı kadın tersane sanatından kazandıklarından da yeterince çalmaya başlamıştı.

Sonunda, düğününden birkaç ay önce Hadula, annesinin küçük hazinesinin bulunduğu gizli yeri keşfetmeyi başardı. Alt katta bulunan samanlıktaki bir delikte, yarı dolu çömleklerle boş varillerin arasında, yaşlı kadının "itler gibi" bağlayıp koyduğu yüz yetmiş gümüş para, biraz İtalyan, biraz İspanyol, biraz da Türk parasının bulunduğu –hepsi de yaşlı adamın kazancından ve arazilerin ürünlerinden

çalınma– siyah mendilden geniş ve uzun bir şerit bulunuyordu. Küçük Hadula büyük bir şaşkınlık içinde ve heyecandan titreyerek bu "itler gibi" bağlanmış paraları saydı ve hiçbirine dokunmaya cesaret edemediğinden yine eskisi gibi deliğe koydu.

Ancak düğün arifesi, hava karardığında, ailesinin kendisine yeterince çeyiz vermemekte ısrar ettiğini ve annesinin gaddarlığını gördüğü zaman, yaşlı kadının "küçük bir iş" için dışarı çıkmasını fırsat bilip kalbi hızla çarparak gizlice samanlığa indi, "it gibi bağlanmış" küçük hazineyi arayıp buldu ve siyah şeridi çözdü. Ancak bu kez para gözüne daha az göründü. Uzun zamandır paraları saymamıştı. Belki de yaşlı kadın, bu paraların bir kısmını almış ve bilinmeyen amaçlar doğrultusunda kullanmıştı. Birden aklına, annesinin eski mendiliyle hazinenin tümünü alma fikri geldi; ama korktu. Sadece sekiz dokuz gümüş para aldı, çünkü bu kadarının paketin hacminde çok da büyük bir fark yaratmayacağını ve hemen hissedilmeyeceğini sanıyordu. Daha sonra siyah mendili tekrar bağlamaya başladı, ama birden yeniden açıp beş altı gümüş para daha aldı –toplamda on beş gümüş para. Daha sonra yeniden, tam da mendili bağlarken iki üç gümüş para daha almak amacıyla paketi yeniden çözmek üzere bir hamle yaptı. Aniden dışarıdan annesinin ayak sesini duydu. Aceleyle hazineyi bağladı ve yerine koydu.

Düğünden birkaç gün sonra yaşlı kadın bu hırsızlığı fark etti. Ama kızına hiçbir şey söylemek istemedi. Paranın tamamını almadığı için mutlu olmuştu. Dişlerinin arasından saydırdı: "Kör olsun!"

Hadula, ailesinden zaman zaman yürüttüğü, o dönemin parasıyla neredeyse dört yüz kuruşa varan bu tutarı, bunca yıl büyük bir özenle saklamıştı. Ancak evini inşa etmek için

bu tutarı arttırmıştı. Elbette maharetli ve işbitiriciydi. Onca çocuğu büyütüp yetiştirme sorumluluğu müsaade ettiğince dışarı iş yapıyordu. Ancak küçük yerlerde "işin erbabı olmaz, her işten anlayanlar bulunurdu". Kasabanın bakkalı aynı zamanda tuhafiyeci, eczacı ve de tefeciydi. Aynı şekilde Frangoyannu gibi iyi bir terzinin de ebelik ya da sahte doktorluk yapmasına ve daha birçok mesleği icra etmesine hiçbir şey engel olamazdı, yeter ki işinin erbabı olsun. Frangoyannu da tüm kadınlar içinde en maharetli olandı.

Otlar verir, mum ve yağdan merhemler hazırlar, losyonlar yapar, büyü ve nazar çözer; hasta-solgun, anemik kızlar, gebe, loğusa kadınlar ve de kadın hastalıklarından mustarip olanlar için ilaçlar üretirdi. Sol koluna geçirdiği sepet ve arkasında iki çocuğuyla (sekiz yaşındaki Dimitrakis ve altı yaşındaki Krinio), tarlalara gider, dağlara tırmanır; geçitlerden, vadilerden ve akarsu yataklarından geçer, bildiği otları –adasoğanı, yılanbıçağı, tavşankulağı– arayıp bulur, onları keser ya da kökünden söker, sepetine doldurur ve akşam evine dönerdi.

Bu otlarla, kronik göğüs, karın, bağırsak ağrıları için isabetli tıbbi çözümler olarak tavsiye ettiği değişik macunlar imal ederdi. Tüm bu malzemelerin yardımıyla birikimlerini çoğaltmış ve zamanla parasını idare ederek küçük yuvasını inşa etmişti. Ancak yavru kuşlar büyüyüp serpilmeye ve gurbet ellere doğru yuvadan uçmaya başlamıştı.

Tam da o dönemde, ilk oğlu Statharos, yirmi yaşına gelmiş, Amerika'ya göç etmişti. Bir iki mektup gönderdikten sonra sessizliğe gömülmüş ve bir daha da hiçbir yaşam belirtisi göstermemişti. Üç yıl sonra, ikinci oğlu Yalis de büyümüş ve gemiye doğru yollanmıştı.

Her ikisi de küçükken baba mesleğini denemiş, ancak bir sonuç elde edememiş ve bundan fazlasını yapmaya karar vermişti. Yalis, müşfik oğul ve kardeş olarak, bir Yunan gemisiyle gittiği Marsilya'dan annesine, kendisinin de Amerika'ya gitmeye karar verdiğini yazmıştı. Belki orada ağabeyini bulacak ve onun ne durumda olduğunu görebilecekti. Ancak ondan sonra epey vakit geçmesine rağmen, ne ondan, ne de ağabeyinden bir daha ses çıkmamıştı.

Tüm bunlardan dolayı anneleri, cinas sanatının en komik örneklerinden biri olan bir halk masalını hatırladı. Bu masalda art arda yapışılan bir bal katmanından bahsediliyordu. Bala önce Yaşlı Kadın'ın bal toplamaya giden ilk oğlu yapışmıştı; sonra da ilk gideni yerinden sökmeye gönderilen ikinci oğlu... Daha sonra ilk iki gideni geri getirmeye giden üçüncüsü... En sonunda da oğullarına ne olduğuna bakmak isteyen Yaşlı Adam... Sonunda Yaşlı Kadın da "küçük bir iş" için gönderdiği Yaşlı Adam ve çocuklarının başlarına ne gelip de geri dönmediklerine bakmak için –ama uzaktan (çünkü Yaşlı Kadın öyle kurnazdı ki...)– gitmeye karar vermiş ve bala yapışmaktan kıl payı kurtulmuştu. O zaman Yaşlı Kadın, bala yapışmış diğer dört kişiye dönüp şöyle demişti: "A! Yapıştığınız bal mı ne? Bana ne!"[6]

Bu arada Statharos ve Yalis, Amerika'ya göç etmiş ve (ya Lotus yemiş ya da Lethe'den içmiş olsalar gerek[7]) arkala-

6 Yunancada "bal (meli)" kelimesinin okunuşu ile "Bana ne!" (de me mellei)" cümlesinin okunuşu aynı, yazılışları farklıdır ve bu sebeple bir cinas örneğidir. *(ç. n.)*

7 Odysseus, Truva Savaşı'ndan sonra İthake'ye dönmek için gemisine binip yola çıktığını ama çok geçmeden sert bir fırtına yüzünden Lotophagoi (Lotus Yiyenler) ülkesine sürüklendiğini anlatır. Bazı denizciler orada her şeyi unutturan Lotus'un meyvesini yedikleri için yolculuğun amacını unutur, arkadaşlarını bile tanımaz. Lethe ise Hades'de akan ve suyundan içenlere geçmişi unutturan bir nehir. *(ç. n.)*

rında bıraktıkları ne varsa unutmuşlardı. Bu arada gurbete giden ağabeylerinden sonra doğan ilk kız çocuğu Delharo da gün geçtikçe büyüyordu. Delharo'dan dört yaş kadar küçük olan Amersa da ablasıyla yarışırcasına boy atıyordu. Erkeksi hatlara sahip, yağız ve yaramazdı. Komşular ona "Erkek Fatma" diyordu. Ve küçük Krinio –yazık ki bir Krinos'un (zambak) rengini taşımıyordu– görünüşte zayıf olmasına rağmen büyüme belirtileri göstermekteydi.

Nasıl da büyüyorlar Tanrım, diye düşündü Frangoyannu. Hangi bahçe, hangi çayır, hangi bahar bu bitkiyi üretir? Nasıl da tomurcuklanıp yeşeriyorlar ve yaprak verip çiçek açıyorlar? Tüm bu tomurcuklar, tüm bu filiz veren bitkiler, bir gün çimenlik, çayırlık, bahçe mi olacaklar? Ve bu böyle sürüp gidecek mi? Mahalledeki ve elbette şehirdeki her ailenin iki üç kızı var. Kimisinin dört, kimisinin beş... Bir annenin hiç oğlu yokken altı kızı var ve bir diğerinin yedi kızı, bir oğlu... Zaten o oğlunun da bir halta yaramayacağı belli.

Tüm bu aileler, çiftler, dul kadınlar, maalesef bu beş, altı, yedi kızını evlendirmek ve tabii hepsine de çeyiz vermek zorundaydı. Hepi topu iki dönüm tarlası olan, altı üstü bir fakirhaneye sahip, diğer varlıklı ailelerin arazilerinde, incirlik ve dutluklarında marabalık yapan, yaprak toplayan, ipek üreten, iki üç keçi ya da koyun güden, komşularla kötü olan, verdikleri küçük zararlar için ceza ödeyen –acımazsızca vergilendirilen– arpa ekmeği yiyip tuzlu terden sırılsıklam olan cefakâr her dul anne, her fakir aile; mutlaka ama mutlaka tüm kızlarını baş göz etmek ve onlara beş, altı, yedi çeyiz vermek zorundaydı! Aman Tanrım!

Bu çeyizlerin de mutlaka ada geleneğine uygun olması gerekiyordu: "Kotronia'da ev, Ammoudia'da bağ, Lehouni'de zeytinlik, Stroflia'da tarla". Ancak son zamanlarda, yüzyılın

ortalarına doğru, başka bir bela yakalarına yapışmıştı: İstanbul'da adına "trahom" denen ve yanlış hatırlamıyorsam artık Büyük Ortodoks Kilisesi'nin bile unuttuğu "sayma" diye bir âdet. Yani herkes çeyizi nakit olarak vermek zorundaydı. Beş yüz, bin, iki bin; her neyse... Yoksa kızlarını evde oturtup ya turşusunu kuracak, ya bir rafa kaldıracak ya da müzeye göndereceklerdi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Hâlâ uyumamış olan yaşlı kadının hatıraları ve iç hesaplaşmaları bu noktaya varmıştı. Horoz ikinci kez öttü. Gece yarısından iki saat kadar geçmiş olmalıydı. Ocak ayıydı. Kuzey rüzgârı esiyordu. Ocaktaki ateş sönmüştü. Frangoyannu sırtında bir soğukluk hissetti, ayakları da buz kesmişti. Ocağa atıp ateşi canlandırmak için dışarıdan biraz odun getirmek istedi. Ancak üzerine bir ağırlık çökmüştü ve miskinlik içinde, belki de yenik düşeceği uykunun ilk belirtilerini hissediyordu.

O dakika, o kadar geç saatte, tam da gözlerini kapamışken kapının garip bir şekilde çarptığını işitti. Yaşlı kadın şaşırmıştı. Loğusayı uyandırmamak için "Kim o?" diye seslenmekten kaçındı, ama kapının gürültüsü yüzünden, aniden uyku mahmurluğundan silkindi, yavaşça ayağa kalkıp odadan dışarı çıktı. Dış kapıya varmadan önce fısıldayan sesi duydu:

"Anne!"

Amersa'nın sesiydi. Yaşlı kadının ikinci kızı.

"Neyin var yavrum? Gecenin bu saatinde ne oldu?"

O arada kapı açıldı.

"Anne," diye tekrarladı soluk soluğa Amersa. "Kızcağızın neyi var... Ölmüş olmasın?"

"Hayır... Uyuyor; anca sakinleşti," dedi yaşlı kadın. "Senin neyin var?"

"Rüyamda ölmüş gördüm..." dedi halen titreyen sesiyle, uzun boylu kız kurusu Amersa.

"Aman, ölmüşse ne olmuş sanki?" dedi yaşlı kadın duygudan yoksun şekilde. "Bunun için mi kalktın da geldin?"

Yannu'nun, daha çok evde kalmış iki kızıyla kaldığı evi; bu evden –şu an için geçici olarak loğusanın yanında sabahlıyordu– birkaç adım daha kuzeydeydi. Delharo'nun evi, kendisine çeyiz olarak verilmişti ve Hadula'nın birikimleri ve merhum anne babasının küçük hazinesinden çaldıklarıyla inşa edilmiş o eski evdi. Delharo'nun düğününden birkaç yıl sonra annesi, yine bu mahallede bulunan ve ilkinden daha küçük ve daha sefil durumda olan ikinci yuvayı da yapmayı başarmıştı. İkinci evi, ilkinden iki ya da üç ev ayırıyordu.

Amersa, bu yeni yapılan evden o kadar geç gelmiş olmasına rağmen gecenin bilinmezlerinden bile korkmamıştı. Ne kadar cesur ve kararlı bir kızdı.

"Bunun için mi kalktın da geldin?"

"Yataktan fırladım anne. Kızcağızın ölmüş olduğunu gördüm, senin de elinde siyah bir iz vardı."

"Siyah bir iz mi?"

"Güya bebeği kefenlemek istiyordun. Tam kefenlediğin anda, ellerin karardı... Sen de sanki bu izi sıyırıp atmak için ateşe tuttun elini."

"Hay seni müneccim!" dedi yaşlı Hadula... "Densizlik edip bir de bu saatte buraya geldin öyle mi?"

"Bir türlü sakinleşemedim anne."

"E peki Krinio senin dışarı çıktığını hissetmedi mi?"

"Hayır, uyuyor."

"Uyanır da yanında olmadığını görürse ne yapar? Yaygarayı basmaz mı? Çocuk çıldırır yahu!"

İki kız kardeş, gerçekten de küçük evde yalnız başlarına uyuyordu. Amersa korkusuzdu, erkek gibiydi, kendine çok güvenirdi. Babaları çok önceleri ölmüştü, ağabeyleri de sürekli gurbetteydi.

"Tamam, geri dönüyorum anne..." dedi Amersa. "Gerçekten de Krinio'nun uyanabileceğini düşünemedim, bu saatte beni görmezse çok korkacaktır."

"Burada da kalabilirsin," dedi annesi. "Ama Krinio aniden uyanırsa dehşete kapılır."

Amersa bir an için durakladı.

"Anne," dedi. "Ben burada kalayım da sen eve git istersen? Hem uyur hem de biraz kafa dinlersin."

"Hayır," dedi yaşlı kadın bir an düşündükten sonra. "Artık bu gece geçti. Yarın akşam ben eve giderim, sen de burada kalırsın. Ama şimdi git. Hadi iyi sabahlar!"

Tüm bu konuşmalar, Konstantis'in gürültülü ve çok tonlu horlamalarının duyulduğu odanın karşısındaki küçük, dar girişte yapıldı. Yalınayak gelmiş olan Amersa, hafif ve sessiz adımlarla dışarı çıktı ve annesi de kapıyı içeriden kilitledi.

Amersa koşarak uzaklaştı; çünkü hayaletlerden korkuyordu. Halbuki annesinin genelde "gâvur iti" diye çağırdığı üçüncü oğlu ve kendisinden de üç yaş büyük olan ağabeyi Mitro'dan –herkesçe bilinen adıyla "Böğürtlen", "Dut" veya "Üçkâğıtçı"– bile korkmamıştı. Bir keresinde ağabeyi onu bıçaklamıştı, ama Amersa ağabeyini yine de kurtarmıştı. Çünkü onu iktidarın eline teslim etmek istememişti. Ancak tabii serbest kaldığında, onu ikinci kez bıçaklayacağı kesindi. Şükür ki cinai teşebbüslerini başka bir yerde

hayata geçirmiş ve bu arada, tam da zamanında Halkida'daki eski kalede, Venedik hapishanelerinden birine kapatılmıştı.

Bunlar nasıl olmuştu? "Böğürtlen" veya "Dut" her ne kadar olumlu ve kadınsı –annesinin deyişiyle, doğuran/yaratan– bir akla sahipse de aslında şiddet yanlısıydı ve öfkesini kontrol edemeyen biriydi. Çocukluğundan itibaren kendi kendisini yetiştirmişti ve küçük eşya imal etmek konusunda çok becerikliydi: kayıklar, maskeler, heykelcikler, bebekler ve daha nicesi... Mahallenin korkulu rüyası, kabadayıların önde gideniydi. Sokaklarda yalınayak gezen fakir, serseri çocukların tümü, onun emri altındaydı. Küçük yaşlarından itibaren sarhoşluk ve sorumsuzluğa ve de küçük dostlarıyla gürültü patırtı çıkarıp ortalığı alt üst etmeye alışmıştı. Sokaklarda kavga çıkarır, karşılaştığı yaşlı amca ve teyzeleri, fakir ve güçsüzleri taşlardı. Rahatsız etmediği kimse kalmamıştı.

Gelip geçen bir bıçakçıdan, sadece izleyerek, sanatının inceliklerini çalmıştı. Derme çatma da olsa bıçaklar yapmaya çabalıyordu. Sundurmanın altında kalan avluda kocaman bir çarkı vardı ve evin alt katını neredeyse bir atölyeye dönüştürmüştü. Orada, bu serseri çocuklar için tüm bıçak ve çakı bileme işlerini yapıyor, bileyecek bir şey kalmadığında da kendisininkini biliyordu. Bıçağını, bu şekilde tasarlanmamış dahi olsa, iki tarafı keskin hale getirmeye can atıyordu. Ayrıca kuburlar, piştovlar, küçük toplar ve diğer öldürücü aletleri yapmayı deniyordu. Bebekler, heykelcikler ve maskelerden kazandığı parayı içmek için değil, barut almak için harcardı. Hatta kendisinin de barut imal etmeye çalışmışlığı vardı.

Paskalya zamanı ve ondan sonraki iki hafta, Üçkâğıtçı'nın estirdiği terörden dolayı, mahalleden geçmeye yeltenmek tam bir delilikti, top ateşi yağmur gibi inerdi. Bir pazar günü Dut, sarhoş kafa yine ortalığı ayağa kaldırmış; so-

kakta epey yaramazlık yapmıştı. Birçok insanın şikâyetini dinleyen iki jandarma, onu yakalayıp "içeri" ya da "kışlaya" tıkmak için kovalamaya başlamıştı. Ama Böğürtlen, sahip olduğu o olağanüstü çeviklikle onlardan kaçmayı başarmış, bir de uzaktan dönüp bakmış, onlarla alay etmişti. Sonrasında kaçıp tersaneci kuzenine ait bir hangarın içindeki o erişilmez yere saklanmıştı. İki adamın kendisini kovalamayı bıraktığından emin olduğunda da, cesaretini toplayıp tekrar yola çıkmıştı.

O gün Böğürtlen, henüz ayılmadığı için, kendi annesini bile boğmakla tehdit edip sokaklarda kovalama noktasına gelmişti. Yaşlı kadının, cebinden para çaldığını iddia ediyordu. Saklanmak üzere koştuğu evin avlusunda annesini yakalamış, saçlarından tutarak yaklaşık elli adımlık yol boyunca yerlerde sürüklemişti.

Yannu avazı çıktığı kadar bağırdığından, tüm komşular dışarı çıkmıştı. Akşam vaktiydi, güneşin batmasına az kalmıştı. Bu huzur bozucuya karşı iyice bileylenmiş iki jandarma, kovalamacaya son vermiş gibi gözükseler de uzun süredir Dut'u arıyordu ve komşuların bağırtısına koşup geldi. Karşısında jandarmaları gören Dut da hemen annesini bırakıp kaçmaya başladı. Mecburen evde saklanacaktı, çünkü "darboğaza" girmişti ve uzak olmasına rağmen daha güvenli başka bir sığınak göremiyordu.

Saçı başı dağılmış ve üstü toz toprak içindeki yaşlı kadın kalkar kalkmaz jandarmaları gördü ve onlara yalvarmaya başladı:

"Bırakın onu çocuklar! Deli o, bir şey yok. Onu kamçılayıp öldürmeyin çocuklar!"

Böyle söylemişti, çünkü öfkeli jandarmalardan birinin korkunç bir kamçı tuttuğunu görmüştü. İki adam, yalvarış-

lara aldırış etmemiş ve Böğürtlen'i kovalamayı sürdürmüştü. Böğürtlen'in saklanmak üzere koştuğu ve kapıyı kilitlemeye ancak zaman bulabildiği, evin alt katında yer alan atölyesinin kapısını zorlamıştı. Ama tahtalar iyi durumda değildi, çürümüştü. Zaten Böğürtlen de kapıyı tamir etmek gibi huzur dolu işleri oldum olası sevmezdi. Jandarmalar böylece kapının mandalını kırıp içeri girmişti.

Dut, tavanda bulunan ve zemin kata açılan kapağa bir kedi çevikliğiyle tırmandı. Bu kapak, kuzeydeki duvara yakındı, bu kuzey duvarı da kısmen kaya içine gömülüydü. Kaya, çıkıntılıydı ve Böğürtlen'in zamanla duvar üzerinde ayaklarıyla kazarak oluşturduğu diğer girintilerde olduğu gibi, hızlı adımlarına dayanak olacak bir basamak oluşturuyordu. Öyle anlaşılıyordu ki o, bu tip bir jimnastiği çok sık yapıyordu.

Kapağın tahtası kapalıydı. Böğürtlen, kafa atarak ve bir sol kol hamlesiyle tahtayı açtı. Daha sonra dalgalardan yüzeye çıkan bir yüzücü edasıyla basamağa sıçradı, kapağı gürültüyle kapattı ve tahtanın üzerine küçük bir sandık yerleştirdi.

İki jandarma, öfkeyle ve küfrederek zemin katı aramaya başladı. Buldukları tüm bıçak ve kuburlara, çarka ve diğer iki küçük biley taşına el koyarak belki oradan ayrılmak, belki de evin üst kısmına bakmak için dışarı çıkmaya yeltendiler.

Böğürtlen ya da Dut, kapağın üzerinde, hâlâ sarhoştu ve hiddetinden köpürür haldeydi. Deli gibi ıslık çalıyordu. O zaman on yedi yaşında olan kız kardeşi Amersa, orada tek başına duruyordu. Ağabeyinin tuhaf bir şekilde kapağa tırmandığını görüp korkmuştu. İki jandarmanın aşağıdan gelen ayak seslerini ve küfürlerini duymuştu. Kötü yapılmış

basamağın iki tahtası arasındaki küçük yarığa eğildi ve açtıkları kapıdan giren ışık sayesinde, iktidarın iki adamını altlarında gördü.

"Hey bebek! Yedim seni... Şimdi kanını da içeceğim!" diye bağırdı Üçkâğıtçı, kız kardeşinin nereye sıvıştığını bilmeden ve onu sebepsizce tehdit ederek.

"Sus! Sus!" diye fısıldadı Amersa. "Aman Tanrım! İki 'muvazzaf'! Aşağıda alt katta... arıyorlar... arıyorlar... Ne bulmaya çalışıyorlar?"

Amersa iki jandarmanın, kardeşinin henüz bitirmediği küçük silahları, çarkı ve biley taşını aldıklarını fark etti. Daha sonra da iki jandarmanın, annesinin dokuma tezgâhının bulunduğu köşeye doğru eğildiğini ve içlerinden birinin de mekiği eline aldığını gördü. Muhtemelen iki ucu ok gibi sivri olduğu için, jandarmanın gözüne silah ya da o tip bir şey gibi görünmüştü. Diğer adam da "kumaş levendi"ni, yani yeni dokunan kumaşın sarıldığı büyük silindirik ahşabı, tezgâhtan ayırmaya uğraşıyordu. Belki de hayatında buna benzer bir şey hiç görmemişti ve bunun da silah olarak kullanılabilecek bir şey olduğunu sanıyordu.

Amersa, bu sahneye şahit olunca boğulurcasına ağlamaya başladı. Mekik ve kumaş levendini bırakmaları için bağırmak istediyse de sesi boğazına tıkıldı kaldı.

"Kes sesini bebek!" diye hırladı Üçkâğıtçı. "Neyin peşindesin? Ne gördün de gülüyorsun?"

Üçkâğıtçı sarhoş kafayla, kız kardeşinin o anlaşılmaz çığlığını gülme sanmıştı.

Birkaç dakika sonra iki jandarma, tam da zemin kata girdikleri anda kapandığını gördükleri tavanın kapağına son bir bakış atıp, dışarı çıktı. Amersa hafifçe yerinden doğruldu. Geniş sundurmanın altında, dışarıdaki ahşap kaplama

merdivenin alt basamağında bir çıtırtı duyduğunu sandı. Kapıya koştu.

Onları adlandırdığı gibi iki "muvazzaf"ın merdivenden yukarı çıktığı ve belki de evin kapısını zorlayacakları hissine kapıldı. Anahtar deliğine eğildi ve küçük delikten bakarak neler olduğunu anlamaya çalıştı. Çünkü dış cephedeki tek pencere kapalıydı ve bakacak başka yer yoktu.

Amersa'nın kapıya koştuğunu gören Dut, o sarhoş kafayla, kız kardeşinin kapıyı açmak ve ağabeyini jandarmalara teslim etmek istediğini sandı. O zaman öfkeden gözü dönmüş şekilde, belinin arkasında duran bileyli bıçağı çekti ve kız kardeşini sağ koltukaltına yakın kaburgalarından bıçaklayıverdi.

Soğuk demiri ta içinde hisseden Amersa, acı dolu bir çığlık attı.

İki jandarma henüz uzaklaşmamıştı, ama ne yapacaklarına karar vermek için zemin kat kapısının dışında durakladılar. O acı haykırışı duyar duymaz yukarı baktılar ve hemen o yöne koştular.

Ayaklarını vura vura merdiveni çıktılar ve avluya vardılar. Kapıyı hızla sarsmaya başladılar.

"Kanun namına! Açın kapıyı!"

O anda jandarmalardan birinin aklına, suçlunun zemin kattaki kapaktan kaçmaya teşebbüs edebileceği geldi. Diğer jandarmaya dönerek:

"Sen de akıllı ol! Bizi atlatmaya kalkmasın bu kapaktan. Ondan sonra adamı bul bulabilirsen!" dedi.

"Ne geveliyorsun?" dedi, olayı hemen kavrayamayan ikinci jandarma.

"Ne diyorsam onu işte!" diye üsteledi ilk konuşan jandarma. "Sana ne diyorsam onu yap!"

Bunu işiten ikinci jandarma, kısa süre öylece hareketsiz kaldıysa da, daha sonra zemin katın kapısını kapamak ya da Üçkâğıtçı'yı yakalamak üzere aşağı doğru mümkün olduğunca hızlı koşmaya başladı. Ancak artık çok geçti. Dut, bu sırada üzerine koyduğu küçük sandığı çekip kapağı açmış ve aşağı atlamıştı. Bulunduğu noktanın yüksekliği iki metreden fazlaydı, ama Dut hafif ve çevikti. Zemin talaşla kaplıydı, bu sayede zarar görmeden dimdik şekilde yere inebilmişti.

Rüzgâr gibi koşan Üçkâğıtçı, dış merdivenin önünde jandarmayı alaşağı ederek iki seksen yere uzattıktan sonra oradan şimşek gibi uzaklaştı. Baykuşların yaşadığı Kotronia'nın üzerinde koştu. Burası çok yüksek, kayalıklarla dolu bir tepeydi ve Üçkâğıtçı da o çevrenin tüm "ücra" noktalarını iyi biliyordu. Bugüne kadar ne jandarma, ne de başkası onu yakalayabilmişti.

Üçkâğıtçı kapaktan atladığı zaman –belki onca olaydan sonra artık ayıldığı, belki de kendisinin de dediği gibi "ter dökerek alkolü vücudundan attığı" için– kız kardeşini bıçakladıktan sonra bıçağı elinden düşürdüğünü ve öylece yerde bıraktığını hatırladı. Belki de o an yaşadığı vicdan azabı ve korkudan dolayı bıçağı düşürmüştü; belki de aynı sebepten kız kardeşinin etini bıçakla sadece sıyırıp atmıştı.

Jandarmaların yukarı geldiğini ve eğilip bıçağı almak için artık kapının bulunduğu tarafa dönmeye vakti olmadığını anlar anlamaz kaçma fikri aklına düştü; kapağı açıp koşmaya başladığında, kız kardeşine bağırdı:

"Burçak be kadın! O 'burçağı' saklamaya çalış!"

Bu kelimeyi özellikle tercih etmişti, böylece jandarmalar son hecesi aynı olsa da "bıçak" kelimesini işitemeyecekti. Sorumlu ve suçlu bulunduğu bu korkunç olayda, ağabeyini kurtarmak isteyen kız kardeşinin sevgi dolu şefkatine

sığındı, çünkü aslında ona güven duyuyordu. Bıçak, kanlıydı ve kendisini kovalayanlar bu kanı görecekti. Aletin saklanmasını sağlayarak suçunu gizleyebileceğini ümit ediyordu.

Gerçekten de Amersa, yarasından kan akıyor haldeyken, her halükârda eski ince tahtalar, paslı cıvata ve sürgüleri bulunan kapıyı zorlayacaklarını anlamış ve eğilip bıçağı yerden almıştı. Daha sonra katlanmış çarşaf, döşek ve yastıkların istiflendiği yüklüğün bulunduğu köşeye kadar sürüklenmişti.

İnce, keten kumaşlar yığını altına sakladı kanlı bıçağı, eski ama temiz bir yorganla kendisini sardı ve bu alçak yığının üzerine oturdu, böylece yığın iyice alçak bir görüntü aldı. Sol elini kaldırıp koltukaltına götürdü ve kanı durdurmaya çalıştı. Böyle bir musibet kendisini ilk kez bulmuş olsa da gariptir, kanı gördüğünde ürkmedi. Tüm yaşananlar, rüya gibi geliyordu. Acıyı hâlâ nasıl hissetmediğine hayret ederek dişlerini sıkıyordu. Ancak birkaç saniye sonra, şiddetli sancıların kendisini delip geçtiğini hissetti.

Aynı anda kapı, içeri doğru çöküverdi. Jandarmalardan biri, gürültüyle içeri atladı.

Amersa başını bile kaldırmadı. Burnuna kadar yorgana sarılı şekilde ve eğilmiş halde bekledi.

"Nereye gitti bu herif!" diye haykırdı tehdit edercesine jandarma.

Amersa cevap vermedi.

Dut'un kaçtığını, belki de o anın kapının kırılma anıyla çakışması ve bir gürültünün diğer gürültüyü bastırması sebebiyle meslektaşının devrilip düştüğünü anlamayan muvazzaf, Amersa'nın bulunduğu girişin tamamını aradı, sonra koşarak kışlık odaya ve sonra da küçük odaya geçti. Kimseyi bulamadı. Sadece kapak açık durumdaydı.

Hemen sonra ortağı da yanına geldi.

"Paçayı kurtardı mı?"

"Kapaktan kaçtı gitti."

"Ee, arkasından bağırmadın mı? Yetişemedin mi?"

"Enseye yedim silleyi! Ne kaçıştı ama! Saatte yedi mil!"

"Ah!" dedi ilk konuşan jandarma, sağ elinin işaret parmağını ısıracakmışçasına ağzına götürdü, kafasını da hızla sağa sola salladı. "Bize rütbelerimizi söktürse yeridir!"

İkinci konuşan jandarma, kötü polisi oynamak istemiş ve kıza dönmüştü:

"Kardeşin nereye kayboldu yahu?"

Amersa cevap vermedi. Ama kasten olmasa da içinden gelerek, hissettiği tüm acı ve heyecanla belki de fısıldayacaktı: "Nerede olduğunu sen daha iyi bilirsin."

"Orada ne oturup duruyorsun kızım?" diye sordu ilk konuşan jandarma, güven veren bir ses tonuyla. "Sana bir şey yapmadı ya?"

Amersa olumsuz yanıt verecek şekilde başını salladı.

"Ne istiyordu da senin peşindeydi? Yoksa seni mi bıçaklayacaktı?" diye sordu ilk konuşan jandarma.

"Neden öyle bağırdın?" diye de ekledi ikincisi.

Amersa ilk soruyu cevapladı:

"Hayır."

"Doğruyu söyle, yoksa seni bıçakladı mı?" diye üsteledi jandarma.

Amersa doğal bir homurdanma ile cevap verdi:

"Ağabeyim mi beni bıçaklamak isteyecek!"

"Öyleyse neden burada oturuyorsun, neyin var? Hasta mısın yoksa?"

"Ateşim var!"

Amersa döşemeler, hatta yerdeki hasırda da kan lekesi olabileceğini düşünmemişti. Güneş henüz batmıştı ve evin

içinde alacakaranlık hüküm sürüyordu. Bunun dışında, kanlı bıçağın düştüğü yer; üçte ikisi duvara kadar açık tek kanatlı kapının ardında, o an için gölgede kalmış durumdaydı. Böylece iki adam, kırmızı lekeleri göremedi.

"Neden öyle bir ses çıkardın o zaman?" diye ısrarını sürdürdü ilk konuşan jandarma.

"Ağrım vardı ve sersemlemiştim," dedi Amersa.

Aynı anda Amersa'nın sözünü doğrularcasına, gerçekten de kızcağızın üzerine bir baygınlık geldi. Dişlerini sıkarak derin bir "Oh!" çekti ve yere düştü. İktidarın iki adamı, duygulanarak bakakaldı Amersa'ya ve içlerinden ilk konuşanı, "Peki bu kızın annesi nerede?" diye sordu.

Frangoyannu sanki bu çağrıya itaat ediyormuş gibi koşarak oraya geliverdi.

"Hah, işte sokağın ortasında, oğlu tarafından saçlarından sürüklenen yaşlı kadın!" dedi ikinci konuşan jandarma.

Hemen sonra ekledi:

"Beni duymuyor musun hanım teyze? Nerede oğulcağızın?"

Frangoyannu cevap vermedi ve Amersa'nın yanına koştu. Hünerli bir doktordu ve kızını iyi edebilecek yeteneğe sahipti.

*
* *

Tüm bunlar Amersa'nın aklına sık sık geliyordu; küçük evde uyumakta olan Krinio'nun yanındayken uykusu kaçtığında, annesi de aynı saatlerde diğer evde loğusa ablasının yanındayken, sabahın ilk ışıklarına kadar aklından geçip gidiyordu. Annesinin deyişiyle bir "müneccim" gibi, gördüğü rüyadan etkilenmiş olarak dışarı çıkan Amersa eve döndüğünde; Meryem Ana'nın küçük, eski ve isli ikonası önünde yanan kandilin titrek ışığında küçük kız kardeşi Krinio'yu gördü. Hâlâ uyuyordu ve yerinden kıpırdamış gibi görünmüyordu.

Sadece Amersa içeri girdiğinde, bu gürültüyü uykusunun derinlerinde belli belirsiz duymuş gibi yavaşça hareket etti ve uyanmadan diğer yanına döndü.

Müneccimdi gerçekten de! Annesinin açıkça telaffuz ettiği bu kelime, horozun üçüncü ötüşünden sonra, uyumakta olan küçük kardeşinin yanına uzanmak için eve döndüğünde tekrar aklına gelmişti. Acaba hakikaten bir "müneccim" miydi? Onun rüyaları, planları ve paranoyaları çoğu kez ya gerçek çıkar, ya bir şeylere işaret eder ya da tersi bir etki uyandırırdı. Ayrıca söylediği yalanlar, kendisi için bilinçdışı gerçeklere dönüşürdü. Örneğin ağabeyi tarafından bıçaklanmasından sonra, jandarmanın ısrarlı sorularına şöyle cevap vermişti: "Ağrım vardı ve sersemlemiştim." Gerçekten de aynı anda, yalanını örtbas etmek isteyen şeytani bir arzu gibi, üzerine bir baygınlık hali çökmüştü.

Amersa, bir kez daha kız kardeşinin yanına uzandı, ama uykusu yoktu. Hatıralar, annesininkilerden daha az karanlık ve eziyet verici de olsa, hızla aklında uçuşmaya devam ediyordu. O bitmez tükenmez saatlerde, kendisini şimdi Halkida hapishanelerinde mahkûm olan ağabeyi Dut'un kaderini düşünmekten alıkoyamıyordu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Amersa ayrılır ayrılmaz, ocakla beşik arasındaki köşeye kıvrılmış Frangoyannu'nun yine uykusu kaçtı ve kendisini geçmişin derinliklerine götüren acı yaşanmışlıkları hatırlamaya devam etti. En büyük iki oğlu Amerika'ya gittiğinde, Delharo da artık büyümüştü ve kızının geleceğini garanti altına alma işi ona kalmıştı, çünkü yaşlı "Hesap" kendi işinde bir başarı gösterebilmiş değildi. Herkes bir anne için, dul kalmadan kızına aynı zamanda hem analık hem babalık yapmanın ne demek olduğunu iyi bilirdi. Tek başına hem kızını evlendirmek hem ona çeyiz düzmek zorundaydı. Hem aracı hem görücü rolünü üstlenmeliydi. Erkek olarak ev, bağ, arazi, zeytinlik vermek, nakit borçlanmak, notere koşturup ipotek koydurmakla yükümlüydü. Kadın olarak da çarşaflar, nakışlı gömlekler, altın dokumalı farbalaları olan ipekli önlükler içeren bir "çeyiz" düzmek ya da nakışları kendisi işlemek zorundaydı. Aracı olarak da bir damat arayışına girmesi, onu bulup avlaması ve de "kapaklaması" gerekiyordu. Hem de ne damat!

Yan odada, bölmenin diğer tarafında şu anda horlamakta olan köse insan, "gölgesiz" ve beceriksiz Konstantis gibi biri.

"Kaprisleri", talepleri, inatları olan; bugün bunu, yarın onu; bugün bu kadarını, yarın daha fazlasını isteyen, sıklıkla bencil ve kıskanç insanların "dedikodusunu yaptığı"; oradan buradan iftira, hakaret ve "entrikaları" dinleyen ve "uyumlu olmaya" yanaşmayan biri. Nişandan sonra kayınvalidesinin evine yerleşen ve "zamansız bir çocuk" peydahlayan, hatta tüm ömrünü "güllük gülistanlık" geçiren biri.

Gelgelelim, uzun zaman sonra binlerce zahmetle, tarifsiz acılarla nihayetinde biri de çıkıp bu damadı evlenmeye ikna etsin! Gelin de pahalı kıyafetler giyinmiş halde kasılsın dursun, üstelik onca yokluk ve darlıktan sonra, bir zamanlar sahip olduğu o ince vücudunu fark edilir kılacak bir beli bile yokken...

Düğünden üç ay sonra bir kız çocuğu peydahlasın, üç yıl sonra bir erkek çocuk ve iki yıl sonra bir kız daha! –şu anda yaşlı ninenin onca gecedir uykusuz kalmasına sebep olan bu yeni doğmuş bebek.

Ve bu kız çocukları için Delharo'nun, annesinin kendi için çektiklerinden daha fazlasını –hatta çok daha fazlasını– çekeceği aşikârdı.

Zavallı "Erkek Fatma" Amersa, evde kalmıştı (Duaları onunla olsun). Bunun tadını almıştı. Gerçekten de bilge bir çocuktu. Dünyanın türlü türlü cefasının neyinden zevk alacaktı? Kimseyi de kıskanmazdı! Neyi kıskansın ki? Zaten ablasını görüyor ve haline üzülüyor, ona içi yanıyordu.

Küçük Krinio'ya gelince, Tanrı keşke onun da yolunu aydınlatsa! Ne olursa olsun, annesinin, kızını evlendirmek için, ablasında çektiklerinin binde birini bile çekmeye niyeti yoktu –artık dayanacak hali kalmamıştı. Ama sorarım size, gerçekten de bunca kız çocuğunun doğması gerekir miydi? Hadi doğdular diyelim, besleyip büyütmeye değer miydi?

Frangoyannu'nun hep dediği gibi: "Azrail yoksa, kaya da mı yok?" Hatta "Kurtulup da ileri gitmesinler (daha çok yaşamasınlar), daha iyi." "Duymamış olayım komşu!"

Çilekeş kadın, elindeki haçla cenaze alayının öncülüğünü yapan papazın arkasından beşik şeklindeki küçük tabutu tutup yürürken, özünde bulunan merhamet ve şefkat duyguları içinde, ulvi bir gönül ferahlığı hissediyordu. Bir komşu kadının ya da uzak bir akrabanın kızını mezara kadar uğurluyordu. Dişlerinin arasında kelimeleri geveleyen papazın ne dediğini anlayamıyordu: *"Hiçbir şey babadan daha tatlı ve anneden daha sefil değil... Çünkü anneler çoğu zaman mezarın önünde göğüslerini tutar ve der ki: Oğlum ve en tatlı yavrum, annenin sana ne dediğini duymaz mısın? İşte bu da seni taşıyan karnımdır. Eskiden bizle konuştuğun gibi neden konuşmazsın? Hallelujah* (Tanrı'yı övün)!" Ve sonra yine: *"Yavrum, eskiden hoş bir gül gibi olan o temiz, bozulmamış yüzünü gören, sana nasıl üzülmesin?"*

Ancak on dakikalık yolun sonrasında, cenaze alayı "mezarlığa", mütevazı mezarlara vardığında, olağanüstü bir mutluluk duyar olmuştu. Güzel bir doğa, sonsuz bir bahar havası, sık bitki örtüsü, yabançiçekleri ve bahçe kokusu... Bir de ölülerin bulunduğu alan! Ah! Cennet de zaten, ailesini onca çileden kurtarma şansına erişmiş bu küçük masum yaratığı kabul etmek için açıyordu kapılarını... Altın beyazı kanatlarınızla etrafta çepeçevre uçmanızın keyfini sürün melekçikler... ve siz, azizlerin ruhları, karşılayın onu!

Yaşlı Hadula, akşamki taziye yemeğinde hazır bulunmak için cenaze evine döndüğünde, teselli namına söyleyecek tek bir kelime bulamamıştı, mutluluk içindeydi; masum bebekle ailesi adına sevinmişti. Acı, sevinçti ve ölüm de aslında yaşam. Her şey olması gerektiğinin aksine işliyordu.

"Tabii ki de! Hiçbir şey aslında göründüğü gibi değildir, aksine her şey başka türlü olabilir, yani göründüğünün tam tersi...

Mademki acı, sevinçtir; öyleyse ölüm de yaşam ve diriliştir. Felaket, mutluluk... hastalık da sağlıktır. Acaba bütün belalar, görünüşte gerçekten de o kadar iğrenç midir? Onca olgunlaşmamış bebeği helak eden çiçek, kızıl ve difteri gibi hastalıklar aslında Tanrı'nın bir nimeti ya da bebeklerin ruhlarını karşıladıklarında cennette sevinen minik meleklerin kanatlarının okşayış ve gıdıklayışları değil midir? Ve biz insanlar da, kendi karanlığımızda, tüm bunların kötü şeyler, yaralar ve felaketler olduğunu sanırız.

Çilekeş aileler akıllarını yitirir ve çocuklarını kurtarmak için, sahtekâr doktorlar ve onların kocakarı ilaçlarına dünyanın parasını öderler. 'Kurtardığını' sandığında, çocuklarını aslında 'kaybettiğini' anlamaz. Günah çıkarmaya gittiğinde papazın Frangoyannu'ya açıkladığı üzere, İsa'nın da dediği gibi: 'Her kim ruhunu severse, onu kaybeder ve her kim bu dünyada ruhundan nefret ederse, sonsuz yaşamda onu muhafaza eder.'

Gerçekten de eğer insanlar kör olmasaydı, meleklerin kanatlarıyla zarar veren ve felaketlere sebep olan belayı defetmeyi isteyeceklerine, işini daha da kolaylaştırmaları gerekmez miydi? Ama gel gör ki minik melekler, kimseyi kayırmıyor ve ayrım yapmadan hem kız çocuklarını hem de erkek çocuklarını cennete alıyor. Tabii ki daha çok –şımartılmış ve bir evin tek çocuğu olan– erkek çocukları zamansız ölür. Kız çocukları da mübarek sanki dokuz canlıdır. Zor hastalanır, nadiren ölürler. Öyleyse biz iyi Hıristiyanların, meleklerin işine yardımcı olmamız gerekmez mi? Ah, kaç tane erkek çocuğu –elbette asillerin çocukları– zamansız göçüp gitmiştir!

Tabii ki asillerin kızları da –nadiren de olsa– yoksul insanların sayısız kızlarından daha kolay ölüyor. Ne hikmetse bir tek halk sınıfının kızları dokuz canlı. Öyle görünüyor ki ailelerini cezalandırmak ve günaha sokmak için kasten çoğalıyorlar. Ah! Bunları düşündükçe insanın 'aklı başından gider'..." diye düşünüyordu yaşlı kadın.

Tam da o anda küçük kız öksürüp inlemeye başladı. Tüm bunları düşündükten sonra yaşlı kadın, hatıraların arasında dalgalandığını hissetse de, aniden yaşamının sallantısı ve bulantısından kaynaklanan bir sersemleme hissi duydu ve üstüne dayanılmaz bir uyku ağırlığı çökerek içi geçti.

Küçük kız çocuğu "büyük bir insanmış gibi" öksürüp ağlıyor ve gürültü yapıyordu. Ninesi uykusundan sıçradı, yan döndü ve uykusu yine kaçtı.

Loğusa derin uykudaydı ve bebeğin ne öksürüğünü, ne de ağlayışını duyuyordu.

Yaşlı kadın, sabırsızlık ve tehdit dolu mimiklerle, sert bakışlarını bebeğe dikip:

"Artık kesecek misin sesini?" dedi.

Gerçekten de Frangoyannu'nun "aklı başından gitmeye" başlamıştı. İşte nihayetinde "uçmuştu". Çünkü tüm bu sorunlar, kendisini düşüncelere sevk etmiş ve onca ciddi problemle boğuşur hale getirmişti. Beşiğin üzerine eğildi ve bebeğin "sesini kesmek için" iki uzun ve sert parmağını küçüğün ağzının derinliklerine soktu.

Çok küçük çocukların "sesini kesmeye" bu kadar alışkın olmadığını sanıyordu. Ama artık ne yaptığının bilincinde değildi, hatta ne yapmak istediğini kendisine bile itiraf edemiyordu.

Boğma eylemini olabildiğince uzatarak "sesini kesme"yi sürdürdü. Sonra da nefesini kestiği bebeğin küçük ağzından parmaklarını çıkardı, boğazını tuttuğu gibi birkaç saniye kuvvetlice sıkmaya başladı.

İşte olan bitenin hepsi buydu.

Frangoyannu, Amersa'nın bir saat önce –horozun ikinci ve üçüncü ötüşü arasında– kendisine anlattığı rüyasını o anda hatırlamamıştı.

Artık "aklı başından gitmiş", "uçmuştu"!

ALTINCI BÖLÜM

Amersa, loğusanın evinden dönüp küçük kız kardeşinin yanına tekrar uzandıktan sonra uykusunu yitirmiş; uzun süre talihsiz ve suçlu ağabeyini düşünmeye devam etmişti. Kapaktan atlayıp firar ettikten sonra bir daha ağabeyini görmemişti. Jandarmalar günlerce fellik fellik onu aramış, ama hiçbir yerde bulamamıştı.

Jandarmaların sorduğu, Amersa'nın cevapladığı sorulardan hemen sonra annesi eve gelmiş ve kızını yorgana sarılı halde kendisine kaş göz işareti yaparken bulmuştu. Kanamanın yol açtığı baygınlıktan beti benzi atmıştı.

Böğürtlen kaçtığında jandarmalardan birinin yönelttiği "Beni duymuyor musun hanım teyze? Nerede oğulcağızın?" sorusuna Frangoyannu cevap vermemişti. Nispeten daha insancıl gözüken diğer jandarma da sakin bir tonda:

"Kızının neyi var bak hele... Bize hasta olduğunu söylüyor," dedi.

"Hasta tabii! Nasıl olmasın!" diye cevapladı hazırcevaplılıkla Frangoyannu. "Kahrolasıca oğlumun numaralarından dehşete düştü. Bana bakın çocuklar! Eğer onu yakalarsanız, çok eziyet etmeyin..."

"Onu koşarken gördün mü? Ne tarafa gitti?"

"Uzaktan gördüm! Harman Yerleri'nin ötesinde, Kuyular'a doğru koşuyordu."

Frangoyannu iki kez yalan söylemişti. Böğürtlen'i görmemişti; ama onun, kendisinin iddia ettiği yönün aksi istikametinde, Kotronia'ya –evin doğusunda bulunan ve çocukluk yıllarında baykuşları kovalamayı öğrendiği yere– doğru koşacağından emindi.

İki adam koşarak oradan ayrıldı. Tam uzaklaştıkları sırada içlerinden biri, yarı açık kapıya doğru, şüpheyle son bir bakış daha fırlattı.

Hadula kapıyı kapattı ve hemen sonra pencereyi açtı.

"Beni bıçakladı anne!" diye acıyla inledi Amersa, açık pencereden içeri giren hava akımını hissederek ve baygınlıktan sonra kendine gelmeye başlayarak.

Hadula, hemen ardından yorganı açtı ve Amersa'nın gömleğinin üzerine giydiği kazağın kanlı olduğunu gördü.

"Oo, bu da ne! Katil! Hem gök hem yer alsın seni!" diye lanet okudu kanı gören annesi.

Kanı durdurmak ve yarayı sarmak amacıyla kızına dokunup parmaklarıyla baskı uyguladı. Kazağı çıkardı, gömleğin kolunu çekti ve Amersa'nın soluk ve etsiz, ama kaslı ve iri sağ kolu ortaya çıktı.

Yara muhtemelen yüzeyseldi, ama kanın durmaya niyeti yoktu. Hadula, bildiği bütün ilaçları, hatta elinde bulunan "kan durdurucu"yu da kullandı ve yarayı sardı. Biraz sonra kan durmuştu.

Amersa iyice zayıf düşmüştü, ama halen güçlü, cesur ve korkusuzdu. Gerçekten de birkaç gün sonra, annesinin özenli bakımı sayesinde, yara tamamen iyileşmişti.

Frangoyannu kesinlikle bir doktor çağırmayı düşünmezdi, çünkü oğlunun kardeşini bıçakladığı duyulsun istemiyordu. Amersa'yı soran içten pazarlıklı komşu kadınlara karşı, kimi zaman yapmacık bir hiddetle, kimi zaman da zoraki bir gülümsemeyle, Böğürtlen'in kızını yaraladığını inkâr ediyordu. Asıl ilgilendiği ise, Mihalis'in jandarmaların elinden kurtulup kurtulmadığını öğrenmekti, sonra varsın Tanrı'nın rahmetine mazhar olsun!

Gerçekten de birkaç gün sonra, oğlunun bir gece tayfa olarak gemiye çıktığını ve gizlice adayı terk ettiğini öğrendi. Liman başkanının sekreteri, yumuşakbaşlı ve iyi niyetli bir insandı; onu gemiye almakta tereddüt etmemişti. Dut o zamanlar neredeyse yirmi yaşındaydı, Amersa da on yedisine henüz basmıştı.

Ailesi kaçak hakkında bilgi alana kadar biraz zaman geçmişti. Nihayet bir yılı aşkın bir süre sonra, Dut'un seyir halinde olduğu gemide cinayet işlediği şeklinde bir duyum alındı. Kız kardeşleri bunu duyduklarında eşe dosta, konuyla ilgili hiçbir şey bilmediklerini ve haberin yalan olmasını dilediklerini söylemişti. Ancak anneleri, gizliden gizliye, bu haberin gerçeği yansıttığına inanıyordu.

Birkaç gün sonra, Halkida posta mührünü taşıyan bir mektup aldı. Gönderen, o şehrin hapishanelerinden yazan Mihalis'ti. Son söyleyeceklerini ilk söyleyip, zamanlamayı şaşırmış bir şekilde, Venedik Kalesi'nin bodrumlarındaki acı ve çileleri anlatıyordu. Daha sonra mahvolmuş halde, "satır aralarında" farklı anlaşılabilecek ifadelerle, geminin lostromosu yaşlı Portaitis'i belki gerçekten de öldürdüğünü, ama bunun nasıl olduğunu bile anlamadığını, üstelik böyle bir şey yapmayı hiç istemediğini itiraf ediyordu (Gerçekten de o adamı öldürmüş olmayı istemezdi). Şeytana

uymuştu, aslında hiç suçu yoktu, cinayet de bir kavga üstüne gerçekleşmişti. Bir anda kendisini "ruh fokurdaması" içerisinde bulmuştu ve tabii ki bıçağın da "mağdura" ait olduğunu kanıtlamıştı. Belki de bıçağı kurbanın belinden söküp almıştı, ama nasıl olduğunu hatırlamıyordu. Büyük ihtimalle elinden kapmış olduğuna inanıyordu.

Sonrasında mektubunda lafı yine yaşadığı eziyetlere getirmiş ve hapishanede iki aydır neler çektiğinden bahsetmişti. Annesinin derin sevgi ve şefkatine değinmiş ve –geç kalmadan– kalkıp maktulün dul karısı Bayan Portaiti ile kızını bulmaya gitmesi, gözyaşları içinde onlara yalvararak "her türlü yolu denemesi" ve katilin serbest bırakılmasını istemek gibi bir imkânsızı başarması için yalvarmıştı.

"Anne kalk, gemiye bin, öteki tarafa geç, Platana'ya git ve Bayan Portaiti ile kızı Kariklia'dan beraat etmemi sağlamalarını rica et. Böylece ben de onların bir evladı olayım, Kariklia'yı çeyiz istemeden karım olarak alayım ve hepimiz mutlu mesut yaşayıp gidelim... Benim Kariklia'yı nasıl seveceğimi ve kayınvalidemi nasıl el üstünde tutacağımı, nasıl da köle gibi çalışıp onlara bakacağımı, hiçbir şeyden eksik etmeyeceğimi görsünler! Çünkü ben çok becerikli biriyim ve para kazanabilirim."

Katil lafını bitirirken, üçüncü kez çektiği acılardan bahsetmiş ve hapishaneden çıkar çıkmaz iki kız kardeşinin çeyizi için birbirinden güzel parçalar ve süs eşyası, hatta ablası Delharo'nun küçük kızları için de bebekler ve oyuncaklar getireceğine dair söz vermişti.

Frangoyannu'nun bir an bile tereddüt etmemesi çok da garipsenecek bir durum değildi. Gümüşlerini rehin bırakarak biraz borç para almış; gemiye binip adanın öte tarafına geçmiş ve Bayan Portaiti'yi bulmak için Platana köyüne gitmişti.

İşin en garip tarafı ise; dokunaklı hitabeti, kadınsı gevezeliği ve o vakte kadar öğrendiği –Frangoyannu o zamanlar 55 yaşındaydı, ama halen sağlam ve zinde bir kadındı– binlerce yalan ile maktulün dul karısını ikna etmeyi başarmasıydı (Hatta anne ve kızının, katilin annesine misafirperverlik bile gösterdiğinin de altını çizelim). Halkida'ya birlikte gidip sanığın suçsuz bulunması ve serbest bırakılması için savcılık, mahkeme ve jüri üyeleri huzurunda müştereken hareket etmek amacıyla, tüm yolculuk masraflarını bizzat karşılamıştı. Maktulün kızı Kariklia ise katili yargılatmak peşinde olmadığını, çünkü "babasının artık geri gelmeyeceğini", ancak katili kocası olarak da istemediğini ve sonsuza dek bekâr kalmayı tercih ettiğini beyan etmişti.

İki yaşlı kadın birlikte Halkida'ya gitti ve üç ay, kalenin üst kapısındaki Yahudi mahallesine yakın olan in gibi bir Türk evinde kaldı. Hadula her sabah, mahkûmların dışarı çıktığı vakitte hapishaneye gidiyordu. Genellikle yanında Bayan Portaiti de bulunuyordu ama o, katille yüz yüze gelmek istemediği için hapishanenin karşısında bekliyordu. Eski, görkemli ve biçimsiz Aya Paraskevi Manastırı'nın önünden geçerlerken istavroz çıkarırlar ve annesi de yanında getirdiği simitleri, incirleri, sardalyaları ve pipo tütününü çıkarıp sanığa verirdi. Elbisesinin iç cebinde de mahkûmu teselli etmesi için gizli gizli rom ya da rakı şişecikleri bulundururdu.

Haftada iki ya da üç kez kalenin üst kapısından dışarı çıkarlar ve karanlık girişin oraya asılı "Yunan Devi"nin ayağını ve devasa boyuttaki "çarığını" görürlerdi. Bunları, hayırlısıyla vatana geri döndüklerinde, torunlarına anlatmak üzere saklı tutacaklardı. Daha sonra Suvala Mahallesi'ne ya da Aziz Dimitrios'a doğru yol alırlar ve sekreteri aracı-

lığıyla onları uzaklaştıran savcıyı ve zaman zaman üç beş kelam etmeye tenezzül edip sonra da arkalarından dalga geçen hâkimleri ziyaret ederlerdi.

Sonunda dava belli olduğunda, kimisi *fustanella*[8] giymiş halde dağ köylerinden, kimisi de şalvar giymiş halde adalar ve sahil kesiminden gelmiş jüri üyelerine yaklaşmak istediler. Frangoyannu hepsine de bin türlü hediyeler vadetti ve eğer tüm bunlara sahip olsaydı, gerçekten de verecekti: Misket şarapları, muhteşem "kehribar" yağları, ıstakoz etleri, tuzlanmış kefaller, havyarlar, kurutulmuş ahtapotlar, özenle seçilmiş incirler ve adanın üretebildiği daha pek çokları...

Hasta olduğu her halinden belli, rengi sararmış ve öksüren bir jüri üyesine, bildiği bir macunla kendisini iyileştireceğine dair söz verdi. Ancak bunların hiçbiri gerçekleşmedi. Katil, yirmi yıl hapse mahkûm edildi. Katilin annesi ile maktulün dul karısı arasındaki dünürlük dahil tüm planlar suya düştü.

Şimdi artık Frangoyannu'nun vatanına dönmesi gerekiyordu, ama çok az parası kalmıştı. Hem yanlarında getirdikleri hem de bir ara Amersa'nın dokuma işi yaparak gönderdiği paralar tükenmişti. Frangoyannu, Maliaque Körfezi ya da İstiea'ya gitmeye hazırlandığını gördüğü tüm gemilere, en azından daha yaşlı ve daha hasta olan Bayan Portaiti'yi almaları için boşuna yalvarmıştı; onun için başka bir planı vardı. Kaptanların sadece yol parası değil, aynı zamanda yolcunun yanında yiyecek olmasını da istediklerini görünce, "Stilida ya da Oreous'ta onu bırakmalarını, vatanına gidecek bir gemiyi orada kendisinin bulmaya çalışmasının daha iyi olacağını" söylemiş ve Bayan Portaiti'ye gizli planını açıklamıştı:

8 Yunan tören kıtası askerlerinin giydiği pileli etekli üniforma. *(ç. n.)*

"Ben buradan Aya Anna'ya kadar karadan yürüyecek durumdayım. İki günlük yol olduğunu söylüyorlar. Orada bekleyen tekneyi bulacağız ve kaptan Petserelos bizi tanıyıp alacak. Ben yoldaki masraflarımı otlar, bitkiler ve yabanotları toplayarak, Hıristiyan kadınların hasta çocuğu ya da kocası varsa tıbbi yardımda bulunarak ve onları mecbur bırakarak çıkarırım. Sen yapabilir misin? Yüreğin yeter mi?"

"Ne yapayım? Yaparım, yapmam..." diye cevapladı Bayan Portaiti. "En iyisi geldiğimiz gibi, yine birlikte gidelim."

Ve yola çıktılar. Hadula söz verdiği gibi hareket etti, ama geç kaldılar; çünkü Bayan Portaiti ağır yürüyordu. Ancak beklenenin de ötesinde, üstesinden gelmişti. Bir hafta sonra vatana, girişimlerinin karşılığını fazlasıyla almış şekilde dönmüştü. Çalışmalarının karşılığında kendisine verilen ne varsa yanında getirmişti: Bir çuval buğday, bir okka peynir, iki tavuk, hediye edilen bir yün ihram ve biraz da nakit para. Bunlarla, o da evine dönebilsin diye, cömertlik gösterip Bayan Portaiti'nin yol parasını bile ödemişti.

Amersa tüm bunları gayet iyi hatırlıyordu, çünkü annesi o zamandan beri bunları anlatıp dururdu. Şimdi artık üzerinden on iki yıl geçmişti, kardeşi hâlâ hapishanedeydi, babası uzun zaman önce ölmüştü, Statharos ile Yalis hiç dönmemişti Amerika'dan, küçük Yorgakis açık denizlerin yolunu tutmuş, Krinio artık büyümüş, Delharo yine bir kız çocuğu dünyaya getirmiş ve Amersa da evde kalmıştı.

YEDİNCİ BÖLÜM

Aniden nefesi kesilen bebeğin son öksürüğü ve inlemesinin ardından, karanlık odanın içinde olağanüstü bir sessizlik ve dinginlik hüküm sürüyordu. Frangoyannu yüzünü eğmiş, iki elini alnına dayamış, düşünmeyi bırakmıştı. Artık yaşamadığı gibi bir hisse kapılmıştı. Nefesi bile duyulmuyordu. Bütün sesler kesilmişti. Ne ocağın içindeki ateş yanıyordu, ne de tek bir uğultu işitiliyordu. Yağ lambasının yarı yanmış fitili kederle titreşiyordu. İkonanın önünde yanan küçük kandil, uzun zaman önce sönmüştü ve azizlerin suretleri artık görünmüyordu.

Loğusa bu sonsuz sessizliğin içinde, aniden sıçrayarak uyandı.

"Ne oluyor anne?" diye sordu.

Annesi, yağ lambasının ışığında, ürkütücü bir ifadeyle ve şaşkınlık içinde ona baktı.

"Ne olsun? Hiçbir şey!" dedi. "Uyandın mı?"

"Sanki uykumun arasında, bana seslenmişsin gibi geldi."

"Kim? Ben mi? Yoo... Sana öyle gelmiş."

"Saat kaç anne?"

"Saat mi? Ne bileyim ben! Horoz o kadar çok öttü ki..."

"Peki, sen uyumadın mı?"

"Uykumu aldım ben. Yanlarım ağrıdı," dedi bir an bile gözlerini kapamamış olan Frangoyannu. "Neredeyse gün ağaracak."

Loğusa esnedi ve ağzının üzerinde haç işareti yaptı. Aynı anda karşısındaki küçük ikonaya doğru bir bakış fırlattı.

"Kandil sönmüş anne, neden yakmadın?"

"Fark etmedim kızım," dedi yaşlı kadın. "Öyle derin uyumuşum ki..."

"Bakıyorum da çocuk sakince uyuyor. Nasıl oldu bu?"

"Şimdi artık o da sakinleşti," dedi yaşlı kadın.

"Benim de göğsüm sızlıyor," dedi loğusa. "Süt çok akmaya başladı. Keşke bebek uyanık olsaydı da emzirseydim."

"Ee, ne olacak yani? Başka çocuk mu bulacağız?" dedi yaşlı kadın.

"Ne diyorsun anne?"

Yaşlı kadın cevap vermedi. Bir şey söylemek istiyordu ama kendi de ne olduğunu bilmiyordu.

"Bir zahmet kandili yakmayacak mısın anne?"

"Çok istiyorsan kalk da kendin yak. Benim elim yok."

"Ne!"

"Elim tutuldu benim."

"Ne diyorsun? Anne, iyi misin sen! Benim daha kırkım çıkmamış, kiliseye gitmemişim. Kandili ben mi yakacağım yani?"

"Elim tutuldu benim," dediği anda ilk kez yaşlı kadının aklına Amersa'nın rüyası geldi.

Kendini kontrol edemedi ve derin iç çekişlerle hıçkırığa boğuldu.

"Neyin var anne?"

Loğusa alçak yatağın üzerinden aşağı doğru zıpladı.

"Yoksa çocuk iyi değil mi?"

Sesler, ıstırapla dolu iç çekişler ve ağlamalar duyuldu. Anne, beşiğin içindeki ölü kızına bakıyordu.

Yandaki bölmede yeterince uykusunu almış olan Konstantis de gürültüye uyandı.

"Ne oluyor?" diye bağırdı kulakları tırmalarcasına.

Esnedi, gerindi, fırlayıp odanın kapısına koştu.

"Hey! Ne yapıyorsunuz siz? Milleti ayağa kaldıracaksınız bunca gürültünüzle. Bırakın da bir uyku uyuyalım bari..."

Konstantis'in şikâyetlenmesine kimse cevap vermedi. Karısı beşiğin üzerine eğilmiş, hıçkırıklara boğulmuştu. Kayınvalidesi ellerini bağlamış, dişlerini sıkmış, boş boş bakıyor halde oturuyordu. Aniden içinden kopup gelen ilk hıçkırığından sonra, daha başka bir ses çıkaramamıştı.

"Ne? Öldü mü çocuk? Hey, size diyorum!" dedi Konstantis ağzı açık kalarak. Sonra ekledi: "Zavallı! O yüzden saçma sapan rüyalar görüyordum demek..."

Delharo, bir an için hıçkırığını tutup beşiğin üzerinden kalktı:

"Anne, kıyafetlerini getirmeyecek misin, bebeğin üzerini değiştirelim? Amersa nerede?"

Frangoyannu cevap vermedi.

"Amersa nerede, anne?" diye yineledi Delharo annesinin kolunu iterek.

Frangoyannu sanki diken batmış ya da mayına basmış gibi yükseğe sıçradı.

"Amersa nerede mi? Evimizde..." diye cevap verdi.

"Amersa buraya gelmemiş miydi? Uykumun arasında onun sesini duydum gibi geldi bana," dedi loğusa.

"Gidip bir seslensin ona," dedi yaşlı kadın damadına gözünün ucuyla işaret ederek.

"Konstantis, gidip Amersa'yı çağırır mısın?" dedi kocasına loğusa.

"Gidiyorum... Ah zavallı! Çok yazık! İyi ki bu arada vaftizini de yaptırmışız."

Dandis küçük holün yer döşemesine eğildi ve karanlıkta eliyle yoklayarak eski pabuçlarını giymeye çalıştı. Tahtaların üzerinde birbirine çarpan ayakkabılar ufak bir ses çıkardı. Dandis, "Nerede bu anasını sattığımın ayakkabıları!" diye söylendi..

Sonunda ayağına, alelacele bulduğu ve sadece ayak parmaklarıyla tabanının bir kısmını kaplayan ve topuğunu açıkta bırakan bir çift kadın terliği geçirdi. Kapıyı açarken, karanlıkta kapının mandalını bulamadığı için, yine ufak bir gürültü çıkardı. Daha sonra kapıyı açıp aniden geri döndü.

"Beni duyuyor musun Delharo?" diye sordu. "Sadece Amersa'yı mı, yoksa yanında Krinio'yu da mı çağıracağım buraya? Sen ne dersin kaynana?"

Frangoyannu sabırsızlıkla:

"Hadi oyalanma da git artık!" diye cevap verdi. "Kim isterse bırak gelsin!"

Delharo beşiğin üzerine eğilmiş, sessizce yas tutuyordu. Dandis önce beşiğe, sonra karısına bir bakış fırlattı ve dışarı çıktı.

"Ah yazık! Zavallı!" dedi. "Ben de garip bir rüya görüyordum tam... Hay aksi şeytan!"

Ve koşarak uzaklaştı.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Kutsal Paskalya haftasında bir sabah Frangoyannu yapayalnız, kırlara, Mammo Deresi'ne gitmişti. Refah içinde yaşamış ama mirasçısı olmadan ölmüş bir nedimesinden "sadaka" olarak aldığı ve zaman zaman hizmette bulunduğu küçük zeytinliği ziyaret etmek istiyordu. Bu zeytinliğin yarısını çeyiz olarak Delharo'ya vermiş, diğer yarısını da kendisine saklamıştı.

Anlattığımız olayların üzerinden sadece birkaç hafta geçmişti. Delharo Trahilena'nın aynı gün gömdükleri küçük kızı için özel bir koşuşturma içine girmemişlerdi. Bebeğin annesi, küçük çocuğun boğazının çevresinde birkaç koyu renkli leke gördüyse de bunun lafını etmeye asla cüret edemezdi, zaten hiç kimse de annesinin bu suçu işlediğine inanmazdı. Çocuğun boğmacadan öldüğü aşikârdı.

Yıllardır köyde bulunan tek doktor, hayırsever V. Vavaros, o sırada köyde değildi. Mısır'da tekrar kolera salgını baş göstermiş ve İçişleri Bakanlığı da Delos'taki karantinanın idaresi için, bu seçilmiş doktoru göreve göndermeyi alışkanlık haline getirmişti.

Hükümet onun yerine sağlık müfettişi olarak geçici bir doktor atamış, ancak bu yaşlı doktor da –Bay M.– henüz köye gelmemişti. Bu arada tıp mezunu biri, tesadüfen o sırada adada bulunuyordu. Yerel polis tarafından, ölümü teyit etmesi için çağrılmıştı. O da ölü bebeğe üstünkörü bakmış, zamanında kendisine haber verilmediği için yakınmış ve raporun sonuna "spazmodik öksürük" notu düşerek defin iznini vermişti.

O günden beri yaşlı Hadula, vicdan azabı ve endişe içinde, sanki ağarmış saçlarında küller varmış gibi yaşıyordu. Başını belli belirsiz şekilde eğik ve hareketsiz, büyük siyah mendilini de bir tövbe torbası gibi tutuyordu. Onu bu halde kim görse yas tuttuğunu söylerdi. Paskalya Perhizi zamanı geldiğinde sık sık kiliseye gitmeye başlamış, çok kez huşu içinde diz çökmüş ve yaptığını itiraf etmeyi düşündüyse de sürekli bunu ertelemişti. Haftanın beş günü kuru gıdalar tüketip yağdan da uzak durmuş ve ilk haftayla Paskalya Perhizi'nin ortasında "üç gün orucu"[9] ibadetini de yerine getirmişti. Kızı Delharo'yu görünce utanıyordu ve bakışlarının karşılaşmasından kaçınıyordu.

Paskalya haftasının o gününde, Frangoyannu sabah erkenden küçük şehrin batı yönüne düşen yüksek kayalık tepenin zirvesine çıkmıştı. Oradan, dalgaların eskittiği toprak parçası üzerinde boylu boyunca uzanan, beyaz mezar taşlarının bulunduğu küçük mezarlığa kederle baktı. Bakışları, masmavi dalgalarda mutluluk ve yaşam belirtisi ararcasına, geniş limana, onu doğudan ve güneyden sarıp sarmalayan yemyeşil, sevimli adalara kaydı. O zirvenin üzerinde, ıssız ve uzaktan seçilebilen Aziz Antonios Şapeli gün ışığında parıldayan bir

9 Paskalya'dan önceki Paskalya Perhizi'nin ilk üç gününde tutulan, ilk gün olan Kutsal Pazartesi'yi de kapsayan, ekmek ve suyun dahi tüketilmediği zorlu oruç. *(ç. n.)*

fener gibi yükseliyordu. Frangoyannu istavroz çıkararak önünden geçti ve içeri girmeye niyetlendiyse de son anda tereddüt edip yoluna devam etti. "Bu kadar sık ayin yapılan bir şapele girmeye layık değilim ben... En iyisi Krifos[10] Aziz Yannis Kilisesi'ne gideyim," dedi içinden.

Daha sonra zeytinliğe vardı ve çiçek açıp açmadıklarını kontrol etmek için, her bir zeytin ağacını tek tek inceledi. Nisan ayı ortalarıydı ve Paskalya da geç gelmişti. İçinden İsa'ya "fakir fukara rahat bir nefes alsın diye yağ bahşetmesi için" yalvarıp duruyordu. Çünkü iki senedir zeytin ağaçlarından ürün alamamışlar; kalleş bir hastalık peyda olmuş, ürünleri tahrip edip ağaçların dallarını da kapkara etmişti.

Bir süre zeytinlikte kaldıktan sonra yerinden doğruldu ve zeytin ağaçlarına veda ediyormuş gibi başını birçok kez geriye çevirerek oradan ayrıldı. Derenin aşağısına doğru gitti ve sık sık yaptığı gibi dere boyunca yukarı tırmanmaya başladı. Sepetini sol koltuğunun altında taşıyor, sağ eliyle de bıçağını tutuyordu. Bildiği yerlere bakıp eğiliyor, kendisi ve kızlarının yiyeceği, hatta komşularına da ikram edeceği –bir şey kaybetmezdi ya– Kutsal Lazarus'un cumartesi çöreğini pişirmek üzere sepetine dolduracağı geyikotu, hindiba, frenkmaydanozu ve dereotu bulmaya çalışıyordu.

Toplamayı bildiği bu yabanotlarının haricinde Hadula, hastalar için ilaç olarak kullanılabilecek başka otları da tanıyordu; örneğin ebegümeci, yılanbıçağı, adasoğanı, kocayemiş, eğreltiotu ve yabani ağaçların kök diplerinde yetişen diğer bitkiler: mantarlar, devedikeni, ısırgan, derenin küçük çağlayanlarındaki –ateşli loğusalara iyi geldiği söylenen– baldırıkara otları gibi...

10 *Yu.* Gizli: Adanın Türk egemenliği altında olduğu yıllarda mabette gizli bir okul bulunması sebebiyle, Aziz Yannis (Yahya Peygamber) Kilisesi'nin adı "gizli" olarak bilinmektedir. *(ç. n.)*

Günbatımı yaklaşırken birkaç şifalı ot toplamış, otları sepetin içinde bulunan bir küçük mendil içine sarmıştı; bu sırada güneş dağın zirvesine yaklaşmış, dere de gölgeler içinde kalmıştı. Adımlarının çıkardığı gürültü, adeta ruhunun derinliklerinde çınlıyordu.

Yaşlı kadın daha yukarılara, derenin dik kısmına doğru tırmanıyordu. Aşağıda Ahilas Nehri, geniş vadinin içinde derince bir yarık çiziyor ve sular, sessiz sakin bir şırıltıyla akıyordu. Hiç hareket etmiyormuş gibi gözüküyor, ama aslında devasa ve derin gölgeler içindeki ağaçların altında sürekli kımıldıyordu. Yosunlar, çalılar ve eğreltiotları arasında gizlice şırıldıyor, adeta ağaçların gövdelerini öpüyordu. Vadi boyunca, yeşil yansımalardan yeşilimtrak bir hal almış yılanlar gibi sürünerek, kayalar ve ağaç köklerini öpüp ısırıyordu. Bir çoban bu serin yeşillikte birkaç koyununu otlamaya bırakıp nehirdeki taşlarla onları avlamaya çalıştığında, gürül gürül akan berrak sular, kumun bulanıklığı içinde saklanmaya koşan küçük yengeçlerle dolup taşıyordu. Karatavukların o susmak bilmeyen geveze ötüşleri, tüm batı yakasını taçlandıran ve Kartal Yuvası'na kadar Anagiro zirvesi boyunca yükselen ormanda, müthiş bir uyumla yankılanıyordu –bir deniz kartalının, üç insan nesli boyunca orada yuva yapıp kaldığı ve ölürken arkasında tek bir kartal yavrusu bile bırakmadığı anlatılırdı. O terk edilmiş yuvada, mavimsi kıvrımlı bir gagası ve boz kanatları olan denizlerin uçan hakiminin zaman zaman koparıp parçalara ayırdığı denizyılanları, foklar, köpekbalıkları ve diğer deniz memelilerine ait kocaman kemiklerden oluşan benzersiz bir müze bulunuyordu.

Nehrin yukarısında, iki dağ arasında –Konomos'un yanmış tarlaları ve küçük Anagiro arasında– şekillenmiş çatalda, eski zamanlardan beri ıssız Krifos Aziz Yannis Kilisesi bu-

lunuyordu. Gerçekten de alçak geçidin arkasında, gizli ve iki dağla yoğun çalılık tarafından saklanmış durumdaydı. Buraya, şimdi Frangoyannu'nun yaptığı gibi Ahilas Nehri'nden, yani kuzeyden de, Konomos kayalıkları diye bilinen güney taraftan da gelinebilirdi. Bir kimse bu eski kutsal ve saygıdeğer mabedin dibinden geçse bile, eğer etrafı Frangoyannu'nun bildiği gibi bilmiyorsa, varlığından haberdar olması imkânsızdı.

Kilisenin bahçesi ve az sayıdaki keşiş hücresi, uzun zamandır ıssızdı. Küçük mabet hâlâ ayaktaydı ama terk edilmişti ve burada ayin yapılmıyordu. Kilisenin orta kısmı halen çatısını muhafaza ediyordu, ama vaaz kürsüsüne açılan merdivenli kapının kuzeyindeki çatı çökmüş ve çatı levhalarıyla yıkıntılar, Kutsal Masa'nın üzerini kaplamıştı. Eskiden kabartmalı ve altın kaplamalı olan ahşap tablo, şimdi yıpranmış ve zor seçilir durumdaydı; artık ikonalar da yoktu. Az sayıdaki freskler nemden mahvolmuştu ve azizlerin yüzleri de seçilemez haldeydi.

Sadece kilise korosunun sağ tarafında bir fresk kalmıştı; o da Vaftizci Yahya Peygamber'i, İsa'yı vaftiz ederken tasvir ediyordu: "*Dünyanın günahını ortadan kaldıran, Tanrı'nın kuzusuna bak.*" Vaftizci'nin İsa'ya dönük yüzü ve uzattığı eli apaçık seçiliyor; kurtarıcının yüzü, ıslak duvarın üzerinde belli belirsiz de olsa görünüyordu.

Eski zamanlarda "gizli bir derdi" ya da bir günahı olanlar, Krifos Aziz Yannis'ten yardım dilermiş. Yaşlı Hadula da bu inanışı ve geleneği bildiği için, Aziz Yannis'e yalvarıp dua etmek için bugün bu eski ve ıssız mabede gelmeyi akıl etmişti. Hem artık ayin yapılmayan hem de şehrin dışında bulunan bu kiliseyi tercih etmişti. Kırk günlük oruç süresince belki de kilisenin sadece narteks bölümüne girmeye cesaret

edebilmişti, o da anca kadınlar kapısının sürgüyle kapanmış bir kanadının arkasından... Biri onu kovarsa hemen kalkıp gitmek için hazır olma ihtiyacı duyar gibi! Kilisenin kadınlar için ayrılmış özel bölmesine çıkmayı ısrarla reddedip ve mabedin kuzeybatı köşesinde, duvar dibine sıralanmış yüksek kolluklu oturakların durduğu küçük alanda bulunmak isteyen yaşlı kadınlara kaba davranan ve durmaksızın homurdanan kilise kayyumu Bay Dimitrios'un ya da sert ve münzevi keşiş Papanikolas'ın kendisini kovmasından değil; daha çok mabedin kuzey kapısında, elindeki ateşten kılıcı tehditkâr biçimde sallarken resmedilmiş öfkeli Baş Melek'ten korkuyordu.

Issız mabede girdi, birkaç kibritle sepetine koyduğu mumlardan birini yaktı ve yarı tahrip olmuş freskin önünde üç kez diz çöktü. Daha sonra kendisine bile yüksek sesle itiraf edemediği, ama aklına yapışıp kalmış olayı yeniden hatırlayarak o sahneye şahit olan birinin bile duyamayacağı bir sesle şunları söyledi: "Eğer doğru yaptıysam Aziz Yannis'im, bugün bana bir işaret göster ki ben de yüreğimi ve ruhumu huzura kavuşturabilmek için bir hayır işleyeyim!"

DOKUZUNCU BÖLÜM

Günbatımında ıssız kiliseden sepetini doldurmuş halde ayrılan yaşlı Hadula, şehre dönmek üzere yola çıktı. Yine nehir boyunca indi; aksi istikameti izleyerek sağa döndü ve gelmiş olduğu Aziz Antonios Tepesi'ne doğru çıkmaya başladı. Küçük kilisenin bulunduğu, limana ve şehre doğru geniş bir manzaranın başladığı tepenin zirvesine varmadan önce, sağ tarafında Mammo Deresi olarak adlandırılan ve Ahilas adlı diğer bir derin nehri geniş açıyla kesen küçük vadinin derinlerinde; Yannis Perivolas'ın geniş ve bakımlı bahçesini gördü. İçinden: "Yanni'nin bahçesine gideyim de bana bir salkım soğan ya da bir marul vermesini isteyeyim bari... Ne kaybederim ki?" dedi.

O anda birkaç gün önce duyduğu bir şeyi hatırladı: Yannis Perivolas'ın karısı hastaydı. Şu anda bahçede, girişteki küçük evde mi bulunduğu, yoksa şehirde tedavi mi gördüğü hakkında hiçbir fikri yoktu. Ama zaten bahçıvan burada olurdu (Uzaktan sebze bahçesinin kapısının açık olduğunu görünce bu sonuca varmıştı). Karısının iyileşmesi için ona elindeki "macunlardan" vadederek sepetindeki otlarla bir hizmet satabilmeyi ümit etti. Hemen ardından yine içinden:

"Fakir insanlara ne hizmeti sunabilirsin? Fakirlere yapabileceğin en güzel iyilik, onlara 'kısırotu' vermektir (Tanrım beni affet!). Ya da en azından 'oğlanotu'! Çünkü bu fakir kadın habire kız doğurup duruyor! Şimdiye kadar eminim beş altı tane kız yapmıştır. Bu dokuz canlı kızlardan birinin ölüp ölmediğini bilemiyorum tabii!" dedi.

Gerçekten de kızı için "oğlanotu" bulmak üzere dağlarda ve derbentlerde uzun yıllar araştırma yapmış, ama kızına verdiği ot, hiçbir fayda sağlamamıştı. Aksine "kızotu" işlevi gördüğü kesindi. Ancak görümcesi bir zamanlar kendisine aynı ilacı verdiğinde, işe yaramış ve dört oğlan üç kız çocuğu doğurmuştu. "Kısırotu"na gelirsek, günah çıkardığı papaz yıllar önce bunun büyük bir günah olduğunu söylemişti.

Bahçenin kapısına varmadan önce, yamaçtaki yol boyunca inerken, Yannis Perivolas'ın o an bahçede bulunmadığını, ama komşusundan kiraladığı anlaşılan yandaki tarlada marabalık yaptığını gördü. Tarla, bahçenin biraz daha aşağı seviyesinde, çoktan yeşillenmeye başlamıştı ve arpalar bir karış yükselmişti. Yannis tarlanın bir köşesine eğilmişti, bitkilerin arasındaki yabani otları temizlediği görülüyordu. Vakit henüz erkendi, güneş daha batmamıştı. Frangoyannu bahçenin diğer köşesinde, uzakta durduğu için sebze bahçesinin kapısına yaklaştığında dahi Yannis'e ulaşamamıştı. Bir "İyi akşamlar," demek için bile oldukça uzaktaydı, yoğun çitlerin arkasına saklanmış gibiydi. Eğilmiş ve tüm dikkatini işine vermiş Yannis de Frangoyannu'yu görmemişti.

Yaşlı Hadula içeri girdi. Nispeten beyaz renkteki küçük ev, kapının hemen yanındaydı ama dışarıdan bakınca sağlam ya da temiz gözükmüyordu. Uzun zamandır badanalanmamış gibiydi, bu da ev sahibesinin hastalığını ele veren bir

durumdu. Evin önünde aletler, otlar ve paketlerin oluşturduğu bir düzensizlik göze batıyordu. Kapı da, iki pencere de kapalıydı. Sadece yukarıya doğru bir aydınlatma camı bulunuyordu, ama Frangoyannu'nun oraya kadar ulaşabilmesi ve vücudunu yükseltip içeride biri olup olmadığına bakması için, iki üç basamak çıkması ve "hayat"[11] denen küçük, etrafı çevrili olmayan tahta döşemelere ulaşması gerekiyordu.

Aydınlatma camından gizlice içeri bakması mı, yoksa sadece hayata çıkıp kapıyı çalması mı daha iyi olurdu diye düşünürken küçük kız çocuklarının seslerini duydu. Biraz ötede bir bostan dolabı ve hemen onun yanında da yer yüzeyinde yükselen kenarlarıyla, alçak ama derin bir sarnıç bulunuyordu. Sarnıcın ağzında iki kız oturuyordu. Biri beş yaşlarındaydı, diğeri de taş çatlasın üç. Ucuna çivi bağlı bir ip ve kamışla oynuyorlar; güya sarnıçtan balık avlamaya çalışıyorlardı.

Frangoyannu bu iki kızı görür görmez kendi kendine, ama nispeten işitilir şekilde: "İşte! Aziz Yannis bana beklediğim işareti gösterdi," dedi, "bunlar sarnıca düşüp yüzseler, fakir Bayan Perivolou için ne büyük özgürlük olurdu! Bakalım, içinde su var mı?"

Yaklaşıp eğildi ve sarnıcın içinde iki üç kulaç kadar su bulunduğunu, yani neredeyse tamamının dolu olduğunu gördü.

"Bu babaları da küçücük kızları niye bırakır burada?" dedi Frangoyannu. "Sanki kendi başlarına da düşemezler mi suyun içine?"

Küçük evin bulunduğu tarafa endişeli bir bakış fırlattı ve içeride kimseciklerin olmadığı şeklinde bir izlenime kapıldı.

11 Kimi bölgelerde "avlu"ya verilen ad. *(ç. n.)*

Merakla iki kıza baktı. Büyük olan güzel, sarışın ve nispeten pis olsa da iyi görünümlüydü. Küçüğü ise solgun, kötü giyimli, beslenme yetersizliğinden ötürü marazlı bir çocuktu.

"Burada ne yapıyorsunuz kızlar?" diye sordu Frangoyannu. "Anneniz nerede?"

Büyük kız cevapladı:

"Ev."

"Evde demek?" diye tamamladı yaşlı kadın. "Peki nerede? Burada mı, köyde mi?"

"Buyada deyil," diye cevapladı küçük olan.

Öyle anlaşılıyordu ki kızlar, gelip geçenlerin hastayı rahatsız etmesini istemeyen babalarının emirlerini yerine getiriyordu. Demek ki gerçekten de Yannis'in karısı küçük evdeydi ve belki de pencereler, akşam rüzgârı içeri girip onu rahatsız etmesin diye kapalıydı. Kocası birkaç dakika önce küçük bir işi tamamlamak için yandaki tarlaya inmiş ve sebze bahçesinin kapısını kapamayı ya ihmal etmiş ya da gereksiz görmüş olacaktı.

Yaşlı Hadula tekrar sordu:

"Peki anneniz köyde de, siz nasıl burada yalnız başınasınız?"

"Babamiz buyada," dedi küçük olan.

"Hani nerede?"

"Oyada, asağıda..." diye gösterdi küçük olan.

"Ne yapıyor orada?"

Çocuk omuzlarını silkti. Ne diyeceğini bilmiyordu. Sonunda kekeledi:

"İsi var."

"Senin adın ne yavrum?"

"Benim mi? Misuda." (Mirsuda)

"Peki ya ablanın?"

"Tula." (Aretula)

Frangoyannu bir an için düşündü:

"Sanki bağıracaklar mı! Duyulur mu? Nerde duyulacak! Hızlı olmam lazım. Babaları neredeyse gelir, çünkü hava kararmak üzere. Aşağıda iş yapamayacaktır. Gelip de beni görmeden işimi bitirip buradan olabildiğince çabuk ayrılmalıyım."

Bir an için tereddüt etti. İçinde korkunç bir savaş başlamıştı. Sonra nispeten yüksek sesle kendisine: "Dayan kalbim! Nihayetinde bir karar verdin," dedi.

İki kızı kollarıyla kaptığı gibi zorla suya itti. O an büyük bir şapırdama sesi duyuldu. İki küçük yaratık da artık sarnıcın suları içindeydi.

Büyük kız, akşamın ıssızlığında yankılanan ve insanın içini delip geçen bir çığlık attı: "Aman!"

Frangoyannu içgüdüsel olarak, o ana kadar sırtının dönük olduğu küçük beyaz eve çevirdi yüzünü. Aynı anda yaşam mücadelesinin halen sürüp sürmediğini anlamak için sarnıca doğru göz ucuyla bakıp oradan ayrılmaya hazırlandı.

Yere koyduğu sepetini eline alıp iki adım uzaklaştı.

Tanrı'nın iki küçük yaratığı suların içinde çırpınıyordu. Küçük olan çoktan dibe batmıştı, büyük olansa halen Azrail'le mücadele ediyordu.

Birkaç saniye sonra bir kapının açıldığını işitti ve ardından da hasta bir ses duydu.

Dönüp, baktı. Küçük evin kapısı açılmıştı. İki kızın annesi olan solgun ve hasta kadın, yün bir örtüye sarınmış, hayalete benzer şekilde, kapının aralığında dikiliyordu.

"Ne oluyor?" dedi hasta kadın dehşete düşmüş şekilde.

O anda sarnıcın iki adım uzağında dikilen Frangoyannu, kıvrak zekâsıyla, az önce eline aldığı sepeti aniden yere fırlattı, bağırarak koşmaya başladı:

"Kızlar! Kızlar! İçine düştüler! Bak! Sizin hiç aklınız yok mu Hıristiyan'lar? Bunu nasıl yaparsınız? Çocukları su dolu sarnıcın yanında nasıl yalnız başına bırakırsınız? İyi ki buradaymışım! İyi ki geçmişim buradan! Tanrı gönderdi beni!"

Hemen eğilip kaşla göz arasında elbisesini çıkardı ve bir çeşit astar olan "yün içlik"le kaldı. Eski kalın terliklerini fırlatıp topuğu delik çoraplarıyla, beceriksizce ve gürültüyle sarnıcın içerisine daldı.

Hasta kadın boğuk bir çığlık attı ve girişteki iki üç taş basamaktan inmek üzere tökezleyerek koştu. Ama sarnıcın yanına varmadan önce, Yannu zaten boğulmuş olduğu anlaşılan küçük kızı çoktan yakalamıştı ve kafasını; ağzı burnu suyun içinde kalacak şekilde tutarak yavaşça dışarı doğru çekmeye çalışıyordu. Küçük bedeni kaldırıp yavaşça taş döşemeye dayadıktan sonra, eğilip büyük kızın bedenini de yakaladı. Kızı, elbisesinin ucundan ve bir ayağından yukarı doğru çekiyor; ama onun da kafasını olabildiğince suda kalacak şekilde, aşağıda tutmaya çalışıyordu.

Nihayet anneleri de koşup olay yerine ulaşmıştı ve Frangoyannu kararlı bir biçimde bedeni yukarı doğru çekmiş, diğer bedenin yanına yerleştirmişti.

İki küçük yaratık, bilinçsiz görünüyordu.

Frangoyannu suyun içini ayaklarıyla tarayarak biraz çabalamış ve sonunda sarnıcın güney tarafındaki geniş bir tahta ve sırık gibi yüksek bir sapla çevrilmiş giriş yerini bulmuştu. Bir ayağıyla duvardaki girintiye basmış ve yer döşemesine her yerinden sular damlayarak zar zor çıkabilmişti.

"Bak! Ben bunu hiç hesap etmedim!" diye haykırdı Frangoyannu. "Bu kapağı yukarı kaldırmayı nasıl akıl edemedim ben? Böylece sarnıcın ağzındaki engeli kaldırmış olurdum, sular da zavallı kızcağızlar boğulmadan kendi başına boşalırdı!"

Gerçekten de bunu hiç düşünmemişti. Samimiyetinde bile riya vardı.

Frangoyannu elbisesinin sırılsıklam olmuş kenarlarını silkeledi ve iki cansız bedene bir bakış fırlattıktan sonra nefes bile almadan konuşmaya başladı:

"Baş aşağı asılmaları lazım... Suyu çıkarmak için kalın bir kamışla vurmamız gerek! Şükür ki tatlı suydu. Kocan nerede Hıristiyan'ım? Tek başlarına sarnıcın yanında oynamaya bırakılır mı böyle küçük çocuklar! İyi ki gelmişim. Tanrı gönderdi beni... Anagiro'dan, zeytinlikten geliyorum. İyi ki bahçenin kapısı açıktı! Kocan nerede? Nerede bu adam? Kapıyı açıp içeri girmemle, şlap diye su sesini duymam bir oldu. Koştum, bir de ne göreyim! Yetişemedim. Senin burada olduğunu da bilmiyordum. Köyde olduğunu sanıyordum. Hasta olduğunu duymuştum. Nasıl dehşete kapıldım, anlatamam! Şimdi hemen baş aşağı asmamız lazım, hadi çabuk! Zannetmiyorum ki 'iyiden iyiye' boğulmuş olsunlar! Kocan nerede senin? Nerede bu adam?"

Bedenlerden birini, artık tamamen öldüğünden emin olduğu küçük olanını zar zor yakalayıp söylediği gibi baş aşağı asmak üzere bir ağacın dibine taşıdı.

"Bir ip yok mu? Aha! Sicim sarılmış bir kamış görüyorum! Güzel, bu işe yarayacaktır."

Biraz önce kızların oynadığı kamışı yanına getirmesi için hasta kadına sabırsızca göz ucuyla işaret etti.

Sarsılmış ve sersemlemiş haldeki kadın şaşkınlık, tereddüt, yadırgama ve dehşet duyguları içinde kollarını göğsünde çapraz bağlayarak hasta sesiyle sordu:

"Babaları nerede acaba?"

"Bana mı soruyorsun?" dedi Yannu.

"Sen seslenemez misin? Ben bağıramam, benim gücüm yetmez Hıristiyan'ım... Herhalde aşağıda, tarladadır."

Frangoyannu küçük bedeni yere dayayarak iki adım koştu ve sicimli kamışı eline aldı. Boğulmuş çocuğu kiraz ağacının dallarına baş aşağı asmak için çocuğun ayaklarını bağlamak üzere sicimi kesmeye uğraşıyordu.

Aynı zamanda da kadının yalvarışlarına karşılık olarak, yüksek ama acayip bir sesle bağırıyordu:

"Yanni!.. Yanni!.."

Çığlığı tüm vadide yankılanıyordu, ama Yannis ortalıkta yoktu. Yannu küçüğün ayaklarını bağlayıp asmaya çalışıyor, bir yandan da bağırmaya devam ediyordu: "Yanni!.. Neredesin? Koş! Kızlar sarnıcın içine düştü!"

İçinden de "Gecikmesi daha iyi," diyordu.

"Duymuyor mu bu Hıristiyan? Bu kadar açgözlülük! İşe bu kadar tamah da... pes yani! Artık akşam oldu. Yanni!.. Yanni!.."

O anda neredeyse kendi kendini ele verdiğini fark etti, çünkü hasta kadın Yannis'in tarlada çalıştığını net şekilde söylememişti. Sadece Yannis'i kendisi görmüştü ve onun tarlada çalıştığını söyleyen biri olduysa o da boğulan küçük kızdı. Lafı çevirmeye çalıştı:

"Ama nerede bu adam? Tarlada mı dedin? Peki, ne yapıyor orada? Ah be Hıristiyan'ım, kim koşacak şimdi oraya kadar? Sen zaten hastasın. Yanni!.. Neredesin Yanni?"

Nihayet uzaktan, en uçtaki çitin ötesinden bir ses duyuldu:

"Ne oluyor? Kim bağırıyor?"

"Koş Yanni!.. Kızlar boğuldu!" diye zar zor bağırdı hasta kadın.

Bir dakika sonra Yannis de koşarak yanlarına geldi.

Bu arada küçük bedeni asmış olan Frangoyannu, büyük kızın da bedenini kaldırdı ve öldüğünden emin olmak istercesine iki eliyle yokladı. O anda beyaz yün örtüsünün

altında rengi hepten solmuş halde titreyen kederli anneye, yan yan riyakâr bakışlar fırlattı ve acıma duygusunu göstermek istercesine kafasını salladı.

Çocukların babasını, bahçıvanı uzaktan koşup gelirken gördüğünde, başını önüne eğip yan döndü; kafasını tereddüt ve dehşet içinde bir süre öylece tuttu.

"Ne var? Ne oluyor?" diye şaşkınlık içerisinde bağırdı Yannis.

"Aha, işte gör bak! İyi ki buradaymışım!" diye cevapladı Frangoyannu. "Sepetimi koluma takmış, Anagiro'dan geliyordum. Karın için macun yapasın diye, bugün dere kenarından topladığım otlardan vereyim dedim sana. Karının hasta olduğunu duymuştum. İyi ki de kapı açıkmış! İçeri girmemle şlap diye su sesini duymam bir oldu! Çok korktum! İki kız, kamışla oynarlarken sarnıca düştü. Anladığım kadarıyla küçük kız, güya balık tutmak için oynadıkları kamışı ablasından almak istedi. Büyük olan da küçük kızı suyun içine itti. Sanırım küçük de ablasını tutmaya çalışırken, birlikte sarnıca düştüler. (Frangoyannu bu inandırıcı açıklamayı o anda uydurmuştu). Ah ne kadar korktum suyun sesini duyunca! İyi ki de buradaymışım! Tanrı gönderdi beni... Tek başlarına su dolu sarnıcın yanında oynamaya bırakılır mı böyle küçük çocuklar!"

Yannis, akşam güneşinin soluk ve cansız ışıkları altında yatan iki cansız bedene bakıp saçlarını yolmaya ve parmaklarının eklem yerlerini ısırarak dövünmeye başladı:

"Aman Tanrım! Bu ne günah! Haklısın Hıristiyan! Off! Bu da neyin nesi? Ben de aşağıdaki tarlada yaban otlarını yoluyordum. Ama içim içimi yiyordu. Salak kafam! Sarnıcın dolu olduğu aklıma hiç gelmedi. İçimde bir şüphe, bir korku vardı... Hatta işi bırakayım da buraya geleyim diye düşündüm.

Ama şeytan dürtüp duruyordu. Aptal kafam! Niye bırakıp da gelmedim? Of, ne desen haklısın Hıristiyan'ım... Of offf! Bu ne günah!"

Bahçıvan büyük bir endişeyle, çoktan boğulmuş çocukları kurtarmak için, tecrübeli Frangoyannu'ya yardım etmeye çabalıyordu.

*
* *

Yaşlı Hadula o gece mecburen, bir anda kendi kurbanlarını tedavi eden bir doktora dönüşmüş bir katil kadının tüm nadir rastlanır ve tasvir edilemez duygularını deneyimlediği küçük evde kaldı. Baş aşağı asmalarına ve ovalamalarına rağmen iki kız da ölmüştü. Sabah Yannis resmi makamları haberdar etmek üzere şehre koşarken Frangoyannu da –geride durarak– ağlayıp dövünen hasta anneye can yoldaşlığı yaptı. Doktorluk görevinin yanı sıra, şimdi bir de teselli işini üstlenmişti.

Sulh hâkimi ve aynı zamanda "polislik durumların takibini yapan" yardımcısı, olay yerine geldi. Soruşturma sırasında Frangoyannu, bir önceki gün yaptığı gezintiyi ve sebze bahçesinden tesadüfî geçişini anlattı. Daha sonra da hikâyesini, kızların babasına nasıl anlattıysa hemen hemen aynı kelimelerle tekrarladı: "Küçük kız, güya balık tutmak için oynadıkları kamışı ablasından almak istedi. Büyük olan da küçük kızı suyun içine itti. Küçük de ablasını tutmaya çalışırken, gördüğü kadarıyla, birlikte sarnıca düştüler." Sorguya alınan Frangoyannu, tüm bunları kendi çıkardığı sonuçlar olarak anlatıyordu; çünkü iddia ettiği üzere, su sesini duyduğunda kapının eşiğine henüz basmıştı ve bu felaketi önlemeye yetişememiş, dehşete düşmüş halde kalakalmıştı.

Adada geçici olarak bulunan doktor Bay M. gelmiş, cesetleri görmüş ve raporunu, iki kızın "suya düşme neticesinde" boğularak öldüğüne hükmedildiği şeklinde düzenlemişti.

Frangoyannu'nun aleyhinde hiçbir emare ya da şüphe yoktu. İki küçük yaratığın duasını Aziz Antonios Şapeli'nden gelen bir papaz okumuş ve naaşlarını, sazlıklar ve çalılıklar arasına –mabedin kuzey kısmına yakın bir yere– gömmüşlerdi.

ONUNCU BÖLÜM

Paskalya sona ermişti. Aziz Thomas kutsal haftasında yaşlı Hadula, neredeyse tüm çocuklarını vaftiz eden kirvesi, yaşlı saygıdeğer Aleksandros Rosmais'in geniş avlusunda, küçük kızı Krinio'nun da yardımıyla çamaşır yıkıyordu. Frangoyannu'nun büyük ve derin çamaşır teknesi, avlunun, yağ küplerinin konulduğu "yağlık" denen çatılı kısmında, Nuh'un resimlerdeki gemisine benzeyen kocaman bir ahşap varilin yanı başında, yeniden canlanan büyük dut ağacının; o muhteşem yeşillikte haç şeklindeki dallarını layık olanlara ve olmayanlara sunulan çapraz bir nimet gibi uzattığı ve ahşap çitle çevrilmiş küçük bahçenin Tanrı'nın tüm yaratıkları için gözleri bayram ettiren, mest edici rengârenk çiçekler verdiği kuyunun yakınında, "stemfila" denen ezilmiş üzümlerin saklanması için taşlarla örülmüş bir sarnıcın bulunduğu küçük fırının orada; Krinio'nun çamaşır teknesinin yanı başında yer alıyordu ve ikisi de yorulmaksızın iki gündür çamaşır yıkıyor, çitiliyor, çalkalıyor, asıyor, kurutuyor, topluyordu. Bu yoğun işi henüz bitirmemişlerdi.

İkinci gün Frangoyannu, avluda koşturup duran bir sürü küçük oğlan ve kızın gürültü patırtısından ve şamatasından

rahatsız oldu. Neredeyse mahallenin tüm çocukları –on ya da on beş kadar çocuk– avluyu işgal etmiş, bir oraya bir buraya koşturup durmuş, atlayıp zıplamış, varilin çevresinde kovalamaca ve saklambaç oynamış; oğlan çocukları içine düşme tehlikeleri olduğu halde, suda kendi yansımalarını görmek için can atan Narkissos'lar gibi kuyuya eğilmiş, kızlar da korkularını sevimli bir oyuna dönüştürdükleri karanlık ve dar koridorlarda, Ekho gibi yankılanan anlaşılmaz çığlıklar atıp varilin arkasına saklanmıştı.[12] Çocuksu bir patavatsızlık ve ısrarcılığın sonucu olan bu olaylar, çalışkan yaşlı kadınla kızının işlerini sükûnetle yapmalarına engel oluyordu.

Geniş avlunun, biri küçük, biri büyük olmak üzere iki giriş kapısı vardı. Frangoyannu sükûnete kavuşacağını ümit ederek, her ikisini de bir kol ya da mandal yardımıyla üst üste kilitlemişti. Ancak sık sık girip çıkma ihtiyacı duyan hane sakinleri, çocukların haricinde dışarıdan gelenler, eş dost ya da akrabalar yüzünden biraz sonra her ikisi de açılmıştı. Frangoyannu, çocukları sürekli azarlayan ama bir sonuç alamayan muhterem ev sahibesine bu durumdan yakınmış; aynı şekilde, gürültü yapan yaramaz çocukların anneleri olan iki komşu kadına da şikâyette bulunmuştu. Onlar da cevap olarak "kendi işine bakmasını ve başkalarının yaşamını yönetmeye kalkmamasını" söylemişlerdi.

Yannu öğle saatlerinde Krinio'yu; Amersa'nın öğle yemeğinde yesinler diye kaynatacağı fava ve ekmeği getirmesi

12 Mitolojide su içmek için nehre eğildiğinde yüzünün yansımasını görüp kendine âşık olan, bir daha suyun yanından ayrılamadığı için hissizleşip dünyaya gözlerini yumunca nergise dönüşen ve nergis çiçeklerine adını veren Narkissos ile aşkına karşılık vermediği için kara sevdaya düşüp kemikleri kayalara dönüşen ve sesi de "eko" dediğimiz yankılara adını veren Ekho'nun efsanesine gönderme. *(ç. n.)*

için eve gönderdi. Amersa her zaman evdeki işleri yapar ve çamaşır yıkama gibi diğer dışarı işlerinde yer almazdı.

Frangoyannu yalnız kalmıştı ve çamaşır yıkamaya devam ediyordu. O sırada avluda sadece iki üç kız bulunuyordu, ama onların da gürültü çıkarmakta oğlan çocuklarından aşağı kalır yanı yoktu. Köyde kızlar okulu kurulduğundan beri, bu küçük kızlar yeterince gözlerini açmıştı. Öğretmen hanım kızlara okuma yazma ya da el sanatları öğretmekten çok, "cesaret göstermeyi" ve "sinikler" ya da "dağlılar" gibi davranmamayı öğretiyor ve artık "özgürlüklerini ilan etme" zamanı olduğunu duyuruyordu.

Frangoyannu kızlara tekrar tekrar kızıyor; ama onlar duymuyordu. İçlerinden biri –komşu kadın Propandina'nın henüz yedi yaşına basmış kızı Ksenula– el ve ağız hareketleriyle yaşlı kadını taklit etmeye başladı.

Diğer iki kızın avludan dışarı çıktığı bir an, Ksenula yalnız kaldı ve bir değnekle suyu karıştırmak için kuyuya eğildi. Sürekli daha fazla eğilmesine rağmen, elindeki kısa değnek suya bir türlü ulaşamıyordu.

"Ah Tanrım! İçine bir düşeydin Ksenula!" dedi Frangoyannu garip bir şekilde gülerek. "Annene amma özgürlük sağlardın ha!.."

"Ah Tanyım! İçine biy büşeydin!" diye taklidini yaptı Ksenula komikçe. "Ayyene amma yozgulü salaydın ha!.."

Biraz daha dikildi ve öncekinden daha fazla eğildi.

Kuyunun ağzı kare şeklindeydi ve çevresi, kuyunun kenarlarının aynı yüksekliğe sahip olmasına engel olan, farklı genişliklerde tahtalarla çevriliydi. Ksenula'nın üzerine eğildiği küçük tahta, diğer üçünden daha alçak seviyede, çürümüş, kayganlaşmış, suyun çekildiği kovanın ipinin sürtünmeleriyle aşınmıştı ve oynar paslı çivilerle doluydu. Sol eli üzerinde

vücudunun tüm ağırlığını bu tahtanın üzerine veren Ksenula kaydı; tahta, bir ucundan sökülüp ayrıldı ve Ksenula kuyunun ağzından içeri kafa üzeri düştü. Önce yürek dağlayan bir çığlık, bir çarpma sesi ve sonra da suyun şapırdaması duyuldu.

Suyun yüzeyi, kuyunun ağzından bir buçuk kulaç kadar aşağıdaydı, suyun derinliği de bir kulaç kadar olsa gerekti.

Frangoyannu içgüdüsel olarak, bağırmak ve yardım çağırmak istedi. Ama çığlığı daha çıkmadan içinde boğuldu gitti, hareketleri dondu ve vücudu kaskatı kesildi. Aklına garip düşünceler geldi. Şaka da olsa dileğini henüz ifade etmişti ve çocuk bir anda kuyuya düşmüştü. Olana bak sen! O halde Tanrı (Bunu düşünmeye cüret edebilir miydi?) dileğini kabul etmiş olmalıydı. Demek ki kendisinin fail olmasına gerek kalmamış, bunu dilemesi yetmişti.

Hemen sonra, kuyunun ağzına kadar gelip suyun derinlerine doğru bakmak üzere eğilmeye karar verdi. Suyun içinde çırpınan küçük kızın mücadelesini gördü ve kendi kendine, istese de onu kurtaramayacağını söyledi. Ama tabii boğulursa da onu suçlarlardı! Artık yardım çağırmak üzere bağırmak için de çok geçti. Belki küçüğün kurtulması için geç olabilirdi, ama kendi masumiyetini kanıtlamak için belki de hâlâ zamanı vardı. Ama yine de bağırmalı mı, karar veremedi. Bunu hemen yapmış olsaydı, daha iyi olurdu. Bak sen şu şanssızlığa! Nasıl da musallat olmuştu günah! Krinio'nun şimdi burada olması için neler vermezdi! O olsaydı yalınayak suya girebilirdi, çünkü kuyunun iç duvarlarında alışılageldiği üzere basamaklar ve örülü taşlar arasında girintiler vardı. Çok tehlikeli ve kaygan olabilirlerdi ama Krinio, küçük kızı kurtarmayı başarabilirdi. Şimdi ise artık havaya umutsuzluk ve ölüm kokusu hakimdi!

O saniyelerde Frangoyannu, Tanrı'nın, küçük kızın boğulmasına yönelik dileğini duyup kabul ettiği şeklindeki ilk düşüncesini unutmuştu. Ancak bu düşünce yeniden aklına geldi ve dudaklarında acı bir gülümseme beliriverdi.

Göz açıp kapayıncaya kadar ne yapması gerektiğine karar verdi.

"Eve gideyim," dedi içinden. "Güya çok acıktığım ve Krinio geciktiği için –belki de yemek henüz hazır değildir– Krinio'yu buraya kadar yemek taşıma zahmetinden kurtarmak ve öğle yemeğini hep birlikte evde yemeyi tercih ettiğim gibi bir bahane uydurayım."

Yarı yıkanmış çamaşırların bulunduğu çamaşır teknesini derhal toplayıp varilin arkasındaki büyük ahşap ambara koydu ve ambarı kilitleyip anahtarı cebine attıktan sonra, dışarıdan mandalla kilitlediği küçük kapıdan şimşek hızıyla koşarak çıkıp gitti.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Ksenula'nın ölü bedeni kuyudan çekip çıkarıldıktan sonra, yaşlı Hadula artık o kadar da sakin değildi. İçini buz gibi bir korku kaplamıştı. Hiç suçu olmamasına rağmen, şimdi artık kurtulma şansı olmadığını düşünüyordu.

Gerçekten de iktidar, bir şeylerden şüphelenmeye başlamıştı. Mammo Deresi'nde Yannis Perivolas'ın iki kızının boğulması sırasında yaşlı kadının "yardımcı oyunculuk" yapması –bu vakada hiçbir suçluluk emaresi ya da şüphe iması ortaya çıkmamış olsa da, yine de bir "ne!" dedirten gariplik ve gizemlilik hali söz konusuydu– ve Propantis'in küçük kızı Ksenula'nun kuyuda boğulduğu saatlerde yaşlı Rosmais'in avlusunda yine aynı yaşlı kadının bulunması sulh hâkiminde şüpheler uyandırmaya başlamış ve "polislik durumların takibini yapan" yardımcısına, bu vakaya özellikle dikkat etmesi yönünde tavsiyelerde bulunmuştu. Yardımcısı, ceza davaları duruşmaları görülürken savcı sıfatıyla sadece "Şahitlerin beyanlarına göre, bu eylemi gerçekleştirdiği anlaşılmıştır," ya da "...gerçekleştirmediği anlaşılmıştır," diyerek iddia makamında söz almakla yetiniyor, geriye kalan zamanda ise etkinliğini geliştirme ya da belâgatını gösterme fırsatı

kendisine verilmediği için sadece şu cevabı verebiliyordu: "Sulh hâkimi öyle diyorsa öyledir, bana da öyle göründü." Daha sonra ikisi birlikte Hadula'yı –Yanni Frango'nun dul karısını– daha sıkı şekilde sorgulamaya, hatta gerekirse onu tutuklamaya karar verdiler.

Olay yerinde ve üstünkörü yapılan –çünkü sulh hâkimi ve polis, henüz açık bir şüphe içinde değillerdi ya da şüphelerinden henüz birbirlerine bahsetmemişlerdi (Birinin tasvip etmesiyle, her zaman olduğu gibi, diğerinin itikatı kat be kat artıyordu). Frangoyannu ilk sorgulamada bilinen olayları soğukkanlılıkla –ancak olayların içyüzüne değinmeden– anlattı: "Çamaşır yıkadığı yerde öğle vakti geçmiş ve acıkmıştı. Kızı Krinio, yemek getirmek üzere eve gitmiş, ama gecikmişti. O da artık açlıktan ölmek üzereydi. Bu sırada avluda, 'yağlık' çevresinde, kuyunun yanında ve varilin etrafında yaramazlıkları, gürültüleriyle milleti rahatsız eden oğlan ve kız çocukları, onu serseme çevirmişti. Kendisinin onca duyarlı ve aklı başında uyarılarına karşılık, bu terbiyesiz çocuklar onunla dalga geçmişler ve sabrını taşırmak için ellerinden geleni yapmışlardı –tüm bunları kızı Krinio da teyit etti. O da daha sonra, artık kafası kaldırmadığı ve açlıktan ayakta duramadığı için eve gitmeye ve Krinio'yu yemek taşıma zahmetinden kurtararak, herkesle birlikte öğle yemeğini evde yemeye, böylece bir süreliğine sakinleşip dinlenmeye karar vermişti. Avludan çıkıp kapının mandalını kilitlemişti. Bir saat kadar sonra, Krinio'yla birlikte öğle yemeğinden döndüklerinde, başlangıçta hiçbir şeyden şüphelenmemişler ve işlerini yapmaya devam etmişlerdi. Çocukların gürültüsü o an için yok olmuştu. Ancak bir süre sonra kuyudan su çekme ihtiyacı hasıl olmuş ve Krinio'nun kovası suyun içinde sabit du-

ran cesede çarpmıştı. Şaşırmış ve dehşete düşmüş halde annesine bağırınca ikisi birlikte, küçük kızın suda yüzen ya da muhtemelen çoktan suyun dibine batmış bedenini fark ettiler."

Krinio, bu yukarıda anlatılanları teyit ederken oldukça samimiydi. Sulh hâkimi bu ifadeyi iyi niyetle dinledi. Ama Krinio'nun annesine de yüzünü buruşturdu. Bu yüz buruşturma hareketi –sulh hâkiminin bu "yüz ekşitmeleri"– oldukça deneyim sahibi olan ve derhal içini büyük bir heyecan kaplayan Frangoyannu'nun hiç hoşuna gitmedi.

Kızı Trahilena'nın güneş batmadan önce kısa süreliğine bulunduğu evinde de endişeyle pencereden bakmaktan kendisini alıkoyamadı. Kendi evine doğru baktı, tam karşıda bulunmasa da yandan görülüyordu, çünkü aradaki birkaç evi saymazsak, yola doğru iki üç arşınlık mesafede bulunuyordu. Yannu, sık sık bakmasına rağmen hiçbir şey göremiyordu.

Kızı Delharo, onun bu endişeli halini gördü ve annesi gibi o da pencereden bakmaya başladı. Güneş batarken birden gizli bir korkuyla bağırdı:

"Anne! Anne!"

"Ne oluyor?"

"Gel de bak!"

"Ne var?"

"İki muvazzaf orada dikilmiş, avlunun dışından evinize bakıyor..."

Yaşlı Hadula ayağa kalktı ve korktuğu şeyin başına geldiğini gördü. İki jandarma, herkesin dile getirdiği şekilde iki "muvazzaf", yaklaşık on beş yıl önce tıpkı oğlu Böğürtlen'in annesini taş yolda sürüklediği ve kız kardeşini bıçakladığı olaydaki gibi, dikilmiş ve pusuya yatmış, evi gözlemekteydi.

Frangoyannu, büyük ve yaklaşmakta olan tehlikenin kendisini tehdit ettiğini anladı.

"Benim dağlara gitmem gerek kızım!" dedi aniden. "Tabii hâlâ zamanım kaldıysa!"

"Neden anne?" diye sordu heyecanla Delharo.

"Çünkü... tutuklamak için beni arıyorlar."

"Sahi mi? Sen mi ittin o kızı kuyuya anne?"

"Tanrı şahidimdir ki, hayır! Bunu ben yapmadım," dedi Frangoyannu.

"Ee o zaman?"

"Kapa çeneni!"

"Günah seni kovalıyor anne," dedi Delharo ürkerek.

"Kes sesini! Çıldırdın mı sen?" dedi annesi korkutan bakışlarıyla. Kızının ses tonunda bir ima sezmişti.

"Zavallı ben, ne diyebilirim ki!" dedi Delharo çaresizce ellerini oğuşturarak.

"A! Bunu söyleme! Kesinlikle! Böyle söylememelisin!"

Dehşete düşmüş halde, yola çıkmak üzere merdivenden indi.

"Nereye gidiyorsun anne?"

"Dağlara dedim sana! Bana biraz peksimet ver."

Delharo koştu, çekmeceyi açıp birkaç peksimet aldı.

"Sepetimi de ver bana... ve bir bıçak!" Lafını zar zor tamamladı Frangoyannu. "İçine bir tane de yün ihram koy. Başörtümü, takunyalarımı koy. Bir de benim bastonumu bul da ver!"

Delharo, son derece sessizce ve sabırla söylenenleri yerine getirmeye çalışıyordu.

"Nereye gideceksin anne?" diye tekrarladı ağlayarak. "Off! Yüreğim yanıyor!"

"Ağlama! Bir yerde gizleneceğim, bir delik bulup... Siz de akıllı uslu durun! Ta ki Tanrı Baba'nın öfkesi geçene kadar..."

Bastonuyla sepetini aldı ve istavroz çıkararak merdivenlerden yavaş yavaş inmeye başladı.

Aniden merdivenin üçüncü basamağında durdu ve Delharo'ya döndü: "Ne yapacağını biliyor musun? Ben, köpekler beni görmeden kurtulayım diye yukarıdaki yoldan gideceğim. Sen de o sırada sanki muvazzafları görmemişsin gibi eve koşacak ve yolun aşağısından Amersa'ya bağıracaksın: 'Amersa, annem yukarıda mı?' diye... Ya da en iyisi 'Annem yukarıda mı?' deme. Sadece 'Amersa, annem nasıl, daha iyi mi? Ayaklandı mı, yoksa hâlâ yatıyor mu?' diye sor ki evde bulunduğuma ve hasta olduğuma inansınlar. Hiçbir şeyden şüphelenmesinler, ki köpekler benim peşime düşmesin! Hadi şimdi koş, çabuk ol!"

Sonra da ekledi: "Hayırlısıyla tekrar görüşene dek, hadi kalın sağlıcakla!"

Delharo hemen sonra yumuşak adımlarla koşarak, aldığı emri yerine getirmek üzere annesinin evine yöneldi.

*
* *

Frangoyannu, yukarı yoldan Kotronia'ya doğru koşar adım gitti. Veda ederken kızına söylediği "Hayırlısıyla tekrar görüşene dek..." lafını, istemeden de olsa acı bir ironiyle içinden tamamladı: "Ya da ben sizi burada görene dek... ya da kardeşinizi hapishanede görene dek... ya da öbür dünyada babanızı görene dek... Bu üçünden birinin başıma geleceği kesin!"

Taşlarla dolu tepeyi soluk soluğa çıkarken, içinden de "Meryem Ana, bana yardım et... günahkâr da olsam!" diyordu. Sonra da tüm kalbiyle ekliyordu: "Bunu kötülük olsun diye yapmadım."

Sahile ulaşmak için aşağı inerken, kayaların üzerinde, küçük şehirde tek tük kalmış evlerin arasından henüz birkaç adım ilerlemişti ki, "Dıngıl Koza" denen kısa püsküllü bir fes takan, elinde çepeçevre "Hukukun Gücü" yazan kısa bir sopa tutan kahverengi kaytan bıyıklı adli görevli Kiriakos'u gördü. Askeri üniforma içinde yaşlı bir emekli askerle birlikte, Frangoyannu'nun da inmekte olduğu, sahile giden bir ara sokaktan geliyordu. Biraz sonra ona ulaşmış olacakları ya da arkasından gelecekleri kesindi.

Emekli askerle birlikte Kiriakos'un orada bulunması, belki de tamamen tesadüftü. Ama onları gören suçlu kadın, şoke olmuş ve adımlarını daha da hızlandırmıştı. Ona öyle geliyordu ki, onlar da aynı şeyi yapmışlardı.

Sahile ulaşan Yannu, hoş bir rastlantı eseri, kendisine çok tanıdık gelen bir evin açık kapısını gördü ve bir an bile tereddüt etmeden eşiği geçerek mandal ve sürgüyü çekiverdi.

"Marusa, yukarıda mısın?" diye seslendi merdivenden çıkarken ıslığa benzer bir sesle.

Kısacık boylu, al yanaklı bir kadın, odanın kapısından çıktı. Gülümsüyordu ama bakışları endişe doluydu.

"Hangi rüzgâr attı seni buraya Hadula teyze?" diye sordu.

"Sorma yavrum. Başıma büyük bir felaket geldi..." diye söze başladı Yannu.

Sonra endişeyle sordu:

"Acaba Bay Anagnostis burada mı?"

"Hayır, burada değil. Bu kadar erken gelmez, kahvededir... Ah Hadula teyze! Ben de tam senin eve gelip sana olanları anlatayım diyordum."

"Bir şey öğrenebildin mi?"

"Her zamanki gibi çubuk tüttürüp sohbet etmeye gelen kirvemiz Aymeritis ile benim efendi, daha bu öğlen konuşuyorlardı."

"Ne diyorlardı?"

"Polis ile sulh hâkimi, seni yakalamak istiyormuş. Jandarmaları göndereceklerini konuşuyorlardı. Dün kuyunun içinde boğulan kızla ilgili olarak, senden şüpheleniyorlarmış."

"Off, ne utanç!"

"Ben de 'Becerebilirsen kaç saklan!' demek için sana geleyim diyordum. Ama sen nasıl oldu da buraya geldin?"

Frangoyannu, Marusa'ya, sulh hâkiminin dünkü soruşturmasından sonra kendisini yavaş yavaş "namlunun ucuna" koyduğunu anlaması sebebiyle, haksızlığa uğrayıp kötü ellere düşmekten korktuğunu, kızı Delharo'nun tesadüfen bulunduğu evinde akşama doğru camdan bakarken jandarmaların evini gözetlediğini gördüğünü, dağlara kaçmaya karar verip Kotronia'nın arkasından dağa çıkan gizli patikaya ulaşmak amacıyla koştuğunu, yaşlı bir muvazzafla arkasından gelen adli görevli Kiriakos'u gördüğünü, ilahi bir işaret olarak kendisini, uzun zamandır çektiği tüm "eziyetleri" bilen Marusa'nın evinin dibinde bulduğunu ve kapının açık olduğunu görüp bir sığınak bulmak amacıyla hızla içeri koştuğunu anlattı.

"Kapıyı içeriden kilitledim yavrum. O kadar şaşkınlık içerisindeydim ki... Ne yapabilirdim? Her ne çektiysem, hepsi alnıma yazılmıştı. Tanrı senden razı olsun Marusa'm benim... Acaba Kiriakos aşağıda mı, yoksa çekip gitmiş mi diye panjurdan gizlice bakamaz mısın?"

Marusa, Yannu'nun kendisine gösterdiği pencerenin yanına gitti ve yola doğru baktı. Döndü ve dedi ki:

"Orada, ötede... Yaşlı bir emekli askerle yolda dikiliyor. Komşumuz balıkçı Frangulis'le lafa dalmış."

"Bu tarafa doğru bakıyorlar mı peki?"

"İleri doğru, kumsala bakıyorlar."

Panik halindeki yaşlı kadın, sanki zülüflerini yolmak ya da yanaklarını yırtmak istercesine, ellerini yüzüne götürdü.

Marusa, onun bu haline acıdı.

"Oturmaz mısın Hadula teyze? Korkma... Hepsi geçecek. Otur da sana bir kahve yapayım..."

Yannu, bir an tereddüt ederek, bu konuşmanın gerçekleştiği mutfağın girişindeki alçak bir iskemleye "çöktü".

Ev, zengin bir aileye ait gibi görünüyordu; birçok bölmesi vardı ve özenli mobilyalara sahipti.

"Benim başıma gelenleri hatırlamıyor musun Hadula teyze?" diye sordu gizemli bir şekilde Marusa. Yüzü, olduğundan daha kırmızı bir hal aldı. "Hatırla, ben de o zamanlar ne sıkıntılar, ne eziyetler çekmiştim! Tanrı senden razı olsun, bana ne kadar yardım etmiştin! Senin başına gelenler de böylece geçip gidecek."

"Ben de o yüzden çektiğim eziyetleri en iyi senin bildiğini söyledim ya!.." diye tekrarladı Frangoyannu alçakgönüllülükle.

"Söylediklerin benim sıkıntılarımdı," diye düzeltti Marusa.

Kahveyi pişirdi ve fincana boşalttı.

"Benim efendi neredeyse gelir... Kahveni iç, biraz da ekmek batır," diye ekledi ekmekten koca bir dilim koparark.

Yaşlı kadın ekmeği kahveye batırmaya ve iştahsızca çiğnemeye başladı.

"Tanrı bereketini versin," diyordu. "Ancak gitmiyor boğazımdan yavrum... Üzüntümden olacak; ağzımın içi zehir gibi..."

Daha sonra lafını tamamladı:

"Sana zahmet, yeniden camdan bakar mısın dışarı? Kiriakos hâlâ aşağıda mı?"

Marusa söyleneni yaptı.

"Orada Hadula teyze... Frangulis'le koyu bir sohbete dalmış."

"Ee şimdi ben nerelere gideyim? Baban gelmek üzeredir, değil mi? Güneş de battı... Neredeyse gece olacak."

Marusa bir an düşündü ve sonra cevapladı: "Sana büyük bir minnet borcum var Hadula teyze... Bunu nasıl unuturum!"

"Hatırlıyor musun?" dedi belli belirsiz bir gülümsemeyle yaşlı kadın.

"Hiç unutur muyum! Senin hatrın için elimden geleni yapacağım."

"Tanrı senden razı olsun."

"En iyisi, seni gece burada saklayayım; benim efendi gelmeden önce..."

"Nereye?"

"Aşağıya... Bodrumdaki divana. Biliyorsun, değil mi?"

"A!" dedi Frangoyannu bir anısı aklına gelmiş gibi.

"Sonra da sabaha karşı, horoz öttüğünde..."

"Ee?"

"...şafak sökmeye yakın, hissettiğin vakitte..."

"Tamam!"

"...eğer istersen kalk git, şansın yaver gitsin, Tanrı'nın seni aydınlattığı her neresi varsa."

"Umarım!" dedi yaşlı kadın iç çekerek.

"Sonraki gece, daha güvenli başka bir sığınak bulamazsan yine buraya gelir ve bu cama ya da sahile bakan küçük balkona bir taş atarsın. Ben de aşağı inip sana kapıyı açar ve yine seni bodruma saklarım."

"Anlaştık! Ama sana zahmet, bir kere daha bakıver, Kiriakos gitmiş mi?"

Marusa bölme duvarın öteki tarafına geçti ve yola bakan pencereye doğru gitti. Geri dönmekte biraz gecikti, muhtemelen artık hava karardığı için gözü dışarıyı çok iyi seçemiyordu.

"Daha gitmemişler, üçü de halen orada..."

"Şimdi bilmediğim bir şey var," dedi Frangoyannu düşünceli biçimde. "Acaba Kiriakos, benim buraya girdiğimi gördü mü? Eğer görmediyse ve bana pusu kurmadıysa, en iyisi şimdi buradan ayrılmam ve sizi şimdiden bu yükten kurtarmam olacaktır."

Bunu samimiyetle söylüyordu. Üzülüyordu, dağ havası çekiyordu canı. Orada rahat bir soluk alacağını hissediyor, biraz da emin ellerde olacağı ümidini taşıyordu.

"Her ne olursa olsun, bu gece gitmemelisin..." dedi daha bir hevesle Marusa; anılar yavaşça zihninde canlanmaya başlamıştı. "Bu gece bodrumda kal Hadula teyze, eski acılarımı hatırlamam için vesile olmuş olursun. Uykumdaki rüyalar gibi mi gelecek bana?"

"Evet, artık o şekilde hatırlanır yavrum..." dedi kurnaz bir saflıkla yaşlı kadın. "Ah! Her günahın kendine özgü tatlı yönleri de vardır."

"Gerçekten! Ama sonunda da bir o kadar ıstırap verir!" diye hüzünlü şekilde lafını tamamladı Marusa.

Ev, bir kulübeyle yapışık inşa edilmişti. Ana binanın haricinde, mutfak olarak kullanılan ve dağa bakan küçük bir eklentisi vardı. Mutfağın alt tarafında o "küçük bodrum katı" bulunuyordu. Marusa misafirini, evin sahibi Bay Anagnostis gelmeden önce, bir kapaktan aşağı doğru giden ufak bir merdiven aracılığıyla oraya indirmişti. Yemekten kalan bir parça haşlama et, ekmek, peynir, su, bir bardak şarap getirmiş ve yaşlı kadını, birkaç parça ev eşyasını depolamak için kullandıkları bodrum katındaki alçak kanepeye yerleştirmişti. Eski bir kilim, delik deşik bir velense, küçük bir çarşaf sermiş; keten sapıyla doldurulmuş sert bir yastık koymuş ve iyi bir gece geçirip "hafif bir uyku çekmesini" dilemişti.

Hafif ya da ağır, Frangoyannu'nun uykusunun –bunca heyecan ve korku içindeyken– ne kolay, ne de hoş olması

mümkündü. Ama ortam, içinde bulunduğu şu anı ve son derece kritik pozisyonunu kısa süreliğine de olsa unutmasını ve geçmişte yaşananları tekrar yâd etmesini sağladı. Yannu'nun alçakgönüllülükle "eziyetler" diye adlandırdığı ve Marusa'nın da samimiyetle kendi "eziyetleri" ve "sıkıntıları" olarak kabul ettiği şey, sekiz on yıl kadar önce yaşanmıştı.

Çocuğu olmayan Bay Anagnostis Benidis, Marusa'yı evlatlık almıştı ve on beş yıl önce ölmüş karısı da Marusa'yı mümkün olduğunca katı bir şekilde yetiştirmişti. Bay Benidis, o bölgede döneminin en önemli şahsiyetiydi. 21'deki bağımsızlık mücadelesi öncesinde kocabaşılık; Troezen, Pronia, Argos'taki ilk ulusal meclislerde vekillik ve ilk anayasadan önce belediye başkanlığı yapmıştı. Anayasa devriminden sonra da birçok yerde üst düzey memur olarak görev almıştı. Yahudi –kimilerine göre de Türk– çocuğu olan Marusa'yı daha bebekken almış ve vaftiz etmişti.

Son yıllarda emekli olup köşesine çekildiğinde ise, Marusa'yı bir yeğeniyle evlendirmiş; Frangoyannu'nun şu anda bodrumunda bulunduğu bu küçük evi, birçok tarım arazisini ve biraz da nakit parayı ona çeyiz olarak vermiş ve ayrıca öldükten sonra içindekilerle birlikte, esas evi de ona miras bırakmayı vadetmişti.

Marusa'dan bir de çocuk yapan damat, her zaman uzaktaydı. Gemilerde lostromo olarak seyahat ediyordu. Ünlü bir denizciydi, ama müsrif ve umursamaz biriydi. Evine dönmeyeli üç yıl olmuştu. Bu arada Bay Anagnostis de artık yaşlanmış ve dul kalmıştı. Evlatlık kızı Marusa da, tıpkı çocukluk yıllarında alıştığı gibi, üvey babasına karısının yokluğunda, sürekli hizmet ediyordu. Kocası zaman zaman mektuplar gönderiyor ve geri döneceği hususunda söz verip duruyordu; ama geldiği yoktu. Marusa'nın kızı

dört yaşına gelmişti, ama ne babası çocuğunu, ne de çocuk babasını görmüştü.

O zamanlar ticaret ve ulaştırmanın gelişmesiyle, bu küçük ve tecrit edilmiş yerin gelenekleri bir şekilde yeniden ortaya çıkmaya başlamıştı. Oysa gerek hükümet yetkilileri, gerek tüccarlar, gerekse Yunanistan'ın farklı yerlerinden gelen "artık daha da medenileşmiş" yabancılar, her şey hakkında yeni ve özgür teoriler geliştiriyordu. Bu kişiler haya kavramını salaklık; edep ve iffeti de saçmalık olarak nitelendiriyordu. Ahlaksızlık ve şehveti de "doğal şeyler" olarak görüyorlardı. Bu bölgede doğmamış olan talihsiz Marusa'nın da ilk başta o kadar da katı ya da iffet taslar bir hali yoktu, hatta aksine az da olsa hafifmeşreplik içindeydi.

O zamanlar adada sulh hâkiminin bekâr, fustanellalı bir kâtibi, Liman Başkanlığı'nın kısa pantolonlu, Mali Şube'de görevli, müzmin bekâr bir kâtibi; çengel biçiminde bıyığı olan ince belli şık bir jandarma astsubayı, maaşının üç katı geliri olan bir gümrük muhafaza memuru, yabancı ticarethanelerden iki ya da üç temsilci ve oraya taşınmış insanlar bulunuyordu. Bu kişilerin hepsine de sürekli olarak "sonradan görme Yunanca" ve "selamlamalar"dan ibaret bir dil konuşan iki ya da üç şık ve genç tüccar eşlik ediyordu. Kadın milletinin kurtulmasının asla mümkün olmadığı bitmez tükenmez alışverişler sebebiyle bölgedeki akıllı uslu birçok kadın da bu gençlerle sürekli temas halinde olmak zorunda kalıyordu.

Yoluna döşenmiş bunca tuzaktan ve duvarlarına yapılan bunca kuşatmadan dolayı Marusa'nın bu yukarıda bahsi geçen adamlardan kurtulması mümkün olmadı. Bir süre sonra, kocasının yokluğunda, hamile kaldı. Bunu iki aylık olduğunda anladı. Ama o bunun farkına varmadan önce, doğal olarak tüm mahalle –belki de daha olay olmadan

önce– anlamıştı. Bir tek Bay Anagnostis durum hakkında bilgi sahibi değildi. Komşu kadınlardan kurnaz Kokitça'nın o zaman söylediği gibi, "Millet davul çalıyor, bu da deve kuşu gibi başını kuma gömmüş."

Anlaşılacağı üzere hiçbir gerçeklik payı olmamasına rağmen, Bay Anagnostis'in Davut'un eski yöntemini uyguladığı, genç bir nefes ve sıcak kanla "yeniden gençleşmek" peşinde olduğu şeklinde kötü dedikodular da dolanıyordu ortalıkta. Ama hem Kokitça hem de gizli gizli dedikodu yapıp kendi aralarında kıs kıs gülen birkaç komşu kadın, güya "bu çocukta birçok kişinin payı olduğunu", kafasının, uzun püsküllü kocaman fesi olan fustanellalı kâtibe; belinin, sevdalı (seksi) jandarma astsubayına, bir ayağının (çukurdaki!) kısa pantolonlu cehennemlik geçkine, bir elinin (uzun elinin!) gümrük muhafaza memuruna ve (namuslu olan!) diğer elinin de "sonradan görme Yunanca"sı olan tuhafiyeciye ait olabileceğini iddia ediyordu.

Marusa, sırrını açıklamak üzere ilk olarak Kokitça'yı gizlice çağırmıştı (Marusa her ne kadar daha gözü açılmamış, saf biri gibi gözükse de Kokitça'nın uzun zamandır kendisinden şüphelendiğini anlamıştı ve susması için hediyeler verip onu ikna etmeyi umarak zoraki bir yapmacıklık ve dalkavuklukla ona güveniyormuş gibi davranıyordu). Marusa "Tanrı'nın izniyle onu kendisine rahibe yapmak ve kendisini onun ellerine teslim etmek için" Kokitça'yı sıkboğaz ediyor ve merhamet edip bu günah tohumunu ortadan kaldırması için eğer bildiği bir kocakarı ilacı varsa kendisine önermesi için yalvarıyordu, ki Tanrı da böylece artık onu bağışlasın! Çünkü aksi halde –böyle bir yaşamı ne diye isteyecekti– kendini denize atacaktı; zaten deniz de yanı başında, evinin hemen altındaydı. Kokitça onu teselli edecek sözler söyleyip

sakinleştiriyor, üzerine değişik merhem ve yakılar tatbik ediyordu. Ancak hiçbiri sonuç vermiyordu.

Marusa ikinci olarak, her ikisi de Arnavutça konuşan ve kökenleri Saronikos adalarından birine dayanan fakir dul Stamato'yu ve onun kız kardeşi Kondilo'yu çağırmıştı. Onlar da bu talihsiz kadının vücudunu ovalayıp durdu. Üçü de, Marusa'nın Bay Anagnostis'in birikiminden çaldıklarıyla emeklerinin karşılığını alıyordu. Onlar da merhemler sürüp ovaladı, ama nafile!

Akşam üçü birlikte, birkaç ev daha içerideki Bayan Thomai'nin avlusunda toplanıyor ve aralarında konuşuyorlardı. Makedonya'dan 21'de göç eden Yaşlı Hiono ile Kirano teyze de onlara katılıyordu. Bu üçü, her akşam düzenli olarak Bayan Thomai ve diğer iki yaşlı kadına rapor veriyor ve sonra hepsi birlikte kahkahalarla gülüyordu.

Stamato'nun sonradan öğrendiği Yunanca ile gebenin durumunu tasvir etmesi de kahkahalarını arttırıyordu ("Kız zati kısa, bacakları hepten kısa! Sanırsın düşüremez!"). Stamato'nun verdiği bilgilere, Makedon şivesiyle yaşlı Kirano da kendi yorumlarını ekliyordu:

"Size soyliyorum bunlarin hepisi pis domuzlaridir! Gerçekten de eyledir! Ama niyrde bizim köylerde yapsinlar?! Hele bir tane yapsın, size soyliyorum onu sığır pazarına çıkaracahtır!"

Son olarak Frangoyannu, içlerinde en akıllısı olarak, olaya el atması için çağrılmıştı. Marusa artık iyice ilk üç "sahte ebe"den umudunu kesmeye başlamış ve son ümit olarak Frangoyannu'ya sarılmıştı. Gerçekten de yaşlı Hadula ilaçları, macunları, soğuk ya da sıcak içecekleriyle ve de beceriklilikte diğer kadınları geçerek uyguladığı yardım ve ovalamalarıyla, birkaç gün içinde çocuğu düşürmeyi başarmıştı. Bay Anagnostis, bunu hiçbir zaman öğrenmedi.

Bugün aralarında ima ettikleri bu eski yardım ve minnettarlık, işte bu olaya dayanıyordu. Frangoyannu'nun "eski acıları" ve Marusa'nın çektiği "eziyetler" bunlardı.

Frangoyannu karanlıkta kanepenin üzerine uzandığında tüm bu hatıralar aklına geldi. Çünkü Marusa misafirine yağ lambası getirmemiş; sadece birkaç kibritle bir küçük mum bırakmıştı. Bu eski hikâyeyi aklına getirmiş ve gözüne bir damla bile uyku girmemişti. Vicdanını yoklamış, ama sadece tek bir şey bulabilmişti; o da hem o zaman hem de şimdi ne yaptıysa, hepsini iyilik olsun diye yaptığıydı. Yün örtünün altında, sağ tarafına doğru sarınmış halde kafasını göğsüne eğmişti ve derin bir uykuya dalmaya çabalıyordu. Yıllar sonra birden, yaşlı bir rahibin öğrettiği ve sık sık söylemesi için ısrar ettiği kısa bir duayı hatırladı: "*Aziz İsa Mesih, Tanrı'nın oğlu, bana merhamet et.*"

Duayı sık sık tekrarlaması işe yaradı ve Hadula birkaç dakika içinde kendinden geçip uyuyakaldı. Daha bir dakika bile geçmeden uykusunda veya belki de daha uyumadan (Tam olarak emin değildi), ruhunun derinliklerinde bir bebek sesi, inlemeyle karışık bir ağlama duyduğunu sandı. Bu, daha birkaç ay önce kendi elleriyle... işini bitirdiği... küçük torununun sesine benziyordu.

Korkuyla uyandı yaşlı kadın, tüm vücudu titriyordu. Yerinden doğruldu, büyük bir ıstırap içindeydi. Ama aynı zamanda da kendisini zinde hissediyordu. Bu kısacık uyku, endişesini ve sinirli ruh halini silip süpürmüştü. El yordamıyla arayıp bulduğu kibritlerle mumu yaktı, bastonuyla sepetini aldı, terliklerini sepetin içine koydu ve sadece çoraplarıyla, yalınayak gitmek üzere yola koyuldu.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Marusa, küçük bodrumun anahtarını Hadula'ya vermiş, yola açılan diğer kapıdan çıkmasını ve kapıyı dışarıdan kilitlemesini tembih etmiş; dönecek olursa bir sonraki gece bu anahtarı tekrar kullanabileceğini söylemişti. Eğer kendisi bodruma inme ihtiyacı duyarsa da içerideki merdiven ve bölme duvarın kapısını kullanarak, Hadula'yı götürdüğü yoldan aynı şekilde inebilecekti.

Gerçekten de Frangoyannu artık kaygı duyuyordu; daracık ve nemli bodrum onu boğuyordu. Onu kovalayan jandarmaların –belki de bir ömür– beşeri adaletin karanlık zindanlarına kendisini kapatmalarından önce, dağ havası solumayalı epey zaman olmuştu.

Dışarı çıktı. Ruhunun derinliklerinde halen bebeğin, o haksız yere ölen küçük kızın iç parçalayıcı sesi çınlıyordu. Kapı aralığında durdu ve dikkatlice dışarı doğru; yolun sağına, soluna, aşağısına, yukarısına baktı. Kimsecikler yoktu, tek bir gölge dahi olmadığını görünce hemen topukladı.

Bebeğin hüzünlü ağlayışını, ruhunun derinliklerinde karanlık ve derin bir yankı gibi ilk kez duymuyordu. Tehlike ve beladan kaçtığını sanıyor, ama aslında lanet ve felaketi

yanında taşıyordu. Bodrum ve hapisten kaçtığını düşünüyor, ama aslında hapishaneyi ve cehennemi içinde yaşıyordu.

Saat gece ikiye varmıştı, ayın görünmediği yıldızlı bir geceydi. Mayıs ayı başlarıydı, o yıl geç gelen Paskalya'dan sonraki ikinci haftaydı. Kırlar mis gibi kokuyor, rüzgâr hoş kokular taşıyordu ve tek tük kalmış yabankuşları da dalların üzerinde Orthros duasını[13] okuyor gibiydi. Frangoyannu, kayaların aşağısında ve bahçelerin arkasında, o çok iyi bildiği dar yolda ilerliyordu. Yol, yıldızların ışığında henüz aydınlanmış, bahçe çitlerinden uzanan çalı ve fundalardan firlamış filizler tarafından yer yer kapanmıştı. Çevik hareket eden yaşlı kadın, otların, papatyaların ve taze dikenlerin üzerine basıyor, bu patikanın yokuşunu küçük bir kız ya da genç bir dağ çobanı adımlarıyla çıkıyordu.

Sağındaki bahçe ve bostanlardan oluşan uzun alanı geçtiğinde, biri diğerinin arkasında üç pitoresk zirveden oluşan ve etrafında yeldeğirmenleri, küçük beyaz kulübe ve evler bulunan küçük kayalık tepe –Kotronia– hâlâ solunda duruyordu. Şimdi artık bağların, meyve ağaçlarıyla dolu tarlaların ve de yokuşun dikleştiği noktada gece esintisiyle sallanan uzun boylu başakların bulunduğu tarlalar ve zeytinliklerin başladığı yere varmıştı. Zar zor nefes alabilen Frangoyannu koşuyor, koşuyordu... Öyle ki artık sabah rüzgârı, kuzeyin şımarık çocuğu, yüzünü kırbaçlamaya başlamıştı.

Eskiden bildiği yerlere güneş doğmadan önce, mümkün olduğunca çabuk varmak için acele ediyordu. Adanın kuzey sahillerinde ayak basılmamış ve yabanotu, kapari, kayakoruğu, deniz börülcesi yetişen birçok saklanma yeri, mağara ve kayalık vardı; var olan birkaç yolu da zaten her gün koyun ve keçi sürüleri mahvediyordu. Çocukluk anılarının yer aldığı

13 Hıristiyan Ortodoks öğretisinde her gündoğumunda icra edilen ayin duası. *(ç. n.)*

bu alanda kendisine bir sığınak bulacaktı. Hadula vahşi ve masmavi denizin kuzey sahillerinde, denizin dövdüğü dev bir kayanın üzerine inşa edilmiş eski Kastro'da doğmuş ve on yaşına kadar orada yaşamıştı.

Sonraları ortalık süt liman olup da güney limanına yeni şehir kurulunca, hırsızlar ve Arnavut çeteler tarafından kovalanan büyücü annesi, onu sık sık buraya getirmiş ve tüm saklanma yerlerini, mağaraları, ayak basılmamış kayaları göstererek her biri için –ama doğru, ama yalan– hikâyeler anlatmıştı. Onu evlendirdikleri, "kapakladıkları", annesinin o alışılmış üslubuyla söylediği gibi "ölüsünü kutsadıkları" zaman, bu yerlerde kendisine çeyiz de vermişlerdi: Issız Kastro'da bir ev ve ayak basılmamış uçurum Bostani'deki tarla. Sonraları dünya evine girip de kadınsı bilgeliği elde ederek birçok şey öğrendiğinde; otları, yoncaları, longoz ve dağlardaki yılanbıçaklarını toplamaya başlamış ve araştırmalarını daha da geliştirmek için o yerlere artık sık sık gider olmuştu.

Eğer Tanrı izin verir de güvenli şekilde –ama kim bilir nasıl bir korkunç durumda– oraya ulaşabilirse, şimdi de aynı yere gidiyordu. Acaba bundan sonra yazgısı nasıl olacaktı? Bunu sadece Tanrı biliyordu.

*
* *

Yolun birden yokuşa döndüğü yere ulaşmadan önce uzun boylu çalılar, sık fundalar, yer yer de yüksek bir duvarla çevrili ve de meyve ağaçlarıyla dolu bir bostandan geçerken tökezleyiverdi. Bir çalının üzerine hafifçe düşerken ufak bir gürültü çıkardı ve iç çekişe benzer bir çığlık attı.

Aynı anda hemen yanında, ama çitlerin içinden, bir köpeğin yüksek sesle havladığı duyuldu. Hemen doğruldu ve adımlarını hızlandırarak yoluna devam etti.

"Kim olabilir ki?" dedi içinden.

O sırada boğuk ve uykulu, ama keskin bir ses duyuldu.

"Hey! Bostanlardan uzak dur! Uzaklaş! Uzaklaş!"

Tarla bekçisi Tamburas'ın sesini hemen tanıdı. O zaman anladı ne olup bittiğini. Tökezlediği bostan, bölgenin o zamanki belediye başkanına aitti. Bu bahçede diğer ağaçların yanında, yeşil-siyah yaprakların arasından sızan yıldızların ışığında, koyu renkli olgunlaşmış meyveleri bulunan birkaç tane de kiraz ağacı vardı. Henüz ürün mevsimi gelmediği için koruyacak bir şeyi olmayan Tamburas da belediye başkanının bostanında, küçük bir kulübede köpeğiyle uyuyor ve bölge sakinleri kirazları çalmasın diye bostana bekçilik yapıyordu.

Tam oradan uzaklaşırken köpeğin bir kez daha havladığını duydu ve kendisini takip eden insanların adımlarını duyduğunu düşünerek iyice "kulak kabarttı". Herhalde ona öyle gelmişti. Belki kendi adımlarının sesini ya da yankısını duymuştu. Belki de bostan bekçisi yarı uyanık halde, uyurgezer gibi, o alışılmış mekanik sesleri çıkarmış ve tekrar uykuya dalmıştı.

Hadula tepenin üzerine çıktı, ağaçların arkasından yok oldu. Orada bir an durdu ve sesleri dinledi. Bir kuşun ötüşünden, bir gece böceğinin vızıltısından ve rüzgârın uğultusundan başka bir şey duymuyordu. O anda, tökezlediği bostanın çitlerinin dışına taşmış bir daldan sarkan ve belli belirsiz parıldayan kirazlar geldi aklına. Kendi kendine dedi ki: "Ah! Nasıl oldu da o ilaç gibi kirazlara uzanıp ağzımı serinletmedim ben! Yola çıkmadan önce bir damla su bile içmeyi unuttum. Gel de şimdi bir çeşme bul!"

O anda birden, kısacık ama bitmek bilmeyen ve endişe dolu saatler geçirdiği bodrumdan ayrılmadan önce su içmediğini hatırladı. Hadula her şeyin, hatta en küçük şeylerin bile,

bu dünyada kendisi için zamansız ve ters gittiğini düşündü. Eğer belediye başkanının ağacından birkaç kiraz çalmayı akıl edebilseydi, ayağını daha dikkatli basacak, bostana ihtiyatlı şekilde yaklaşacak ve o zaman belki de ne bekçi uyanacak, ne de köpek havlayacaktı. Ama dikkatsiz ve dalgın olup bulunduğu yere doğru düzgün bakmadığı için tökezlemiş, hem köpeği hem de adamı uyandırmaya yetecek bir gürültü çıkarmıştı. Hep de böyle aksi giderdi işleri!

Yokuşu çıktıkça susuzluğu daha da artıyordu. Birkaç zeytin yaprağı kopardı ve ağzına atıverdi.

*
* *

Bir saatten fazla yürüdü. Hava artık aydınlanmıştı. Tepenin zirvesine ulaştıktan sonra, "Vigles" (gözetleme kuleleri) denen dağın eteklerindeki nehre indi. Kim bilir hangi hırsızlar buralarda nöbete durmuş ve buraya bu adın verilmesine sebep olmuştu! Dağın eteğinde bulunan küçük çeşmeye vardı. Zaten gün ışımıştı. Su içti, içini serinletti ve derhal oradan ayrıldı. O bölgeye sık sık çobanlar ve yabancılar gelirdi. Yannu mümkün olduğunca görünmeden orada kalmak istiyordu. Nehrin aşağı kısmına, daha derinlere, Lehuni denen, nehrin denize döküldüğü yere doğru ilerledi.

Lehuni'ye güneş doğmadan biraz önce ulaştı. Orada, içlerinden sadece biri –o da nadiren– çalışan, muhtemelen eski ve artık kullanılmayan iki ya da üç su değirmeni bulunuyordu. Burada ortalık süt liman görünüyordu ve tek bir insan izine rastlanmıyordu. Frangoyannu, aşırı derecede ihtiyatlı olduğundan fazla yaklaşmak istemiyordu. O bölgeden uzaklaştı, bir çalılığın arkasından yürüdü ve tertemiz bir suyu olan derin bir kurnaya vardı. Ayak basılmamış bir yerdi. Orada çimen, ağaç kütükleri ve sarmaşıklardan yapılmış; belki de

oraya sığınmış bir Nemf –eski zamanlardaki bir Dryad ya da Naiad– mağarası gibi şekilleniyordu.

Bir kimsenin, su kurnasının bulunduğu dünyanın bu küçük çukuruna inebilmesi için, hem kendisini kovalayan bir şansa hem de Frangoyannu'nun çıplak, yarılmış ve dikenlerle ısırganlar tarafından kan revan içinde bırakılmış ayaklarına sahip olması gerekirdi. Biraz dinlenmek için orada oturdu, sepetinden ekmek, peynir ve biraz da et çıkardı. Bu yiyecekleri Marusa ikram etmişti, çünkü mutfakta içtiği kahveden sonra o akşam hiçbir şey yiyememişti. Sadece kızı Delharo'nun evinden aldığı peksimetler duruyordu. Onları yedi, su içti ve biraz dinlendi.

O anda güneş yükseldi. Güneş, Hadula'nın gizli sığınağından sadece bir şeridini görebildiği uçsuz bucaksız denize karşı, dalgaların üzerinde zuhur etmeye başlamıştı. Hadula'nın arkasında yükselen taşlık ve gürültülü dağın yırtıcı kuşlarının uzun uzun gakladıkları ve vadideki, çalılıktaki, küçük ormandaki kuşların mutlu melodilerle şakıdıkları duyuluyordu.

Uzaklardan, ışıl ışıl yanan denizden gelen sıcak bir ışık, yoğun yeşilliği ve zavallı kadının sığınağını kucaklayan sarmaşıkları delip geçiyor; bu zengin zümrüt duvağı ıslatan sabah çiyi, inci dizileri gibi parıldıyor, geçici bir umut ve sıcaklık hissi vererek nemden kaynaklanan titremeyi ve korkunun tüm soğukluğunu kovalıyordu.

Yannu, birçok kez katladığı yün ihramını sepetinden çıkardı, katlarını açtı, üzerine örttü ve yaşlı çınar ağacının köklerine doğru kafasını eğip uyudu.

*
* *

Uykusunda henüz genç bir kız olduğu zamanları gördü. Babası ve annesi, gerçekte olduğu gibi "ölüsünü kutsuyor" yani onu evlendiriyordu, baba yadigârı bahçeyi de ona çeyiz olarak veriyorlardı. O da bu bahçede henüz büyümemiş fasulye ve lahanaları çapalayıp suluyordu. Babası da güya bu emeğinden dolayı ona ikramda bulunuyor ve "dört baş" lahana veriyordu. Hadula büyük bir mutlulukla bu dört baş bitkiyi eline alıyor ve onlara baktığında –o ne dehşet!– aslında dört küçük ölü insan kafası olduğunu görüyordu...

Sarsıldı, titredi, "Aziz İsa Mesih!" dedi ve tekrar uyudu. Rüyasında annesinin, alt katta varillerin, kavanozların ve yakacak odunların arasında paralarını karıştırırken kendisini suçüstü yakaladığını gördü. Her zaman olduğu gibi acı acı gülümsüyor ve onu zahmete sokmamak için paraları bulunduğu yerden kendisi alıp çıkarıyordu. "İtler gibi" bağlanmış onca gümüş paranın içinden, üzerinde "Patrona Bavariae" kabartmalı Meryem Ana ikonu bulunan üç Alman parası uzatıyordu. Frangoyannu, büyük bir mutlulukla, biraz da utanarak, annesinin elinden bu üç madeni parayı alıyor ve onlara baktığında üçünün de sönük gözleri olan, küçük ve solgun yüzler olduğunu görüyordu. Ah, o ne dehşet! Küçük kızların yüzleri!

Üzgün ve dehşete kapılmış halde uyandı. Öğlen olmuştu. Güneş, serin çınar ağacının tepesinden başını yakıyordu. Güneşin bunca sıcağına ve mayıs günlerinin verdiği neşeye rağmen, rüyasındaki görüntüler uzun süre aklını meşgul etti. Güpegündüz bu rüyaları görmüş olması ona tuhaf gelmişti. Gündüz vakitlerinde onca zaman uyumuştu, ama böyle rüya gördüğünü hiç hatırlamıyordu.

İki peksimeti kurnada ıslatıp çukurun ağzındaki geniş taşın üzerine bıraktı ve onları uzun süre, ıslandıkları için eriyip çürüyene kadar oracıkta unuttu. Bir saat sonra, avucuna ekmek kırıntılarını doldurdu ve oturup onları yedi.

Akşam olduğunda, güneş dağın zirvesi arkasında kaybolup da büyük bir gölge vadiyi kapladığı zaman, boğulur gibi hissetti ve kafasını gizli sığınağından dışarıya çıkardı. Zeytin ağaçlarıyla kaplı vadiye doğru yukarı aşağı baktı; ancak kimsecikler görünmüyordu. O zaman sepetiyle bastonunu alıp bu küçük oyuktan çıkmayı, yoğun çalılıklara doğru tırmanmayı ve nehir boyunca yürüyerek artık eski sanatını –ot toplama– icra etmeye başlamayı düşündü. Tabii bu otların, kendisinin nerede işine yarayacağını bilmiyordu; çünkü artık bu dünyada hapishaneden başka sığınağı yoktu.

Yine de içinde, onu bir mandıra ya da çoban kulübesinde ağırlayabilecekleri ve çobanın karısına küçük bir karşılık olarak, topladığı bu otları verebileceği şeklinde belli belirsiz bir ümit besliyordu. Ancak bunların çoğunu, ruhuna işkence eden derin üzüntüye karşı koymak için kullanacaktı.

O anda uzaklardan çan sesleri geldiğini duydu ve bir sürünün aşağıya doğru gelmekte olduğunu gördü. Eğer hemen küçük geçitten çıkmazsa, biraz sonra sığınağının mutlaka ortaya çıkacağını düşündü. Çünkü kuzular ve keçiler etrafa yayıldıkça, yukarıda sarnıçlara kadar akmakta olan büyük nehre su içmeye gidecekler ve sonra bunların bir kısmı da mutlaka su değirmeninin alt tarafında, kurnanın dibindeki küçük nehre inecekti. Daha sonra hayvanlar ürküp şaşacak, oraya buraya atlayıp zıplayarak geri çekilecek ve böylece çoban –ya da artık her kim varsa– şüpheye düşecekti.

Yapacağı en iyi şey, çobanı kaçınılmaz bir yapmacıklıkla ve önceden hazırlanmış bir yalanla karşılamasıydı, ki yabanda yaşayan çobanın şehirden haberdar olması ve Frangoyannu'nun kaçışı hakkında bir şeyler duyması da zayıf bir ihtimaldi.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Gerçekten de biraz sonra Yannu, nehir boyunca yabani otları aramak için gizli sığınağından çıktığı zaman, yanına içinde birkaç keçinin de bulunduğu bir koyun sürüsü geldi. Yannu çobanı hemen tanıdı. Yannis Liringos adında biriydi; yaşlı kadını görür görmez uzaktan bağırmaya başladı:

"Nasıl oldu da buralara geldin Garufalia teyze? (Anlaşılan Liringos onu tanımış, ama ismini çıkaramamıştı) İyi ki seni buldum. Seni Tanrı gönderdi!"

"Neler oluyor?" dedi Frangoyannu. "Bana bir şey söylemek istiyor. Anlaşılan bu adam benim çektiklerim hakkında hiçbir şey duymamış."

"Hiçbir şey bilmiyor musun Garufalia teyze?" diye üsteledi Liringos, daha da yakınına gelerek.

"Nereden bileyim oğlum?" dedi Frangoyannu yapmacık bir tavırla ve vaftiz adını yanlış söyleyişini düzeltmekten kaçınarak. "Dünden beri köyden uzaktayım. Nehir kenarına geldim ot toplamak için."

"Dinle Garufalia teyze!" diye saf saf üsteledi adam. "Bu akşam kulübede doğumumuz vardı."

"Doğumunuz mu vardı?"

"Çoktan kundakladık bile! Beş yıl içinde yaptığımız üçüncü kız çocuğu bu... Hep kız, hep kız, kahretsin!"

"Tanrı uzun ömürler versin!" dedi yaşlı kadın. "Ailene de iyi kırklamalar dilerim!"

"Ancak bu çocuk dünyaya hasta geldi. Hep ağlıyor ve bir türlü meme tutmuyor. Bebeğin annesi de hiç iyi değil... Zavallı hep ateşli ve hasta!"

"Sahi mi?"

"Keşke bize bir iyilik yapsan da kulübemize bir uğrasan Garufalia teyze. Bir ilaç falan veremez misin? Hayırsız kaynanam da ne yapacağını bilemedi."

"Ama şimdi gece olmak üzere..." dedi Frangoyannu yapmacık tavrını sürdürerek.

İçinden de, "Kadere bak! Oh Tanrım!" diyordu.

"Olsun! İstersen gece kulübede uyursun."

Frangoyannu, tereddüt eder gibi duraksadı. Ama aslında çoktan razıydı.

Aynı anda, güneşin doğudaki zeytin ağaçlarıyla dolu tepenin zirvesini altın gibi parıldatan ve yeşilliklerin ışıldamasını sağlayan son ışıklarıyla, iki zeytin ağacının arasındaki patika yoldan koşarak inen iki adam gördü.

Frangoyannu onları görür görmez ürktü. Yaprakları ışıldatan güneş, uzun zamandır parlaklık nedir bilmeyen üniforma düğmelerinin de parlamasına sebep oluyordu. Kesin jandarmalardı.

Frangoyannu birden Yannis Liringos'a sırtını dönüp batıya, kayalık dağın eteklerine doğru koşmaya başladı.

Çoban arkasından şaşkınlıkla bağırdı:

"Nereye gidiyorsun Garufalia teyze?"

"Sus çocuğum, eğer İsa'yı seviyorsan sus!" diye fısıldadı

korkuyla. "Muvazzaflar geliyor! Beni gördüğünü sakın söyleme!"

"Muvazzaflar mı?"

"Sakın beni ele verme yavrum, yoksa biterim ben! Sessiz ol... Eğer şimdi kaçabilirsem gece kulübenize geleceğim."

Kurnadan çıkarken giydiği terlikleri çıkarıp sepetine attı ve ayaklarını hafifçe basarak, yalınayak, sol koltukaltında sepeti, sağ elinde bastonuyla, ancak Liringos'un koyunları arasındaki birkaç keçinin çıkabileceği dik uçurumdan tırmanmaya başladı.

Yukarı doğru birkaç kulaçlık mesafe çıkarak, bulduğu ilk kayanın arkasına gizlendi ve tamamen görünmez oldu.

Biraz sonra, çobanın bulunduğu noktaya varmak için eğilip yoğun çalılığın arasından nehri geçmek zorunda olan –Frangoyannu kaçmak için bu fırsattan faydalanmıştı– iki jandarma Liringos'un yanına ulaştı. Çoban o sırada "Tivi! Tivi! Oi! Oi!" diye bağırarak koyun ve keçilerini güdüyordu. Hepsini bir araya toplamaya ve yokuşa sürerek ağılın bulunduğu güney tarafına doğru yönlendirmeye çalışıyordu.

İki adam Liringos'u selamladı. "Frangoyannu denen o haspayı" görüp görmediğini sordular.

Liringos görmediğini söyledi.

Jandarmalardan biri, çobana küfür etti.

"Yalan söylüyorsun! Ben onu gördüm!"

Uçurumun tepesine kedi gibi tırmanan yaşlı kadının gölgesini, "siluetini" ya da "hareketlerini" gördüğü hususunda ısrar ediyordu. Diğeri ise onu ne görmüştü, ne de bir iddiada bulunuyordu.

İlk jandarma, çarıklarıyla kayaya tırmanmayı denedi. Ama üç adım sonra kaydı ve hafifçe dizini çarpıp düştü.

Frangoyannu'nun tırmandığı yer, kuzeyde ayak basılmamış ve denizin eteklerini öptüğü kayalık Kurupi Dağı'ydı. Manzara, Makedonya kıyılarına, Halkidiki'ye ve Aynaroz'a kadar uzanıyordu.

Bu kaçağın şimdi ulaştığı yerleşim yeri ise Kohili[14] olarak adlandırılıyordu. İnsan ayağının nadir bastığı bir yerdi. Sadece eğer bir keçi, yönünü şaşırıp da kayalara "kıstırılıp kalırsa", o zaman çoban bu ayak basılmamış mağaralara tırmanma tehlikesine atılırdı. Frangoyannu gerçek anlamda bir "deniz kabuğu" olan deniz manzaralı küçük bir mağara keşfetmişti ve bu istiridye içinde rahatça oturuyordu. Peşinden gelenlerin, orada onu bulamayacaklarından emindi. Olur da jandarmalardan biri, kararlı olup da kayaya tırmanmayı başaracak kadar "anasının gözü" çıkarsa, "geri çekilme" planı şimdiden hazırdı. Kayalık dağın ikiz zirvesinin arasında, kaya kümelerini ikiye ayıran başka bir patika daha vardı. Ancak burayı sadece, doğrudan mandıraya ve evlerine giden keçi çobanları biliyordu.

Kayanın oyuğunda oturdu; ayaklarının altında dalgaların yüksek sesli melodisini ve başının üzerinde de kargaların ötüşüyle şahinlerin çığlıklarını işitiyordu. Gece çöktüğünde, engin sema yıldızlarla aydınlanmıştı ve güzel kokulu rüzgâr, bu kadının "acılarını" dindirmeye yetiyordu. Deniz kabuğu şeklindeki mağara, dalgaların üzerinden hepi topu üç boy kadar yüksekteydi ama aşağı uzanan kaya o kadar dikti ki, "bir faninin" oradan inmesi ya da oraya çıkması imkânsızdı. Ancak karar verip de denize atlamasına ya da boğulmasına uygun olabilecek nitelikte bir yerdi.

Yaşlı kadın, kalan birkaç peksimeti, zeytin ve peyniri sepetinden çıkarıp yedi. Şükür ki testisi su doluydu, günbatımında kurnadan doldurmuştu.

14 *Yu.* Deniz kabuğu *(ç. n.)*

Gözlerini kapadı ve kısık sesle bir ağıt yakmaya başladı, ancak uykusu yoktu. İçinin derinliklerinde sık sık o küçük çocuğun ağlayışlarını duyuyordu. Fısıldayarak söylediği o hüzünlü ve hülyalı ağıtla, beyhude çabalıyordu bu ağlayışı susturmak için:

"Anacığım, çekip gitmek istiyorum ve kaderimin kapısını uzaktan seyreylemek. Kader Tanrıçası'nın karanlık krallığına ayak basıp orada kaderimi bulmak ve ona sormak istiyorum..."

Birden aklına, "muvazzaf"ların geceleyin de onu kovalıyor olabilecekleri geldi. Ya yukarıya, çobanların mandıralarına çıkıp da gece orada kaldılarsa? Ya çobanların taze çökelekleri ya da süt ve "strongiliata" denen mayalı taze sağılmış süt bulamaçları yoksa? Ya da boğazlayıp eğreti çöp şişte pişirecek tavukları kalmadıysa? Çobanların biri yanılıp da jandarmalara bu patikayı gösterirse, o zaman kaçış yolu kapanmış olmayacak mıydı? Bu durumda çıktığı yerden inmesi, kanatları çıkıp da uçmadıkça, mümkün değildi.

İki "muvazzaf"ın Liringos'a ne sorduğunu ve onun da muazzaflara ne cevap verdiğini öğrenmeye can atıyordu. Liringos'un dağın arkasındaki yamaca inşa edilmiş yirmi dakika uzaklıktaki kulübesini iyi biliyordu. Liringos artık onu neden kovaladıklarını ve neyle suçladıklarını kesin öğrenmişti. Şimdi ne yüzle o kulübeye gidecekti? Ancak muhtemelen Liringos kulübede kalmıyordu, oraya çok da uzak olmayan bir keçi mandırasında uyuyor olabilirdi. O da gidip iki kadını, loğusayla annesini bulabilirdi... Başka ne yapacaktı? Ne yapmalıydı?

Dalmaya başlamıştı, tamamen uyumadan rüya görmeye başladı. Rüyasında başka bir yerde olduğunu gördü. Aniden kendisini, gizli acıları iyileştiren ve en gizli günahların

itiraflarını dinleyen Aziz Yannis'in Krifos Kilisesi'ne yakın bir yerde buldu. Karşısında Perivolas'ın bahçesi ve kulübede hasta yatan karısı duruyordu. Çitli bahçenin kapısını, kuyuyu, sarnıcı, çıkrığı görüyordu. Sarnıçtan derin, ama çok derin ve tuhaf bir ses geldiğini duyuyordu. Su titreşiyor, sarnıcın duvarlarını dalgalar gibi dövüyor, bağırıyor ve sanki bir insanmışçasına konuşuyordu. Suyun "Katil kadın! Katil kadın!" diye yankılandığını çok net duyuyordu.

Dehşet içinde yerinden fırladı ve kendisine ateşler içinde sayıklar gibi şu tuhaf soruyu sordu: "Boğulan kan, sanki akıp dökülen kan gibi mi haykırıyor?"

Hemen kendine geldi, duanın teskin edici sözlerini dile getirmeye çalıştı: "Aziz Mesih..." Aynı anda gençlik yıllarında birçok kez yaşlı bir papaz tarafından söylenirken duyduğu bir ilahinin unutulmuş sözlerini hatırladı: "Dünyalar tatlısı İsa Mesih... Bağışlayan İsa!"

O sırada yeniden uykusu geldi, derin ve uzun bir uykuya daldı. Bu sefer de rüyasında, bir biçimde, geçmiş yaşamını yeniden yaşadığını gördü. Ne kadar tuhaf olursa olsun, uykusunda bir önceki günün rüyalarının devamını görüyordu. Rüyaları, artık evlendiği ya da çeyiz aldığı dönemlere ait değil, doğum yaptığı zamanlara aitti. Üç kızını da –Delharo, Amersa, Krinio– üçüz gibi, hemen hemen aynı yaşlarda görüyordu. Üçü el ele tutuşmuş karşısında duruyor ve ondan, kendilerini şefkatle kucaklamasını, okşamasını ve öpüp koklamasını istiyordu. Birden üçünün de yüzü değişmişti, artık kendi kızlarının görüntüsüne benzemiyordu. Bir tespih ya da boğazına asılmış bir kolye gibi, boğulan kızların suretleri konuşmaya başlamıştı:

"Ben Aretula," diyordu biri.

"Ben de Mirsuda," diyordu küçük olan peltek haliyle.

"Ben de Ksenula," diyordu üçüncüsü.

"Öpsene bizi! Alsana bizi! Biz senin kızlarınız! Bizi sen doğurdun, sen yaptın bizi!"

"Bizi, öbür dünyaya doğurdu," diye ekliyordu acı bir alaycılıkla Ksenula.

"Bizimle dans et! Bize mama ver! Bize ninni söyle! Şarkı söyle bize! Bizimle iftihar et!"

Of! O kadar doğal görünüyordu ki bu ona! Bu üç küçük kız, onun çocuklarıydı! Capcanlı bir kalabalık! Ölü, sudan ağır, köpük köpük! Yaşlı Hadula, kalan yaşamında, boynuna asılmış bu korkunç kalabalığı taşımaya nasıl dayanacaktı? Dehşete düşmüş ve sayıklar halde uyandı, yerinden doğruldu, bastonunu ve sepetini alıp oradan ayrılmaya karar verdi. Burada kayanın kavisli istiridyesinde, ıssız kıyının gürültüsünde fazlaca hayalet vardı. Bu yer cinli periliydi. "Gideyim buradan da artık!"

İç hesaplaşmalarına, olumlu düşünceler de eklenmeye başladı. Olur da iki jandarma gizli patikayı keşfederse, en iyisi tehlike ortaya çıkmadan koşmaktı ve eğer yolda onlarla karşılaşırsa kaya kümelerinin arkasında bir çıkış bulabilirdi. Burada, bu daracık "deniz kabuğu"nda onu kıstırmaları daha kötü olurdu.

Yıldızlı gecede, kayalıkların arasında, yokuş yukarı koştu ve yarım saat sonra nefes nefese Liringos'un evine vardı. Bir süre soluklandı ve ardından kapıyı çaldı.

Emin olduğu tek şey, iki "muvazzaf"ın, loğusayla annesinin bulunduğu bu kulübeden başka her yerde olabileceğiydi. Eğer geceyi dağda geçirmişlerse, mutlaka sürülere ait mandıralardan birinde olmalıydılar.

Liringos'un, loğusaya refakat ettiği için –günlerdir uyumamış olan Frangoyannu gibi– gözüne uyku girmemiş yaşlı kaynanası kalktı ve kapıya yönelip sordu: "Kim o?"

"Loğusaya ilaç hazırlayayım diye beni Yannis gönderdi," diye cevap verdi Hadula kapalı kapının arkasından, adını söylemeden.

"Bu saatte mi?"

"Daha erken gelemedim."

"Nerede buldun sen Yannis'i?"

"Lehuni'nin aşağısında, nehirde."

Yaşlı kadın sürgüyü çekti ve kapıyı açtı.

"Bunların henüz bir şey bildiği yok," diye düşündü kendi kendine Frangoyannu, "daha öter benim düdüğüm bunlara."

İçeri girer girmez evin sahibesi gibi davranmaya başladı. Ortada İsa'nın, iki yanda da diğer azizlerin resmedildiği üç kanatlı eski bir ikonanın önünde yanan kandilin ışığıyla, doğruca loğusanın yatağının kenarındaki ocağa gitti, ocağı kontrol etti ve ateşin neredeyse sönmekte olduğunu gördü. Köşedeki odun yığınından birkaç ağaç dalı aldı, ocağa atıp üfledi ve ateşi yeniden yaktı. Ocağın üzerinde bulunan ibriği aldı, su doldurdu, sepetinden iki üç dal ot çıkarıp içine attı ve ateşin üzerine koydu.

Daha sonra loğusaya bir bakış fırlatarak yaşlı kadına kısık sesle:

"Loğusayı uyandırma... Uyandığı zaman bunu içsin," dedi.

Yaşlı kadın cevap olarak kafasını salladı. Frangoyannu ateşi üflemeye devam etti. Yaşlı kadın, çaresizlik içinde Hadula'ya, bu saatte nasıl orada olduğunu sormak istiyordu, ama buna cesaret edemedi. Kızı kötü bir loğusalık dönemi geçirdiği için gürültü yapıp aniden onu uyandırmaktan korkuyordu.

İki günlük ömrü olan bir paçavra gibi, günah ve eziyetlerle dünyaya gelmiş bebek, beşiğinde uyuyordu; ama zor nefes aldığı, sessizliğin içinde gayet net duyuluyordu. Zaman zaman nefesi daralarak uyanıp da ağlayacak olduğunda,

anneannesi ona tek heceli bir ninni söylüyordu: "U-u-u-u!" (Anlaşılan bu, "Uyu!" kelimesinin ya da "uzanmak" fiilinin ilk hecesiydi) ve sürekli tekrarlandığında garip bir etki ve çekicilik yaratıyordu.

Vakit geçiyordu. Horozlar iki ya da üç kez ötmüşlerdi. Ülker, tam tepedeki konumundan daha öteye ilerlemişti. Diğer çoban ailelerinin ikamet ettiği kulübelerin bulunduğu karşı tepeden kuş sesleri duyulmuş; Liringos'un kulübesindeki kümes kuşları da bu ötüşlere cevap vermişti.

Loğusa uyandı. Annesi, Frangoyannu'nun hazırladığı ilacı, içmesi için kızına verdi.

"Dayan kızım," dedi tatlı bir ses tonuyla.

"Nasıl oldu da buraya geldin?" diye sordu loğusa.

Tanımakta zorlandığı Frangoyannu'ya tereddütle bakıyordu.

"Tanrı gönderdi beni," diye cevapladı Yannu büyük bir özgüvenle.

"İyi ki geldin," dedi yaşlı kadın da onaylayarak.

Gerçekten de ilk başlarda biraz yadırgamış olsa da, artık Yannu'nun varlığının yalnızlığına bir teselli olduğunu düşünüyordu.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Günün ilk ışıklarıyla bebek de uyanmış, ağlamaya başlamıştı. Frangoyannu yine her şeye "komuta" ediyordu. Loğusaya süt gelip gelmeyeceğini görmesi için çocuğu emzirmesini tavsiye etti. Tam o sırada dışarıdan bir gürültü, hemen ardından da bir erkek sesi duyuldu.

"Anne! Anne! Uyuyor musunuz?"

Liringos'un sesiydi.

Yaşlı kadın sesi tanıdı ve yerinden doğrulup kapıya koştu.

"Gel de bana yardım et," diye bağırdı Liringos. "Çırak yok, yalnızım."

Yannis, loğusa karısının ve çocuğunun nasıl olduklarını sormayı akıl edememiş gibi görünüyordu. O an için tek düşündüğü, acilen yardıma ihtiyaç duyduğuydu. Sürüyü mandıradan çıkarmak, hayvanları sağmak gibi pastoral işlerde kendisine yardımcı olması için kaynanasına sesleniyordu.

"Her şeyi bir kişinin yapması mümkün değil! En az dört eli olması lazım," diye ekledi kendisini haklı çıkarırcasına.

Yaşlı kadın koşarak çıkınca Frangoyannu, loğusa ve bebekle yalnız kaldı.

Genç kadın yine uyukladığı için annesinin yokluğunun farkında değildi. Birkaç saniye sonra uyandı ve sordu: "Annem nereye gitti?"

Loğusanın uyuyup dinlenmesi gerektiğini düşünen, ateşi olanlara ya da uyurgezerlikleri sırasında sayıklayanlara verilen cevapların yarardan çok zarar getirdiğini bilen Frangoyannu, cevap vermedi. Loğusa tekrar uykuya dalıverdi.

Bebek yeniden daha yumuşakça, ama dayanılmaz derecede inlemeye başladı. Rüyalarının kara kanatları altında ıstırapla hissettiği tüm vicdan azabını unutup acı gerçekliğin tırnakları tarafından yüreği parçalanan Frangoyannu, yeniden düşünmeye başladı:

"Ah! 'Hep kız, hep kız, kahretsin!' diyen zavallı Liringos çok haklı... Yüce Tanrım şimdi bu bebeğin canını alsa hem Liringos hem de talihsiz karısı amma hafifler, rahata ererdi!.. Zaten bebek, daha çok küçük, arkasında çok da büyük bir acı bırakmayacaktır!"

Birden aklına, Liringos'un daha büyük olan diğer kızlarının nerede olduğuna dair bir şüphe düştü. Şu anda bulunduğu kulübeye çıkmadan önce, bu evin hemen dibinde, ilk eve yapışık inşa edilmiş daha küçük, daha alçak bir kulübenin kapısından geçtiğini o zaman hatırladı. Burası, Liringos'un yaşlı kaynanasının küçük kulübesiydi ve o evde uyuyanların nefes ve horlama seslerini duyduğunu sanmıştı. Liringos'un diğer kızları, büyük ihtimalle orada, bekâr teyzeleriyle uyumaktaydı.

Perişan halde ve rüyanın sersemliği içinde, iç parçalayarak ağlayan bebeğin bulunduğu beşiğe doğru elini uzattı. Parmakları bir pençe, çengel, ilmik şekline bürünmüştü. O anda küçük kızı boğmaktan vahşi bir haz duyuyordu. Aklına, bebeğin henüz vaftiz olmadığı geldi; eğer onu

boğarsa günahı ikiye katlanacaktı. Bu düşünce bir an için onu durdurdu, ancak bu bariyerden atlamaya karar vermişti bir kere. Bir parmağıyla eli çoktan minik yaratığın boğazına sarılıvermişti...

O anda dışarıdaki küçük avludan bir tıkırtı, daha sonra giderek yaklaşan ayak sesleri duyuldu. Liringos'un yaşlı kaynanası dışarı çıkarken kapının mandalını kapatmamış, kapıyı dışarıdan itilip açılabilecek şekilde aralık bırakmıştı.

"Çoban Liringos'un evi burası mı?" diye sordu içeri giren adam.

Göğsünün üzerinde şiş halde, yarı düğmelenmiş parkası, ters taktığı kasketi, kaytan bıyığı ve sol omzu üzerinde asılı duran katlanmış peleriniyle jandarmalardan biriydi.

Titrek aleviyle kandil, kulübenin içinde, ikonaların önünde sönmeye yüz tutmuştu. Ateş, yine külle kaplanmıştı. Ocağın küçük rafına asılı yağ lambası sönmüştü. Karanlıktı. Dışarıda gün ağarmaya başlamıştı, iki dakikaya kadar güneş de doğmuş olacaktı.

İçeri giren adam, belli belirsiz gölgelerden başka hiçbir şey göremiyordu. Loğusa, kara bir cüsse şeklinde döşeğinde yatıyor; bebek, beşik olarak kullanılan ahşap teknede kımıldanıp soluklanıyor, Frangoyannu da elini beşiğe doğru uzatmış, bir hayalet gibi oturuyordu.

Frangoyannu, bir an için, eli uzanmış şekilde kalakaldı. Korku ve dehşet içindeydi, sarsılmıştı. Birkaç saniye içinde kendine geldi ve kendisini tehdit eden tehlikeyi gördü.

Tam arkasında kuzeye bakan, çürük, nemli ve kötü kapatılmış bir pencere vardı. Patlama sonucu fırlamış gibi, öylece dönüp pencereyi açtı ve dışarı atladı. Ot ve samanların üzerine düştü; bu sebeple düştüğüne dair hiçbir gürültü duyulmadı. Öte yandan atladığı alçak pencere, zeminden sadece yarım kulaç yükseklikteydi.

Ancak hemen dibinde bulunmasına rağmen, bastonuyla sepetini yanına almayı unutmuştu. Bu kadar şaşkınlık içinde olması akıl almaz bir şeydi. Onları, atladıktan sonra koşmaya başladığı an hatırlamıştı. Peşindeki adamlar onu görmeden, geri dönüp de bastonuyla sepetini almasının bir yolu olmadığını düşünüyordu.

Böylece koştu, koştu... Ve çok iyi bildiği, birçok farklı patikası bulunan ormanın içine daldı. İki "muvazzaf"ın, neler olup bittiğini anlamakta ve hemen yola koyulup kendisinin peşine düşmekte gecikeceğinden emindi.

Gerçekten de Kamu Düzeni'nden o iki adam, başlangıçta neler olup bittiğini anlamamıştı. Themis'in[15] temsilcisi olan sulh hâkimi; hâkimin iddia ettiği her şeye "Evet," diyen yardımcısı ve asla "Hayır," diyemeyen jandarma astsubayıyla ortaklaşa şekilde, jandarmaları "acilen" Frangoyannu'nun peşine salmış; Yannis Liringos'un çiftliğine, Liringos'un yetkili makamlar huzuruna çıkmak üzere çağrılması ve gerekirse de zor kullanarak getirilmesi için göndermişti. Çünkü bu atmaca jandarmalar, önceki akşam kasabada bildirdiklerinden dolayı Liringos'un, iki asker adamın dağdaki kayalıklara tırmanırken gördüklerini iddia ettiği Hadula'nın –Hıristiyan ve ev hanımı, Yanni Frango'nun dul karısı– kaçmasına yardım ettiğinden şüpheleniyordu.

İki jandarma, belediyenin kışla olarak kullanılan (Bu kışla sokak çocuklarının, serserilerin ve tüm kamu borçlularının korkulu rüyasıydı) hamamböcekleri, kırkayaklar ve solucanlarla dolu zemin katında, üniformaları üzerlerinde iki üç saat kadar uyuduktan sonra şafak vaktinde, jandarma astsubayının düdük sesiyle kalkmış ve pelerinlerini alarak dağ yoluna koyulmuştu.

15 Themis, Yunan mitolojisinde adalet ve düzen tanrıçasıdır. *(ç. n.)*

Özellikle Liringos'u (sulh hâkiminin sözlerine eklediği gibi, inceleme sırasında olaya "karıştığı" tespit edilen herhangi bir çobanı) yakalamak ve de her şeyden önce Frangoyannu'nun izlerini koklayıp yerini tespit etmek için gönderilmişlerdi. Bu amaçla kendilerine, tüm mandıra ve ağılları arama, dağdaki tüm çobanları sorguya çekme yetkisi verilmişti. Böylece, iyi de olsa, kötü de olsa, pelerinlerini de yanlarına almaya karar vermişlerdi.

Birinci jandarma küçük evin kapısını itip içerideki karanlıkla ve gölgelerle karşılaştığında, açık olan kuzey penceresinin gürültüsünü işitti; içeri sızan ışığı ve sonrasında bu ışığı kesen siyah, buruşuk, bükülmüş, biçimsiz bedeni gördü ve en sonunda da hafif bir düşme sesi duydu. Açık kalan pencere ve kapıyla içeri çaprazlamasına giren ışık sayesinde, yatağında uzanan loğusayı net şekilde görebildi.

"Neler oluyor burada?" diye bağırdı adam hayretle.

Loğusa uyandı ve hasta bir sesle konuştu:

"Anne, sen misin? Geldin mi?"

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Frangoyannu dili dışarı çıkmış halde Kampia denen yüksek yaylaya vardığında durdu ve geldiği yokuştan aşağı baktı; arkasında tazı gibi koşan adımlar ya da gölgeler görüp görmeyeceğini ya da duyup duymayacağını anlamaya çalışıyordu. Görünürde hiçbir şey yoktu. Ancak kendisini güvende hissetmiyordu.

Dalıp gitmişti, düşünüyordu. Hesap yapıyordu: İki "muvazzaf"ın (İkinciyi görmedi ama seziyordu) neler olup bittiğini anlayıp şoktan çıkması, belki de bilgi almaya çalışıp (Loğusa boş yere korkuyordu ve onlara ne söyleyeceğini bilmiyordu; ama yine de eğer Liringos ve kaynanasının bulunduğu ağıla koşacak olurlarsa daha da zaman kaybedeceklerdi) sonra da pelerinlerini atarak onu kovalamaya başlamaları için gerekecek en az süreyi hesaplıyordu.

Acaba gerçekten onu görmüşler ya da kaçtığını anlamışlar mıydı? Ya da gittiği patikayı biliyorlar mıydı? Yok canım... sanki onca zaman aynı yol boyunca mı koşmuştu? Önce yokuş aşağı gitmek ister gibi sağa dönmüş, sonra da sola dönüp yokuş yukarı koşmuştu. Yokuş yukarı çıkmanın tek dezavantajı, kovalanan bir insanın acelesi

varken soluk soluğa kalmasıydı. Ama tek soluk soluğa kalan kendisi miydi? Acaba onlar da, genç olmalarına rağmen aynı sıkıntıyı yaşamamış mıydı? Hadula tesadüfen bu iki genç adamdan birinin astım hastası olduğunu öğrenmişti. Bu adamın, Hadula'ya astıma iyi gelen bir macun yapmasını söylemesi için Hadula'nın damadına ricada bulunmasının üzerinden çok zaman geçmemişti.

Ancak tüm bu hizmetlerine rağmen Yannu jandarmadan merhamet beklememesi gerektiğini biliyordu. Adamlar görevlerini yerine getiriyordu. Eğer onların eline düşüp de onu "Analık!" diye çağırmaya niyetlenirlerse bu iyiliklerinin hiçbir anlamı olmayacaktı. Oğlu Dut yüzünden yaşadığı maceralar ve çektiği acılardan öğrendiği bir şey vardı: Aranan kişi direndiğinde, arsızlaştığında, hatta kaçıp da ruhları baş aşağı gelinceye dek peşine düşmek zorunda kaldıklarında, bu insanlar vahşileşiyordu. Ah! Tabii ki sert davranmaya, hatta evcilleştirilemeyen yabanilere dönüşmeye hakları vardı! Kaçan ve onları peşinden koşturan Frangoyannu da onlardan merhamet bekleyemezdi.

Düşüncelere dalmış şekilde oturduğu yerde, arkasından –geldiği yerin aksi istikametinden– ayak sesleri duydu. Dönüp baktı, bir çobandı. Frangoyannu çobanı hemen tanıdı. Kambanahmakis adında biriydi. Arkasında köpeğiyle, yan yan basarak geliyordu. Köpek de sanki kadını görmüş gibi havlamış, ancak efendisi bağırınca susmuştu.

Çoban Frangoyannu'yu gördü. Kulübesinden geliyor, mandırasına doğru gidiyordu. Neredeyse kendi boyuna varan çarpık bir sopa tutan; uzun, kumral, çelimsiz, geniş alınlı, saç sakalı yanmış saman renginde olan çoban, Frangoyannu'nun karşısında durdu. Büyük bir endişe ve üzüntü içerisinde görünüyordu.

"Aha! Ne iyi!" dedi konuşurken dişlerini sıkan çoban, hızla ve zor seçilen konuşma tarzıyla. "Seni görür görmez, tamam, hemen tanıdım seni Bayan Yannu... Yarabbi[16] seni gönderdi!"

"Ne diyorsun sen oğlum?" diye sahte bir cevap verdi Hadula.

"İyi ki sana rastladım! Bu iyi kadın, ilaçlardan anlayan ve her uğursuzluğu defeden ülkedendir, dedim. Seni görür görmez, tamam[17], tanıdım seni! Ama hiçbir şey bilmiyor musun Yannu hanımcığım?"

"Neler oluyor evladım?"

"Başıma çok büyük bir iş geldi affedersin Yannu teyze! Dayanılmaz, bahtsız bir dert! Gece karım kulübenin dışına küçük su dökmeye çıktı Bayan Yannu, ama çok kötü halde döndü. Çarpılmış, dilini yutmuş ve tanınmaz bir halde geldi. Çarpılmış, aman senden ırak! Dili çenesinden asılı... konuşmayı unutmuş! Üzerine bir titreme geldi; yüksek ateş ve nöbetler peyda oldu. Şimdi yarı ölü halde, yorgan döşek yatıyor!"

"Hadi ya! Ah ne yazık! Ne zaman oldu bu?"

"Evvelki günün akşamı, gece, gece yarısı Yannu teyze! Senden ırak, affedersin! Kulübeden çıkmasıyla, çarpılmış ve çıldırmış halde dönmesi bir oldu... Hazır sana rastlamışken bari kulübeye kadar gelemez misin Yannu hanımcığım? Sadece kendisine bakar, ne halde olduğunu dinlersin... Elbet ilaçlarınla ona iyi geleceksin, tüm olumsuzlukları bir bir defedeceksin!"

"İyi de bu nasıl geldi karının başına?" dedi Frangoyannu.

"Kim bilir neyin günahını ödüyor Yannu hanımcığım! Bunu Yarabbi bilir."

---

16 Kelimenin aslı "Yerabis"tir ve Türkçeden ("Yarabbi") Yunancaya geçmiş kelimelerden biridir. (Bkz. Önsöz)

17 *Yu.* Tamam: tam o anda *(ç. n.)*

Hadula bir an düşündü. Sonra cevapladı:

"İyi, tamam. Şu anda oraya uğrayabilirim."

"Tanrı sana uzun bir ömür ve iyi bir ruh versin Yannu teyze!" dedi Kambanahmakis. "Yarabbi seni gönderdi!"

*
* *

Kambanahmakis uzaklaştıktan sonra Frangoyannu, en azından bir sonraki gece için sığınacak bir yer bulduğunu ve en iyisinin, gündüz jandarmaların kendisini bulamayacağı bir çalılık ya da mağarada saklanmak olacağını düşündü.

Yokuşu çıktı, Agalianos Nehri'ne doğru indi. Bir çeşmeden su içmek için durduğunda, yaşlı bir keşiş ve nehrin zirvesinde mütevazı profiliyle yükselen Evangelismos Manastırı'nın bahçıvanı papaz İoasaf'la karşılaştı.

Frangoyannu, bir soluk almak için serin kaynağın yanına oturdu ve kafasını ellerinin arasına aldı. Düşüncelere dalmış gibi görünüyordu ve aynı zamanda her an jandarmaların ayak seslerini duymak ister gibi "kulak kesilmişti".

Papaz İoasaf, testisine su doldurmaya geldi ve Frangoyannu'yu görünce selam verdi.

"Hangi rüzgâr attı seni buralara hanım? Seni biraz düşünceli görüyorum..."

"Ah oğlum!" dedi Frangoyannu. "Derin acılarım ve üzüntülerim var..."

"Acılar bu dünyadan eksik olmaz hanım... İnsan ne yaparsa yapsın, acılardan kaçamaz."

"Ah Peder İoasaf!" dedi hüzünle Frangoyannu. "Keşke bir kuş olup uçsaydım!"

"*Güvercinler gibi kanatlarım olsaydı...*" dedi İoasaf, mezmuru hatırlatarak.

"Bu dünyadan kaçıp gitmek isterdim peder... Artık dayanamıyorum!"

"Kaçarak uzaklaşır ve kuş uçmaz kervan geçmez yerlere sığınırdım," diye mezmuru devam ettirdi yaşlı keşiş.

"Büyük bir fırtınaya kapıldım peder ve üzerime büyük bir buhran çöktü."

"Tanrı seni korusun kızım, *'çaresizlikten ve fırtınadan...'*" diye mezmuru tamamladı papaz İoasaf.

"Kimse kötülükten, kem sözlerden, hasetlikten kurtulamaz."

"Şehirde kanunsuzluk ve ihtilafları gördüğüm için, Yüce İsa, helak et ve onların dillerini parçalara ayır," diye ekledi papaz İoasaf.

Daha sonra testisini doldurdu ve "Bahçelerden geçecek olursan hanım, bana seslen de sana biraz marul ve fasulye vereyim," diyerek uzaklaştı.

Akşam Frangoyannu, öte yamaçtaki Kambanahmakis'in kulübesindeydi. Çobanın otuz yaşını geçmiş ve beş çocuk annesi olan karısı yatakta yatıyordu. Kötü durumdaydı. Kafasına aldığı darbeden ötürü yüzü çarpılmıştı; dili, ağzından dışarı sarkıyor ve kadın anlaşılmaz çığlıklar atıyordu.

"Bu nasıl geldi senin başına?" diye sordu Frangoyannu konuşmaktan çok işaret ederek. Hasta kadın, insani sese benzemeyen bir böğürmeyle cevap verdi.

Frangoyannu ocağın yanına oturdu ve hasta kadın için otlar kaynatmaya başladı. Artık sepeti yanında değildi, ama vadinin suları altında gün boyu topladığı çeşit çeşit küçük yeşilliklerle kucağını doldurmuştu.

Hasta kadının iki küçük kızı da gelmiş ve sevilip okşanmak isteyerek Frangoyannu'nun dizlerine oturmuştu. Yannu, kızların çene ve boğazlarını öyle sert okşamıştı ki canı acıyan kızlardan biri bağırmıştı:

"Anne!"

Ancak anneleri, onlar için yok gibiydi ve bu bahtsız yaratıklar, annelerinin yokluğunu hissedecek yaşta da değildi. Kızlardan biriyle aynı yaşta, hatta ikiz gibi görünen küçük oğlan ağlamaya başladı, "annesinin kalkıp ona pişi yapmasını" istiyordu.

"Ben sana şimdi yapacağım oğlum ..." demiş bulundu Frangoyannu.

"Unumuz yok teyze," dedi iki kızdan büyüğü.

"Tamam o zaman, baban gelirken un getirir..." dedi çocuğa dönerek Frangoyannu. Ben sana yapacağım 'pişi'! Sakinleş şimdi."

Ama çocuk bunları dinlemiyordu.

"Pişi istiyorum hem de büzüşük olsun! Pekmezi de olsun."

"Pekmezi nereden bulayım oğlum?" dedi Frangoyannu. "Yarından sonraki gün bağdaki üzümler kararsın ki toplayalım, sarmaşıklardan keselim, bol bol pekmez yapalım da bu güzel çocuk yesin. Senin adın ne bakayım?"

"Onun adı Yorgi, teyze..." dedi en büyük kız.

"Ya senin?"

"Dafno."

"Peki ya senin?" diye sordu Yannu en küçük kıza.

"Anthi."

"Çok yaşayın!"

"Üzümleri ne zaman keseceğiz teyze?" diye bağırdı çocuk. "Şimdi gitmeyecek miyiz bağa, üzümleri kesmeye?"

"Şimdi değil oğlum, yarın sabah erkenden."

"Yarın mı? Sabah sabah mı?" diye sordu Yorgi.

"Evet oğlum. Bu akşam salkımlar bağlanacak, tatlanacak ve kararacak. Biz de yarın sabah erkenden bağa gidip onları keseceğiz, tek tek ayıracağız, sonra üzümleri sıkıca basıp ezeceğiz. Sonra o üzümlerden üzümlü kek, pekmez

ve daha nice tatlı yapacağız. Ben de o zaman sana koca bir tava büzüşük pişi yapabileceğim!"

"Ama büyük olsun, çok büyük olsun isterim!" dedi çocuk.

"Evet, benim kadar büyük bir pişi yapacağım sana," dedi Frangoyannu.

Bu arada iki kızın büyüğü Dafno, bir yağ lambasına, bir de Frangoyannu'ya şaşkın bakarken yaşlı kadının bakışıyla hipnotize olmuş gibi uyuklamaya başladı ve kafasını ocağa doğru eğerek uyudu. Yannu ısrarla kızı çenesinin altından okşuyordu; bir an eli, kızı boğazlamaya meyledercesine boynuna kaydı. Tam o anda dışarıdan koşma sesleri duyuldu, kapı açıldı ve Kambanahmakis içeri girdi.

"İşte buradasın Bayan Yannu!" dedi son derece sarsılmış halde. "Kalk git! Saklan!"

"Neler oluyor?" diye sordu yaşlı kadın, sakin görünmeye çalışarak.

"Muvazzaflar seni mi arıyor? Ne zarar verdin Hıristiyan'ım? Koşturup duran muvazzaflar her yerde seni arıyor. Kalk, koş! Bir yere saklan bari! Zavallı, sana çok üzülüyorum! Ne günah işledin?"

"Ben mi? Çok... Ama muvazzafların beni neden aradığını bilmiyorum. Belki sen söylersin."

"Koş, bu tarafa geliyorlar şimdi! Senin buraya geldiğini nereden haber aldılar, bilemiyorum. Birazdan burada olurlar! Dinle beni! Karanlık Mağara'ya, Kötü Nehir'e doğru git! Patika'daki Bağ'da, Kuş Çeşmesi'nde sana yaklaşmış olsalar bile, orada seni yakalayamazlar! Oradan da keşişe, İnziva Yeri'ne inebilir ve günah çıkarabilirsin, ah zavallı... Koş hadi!"

Zavallı kadın koşmaya başladı, ama artık kuvvetini yerinde hissetmiyordu. Geçmiş gecelerdeki uykusuzluğu, çektiği sefaletler, yaşadığı duygu yoğunluğu onu tüketmişti.

Kambanahmakis'in ona söylediği yerler çok uzaktaydı, ay ışığının olmadığı gecede ta oralara yürüyemeyecekti.

Koşarken her seferinde kulak kabartıyor, patikanın her yerinde, ağaçlar ve çalılıkların içinde ayak sesleri duyduğunu sanarak gölgesinden bile korkuyordu. Bir süre sonra, ana yolun iki yüz metre kadar uzağından gelen gerçek ayak seslerini işitti. Çalılıkların arkasına saklandı, jandarmalar Kambanahmakis'in kulübesine doğru yürüyor sandı. Eğer öyleyse bulunduğu yer şimdilik, gecenin o karanlığında artık onlarla karşılaşmaktan korkmayacağı kadar güvenliydi.

Sabah, geldiği tarafa doğru ilerledi. Yaşam Kaynağı (Meryem Ana) Şapeli'ne, Münzevi Mezarlığı'na, Manastır Harman Yeri'ne ulaştı. Komün Manastırı'nın tamamen kapalı demir kapısının karşısındaki ahırdan geçti. Öte yandan kadınlar kutsal alana asla giremezlerdi. *Zebur*'dan, anlamadığı ama bir biçimde şu anki durumuna uyduğunu düşündüğü birkaç dizeyi kendisine söyleyen bahçıvan keşişle sabah karşılaştığı bahçelere indi. Gerçekten de dizeler kulaklarında bir bomba gibi yankılanıyordu: *"Güvercinler gibi kanatlarım olsaydı; kaçarak uzaklaşır ve kuş uçmaz kervan geçmez yerlere sığınırdım. Çaresizlikten ve fırtınadan beni koruyan Tanrı'yı bekliyorum..."*

Bahçelerin ötesinde, nehrin yukarısındaki karşı yamacı tırmanırken manastırın, tekdüze, mütevazı, tatlı tatlı çalan ve dağın seslerini uyandırıp yumuşak bir esinti titreştiren küçük çanının sesini duydu. Ama gece yarısı olmuştu, gece yarısı ayini zamanıydı, şafak ayini zamanıydı! Gençlik yaşlarından itibaren sanki ilahi bir ilhamla, yapacakları en iyi şeyin –yani dünyaya başka mutsuzlar getirmemenin– ne olduğunu idrak etmiş bu insanlar ne kadar mutluydular! Bunun ötesindeki her şey önemsizdi. Bu insanlar sanki bu

bilge felsefelerini, arandığı yerde asla bulunmayan "gerçeği aramak"la akıllarını meşgul etmeden, miras yoluyla edinmişti.

Nereye gittiğine dair herhangi bir fikri ya da kararı olmaksızın, yamacın daha yukarılarına doğru çıktı. Yolun dışından birkaç adım uzakta, Yannis Liringos'a ait olduğunu bildiği bir ağıl gördü. Ağıldaki köpek, daha uzaktan onun kokusunu aldı ve havlamaya başladı.

Böyle olacağını düşünmeksizin, önceki gece konakladığı yerin yakınına gelmişti. Şimdi bunu düşünmeye başlamıştı. Şu ana kadar onu sadece içgüdüleri yönlendirmişti. Ancak şimdi düşünceleri netleşmeye başlamıştı: "Şu an, buradan daha güvenli başka nerede olacaktım? Muvazzaflar, dün beni bulup kovaladıkları yere tekrar geldiğime asla inanmayacaktır. Yannis de mandırasında uyuyor. Kulübede sadece loğusa ve annesi bulunuyor olmalı. Dün gece şaşkınlığım ve aceleciliğimden dolayı sepetimi orada unuttum. Gidip kapıyı çalsam, bir ilaçla yeniden hizmet versem, bu arada sepetimi de alsam ve gün ışıdığında Kambanahmakis'in söylediği Kötü Nehir'in aşağısına saklanmaya gitsem daha iyi olmaz mıydı?"

Elbette Liringos'un yaşlı kaynanası, onun aleyhinde, jandarmalardan ya da üçüncü şahıslardan bir şeyler duymuş olmalıydı; ama kaç yazar!

Onu ele verecek kadar kötülük ya da cüret sahibi olamazdı ya! Öyle ya da böyle, unuttuğu sepetini geri almayı, oraya tekrar gelmesinin başlıca gerekçesi olarak öne sürecekti.

Dağ havası onu yeterince üşütmüştü ve artık bir yere başını sokma ihtiyacı hissediyordu. Bir an bile tereddüt etmedi. En güneyinde mandıranın, en kuzeyinde de Liringos'un kulübesinin bulunduğu dağın iki sırtını birleştiren geçidi aşarak kulübeye vardı.

Kapıyı çaldı. Yaşlı kadın uyuyordu, ama uyanmakta gecikmedi. Gelip kapıyı açtı, ancak bu sefer kimin geldiğini sormadı. Belki yarı uyur vaziyette olduğu ve uyurgezer gibi mekanik hareket ettiği için, belki de bu saatte damadından başka kimsenin gelmesinin mümkün olmadığına inandığı için sormamıştı. Frangoyannu hızlıca içeri girdi.

"Aceleyle sepetimi unutmuşum dün," dedi. "Nerede olabilir, gördün mü acaba? Nereye koydun sepeti?"

Köylü kadın bir an durdu ve ona baktı. Şimdi tamamen uyanmış görünüyordu ve kendisini tanımıştı.

"Ne arıyorsun burada?" diye sordu.

"Sorma!" dedi Yannu. "Başka bir kulübede geceledim, ama uyku tutmadı. Sepetimi hatırlayınca buraya geldim. Nasılsınız? Loğusa ne yapıyor?"

"Ne yapsın! Aynı... Baksana ne diyeceğim," dedi birden yaşlı kadın tereddütle, "o muvazzaflar seni neden arıyordu?"

"Milletin haseti işte!" dedi hazırcevaplılıkla Frangoyannu. "Küçük bir kız kuyuda boğulmuş."

"Ee?"

"Bunun benim suçum olduğumu hangi düşman söyledi bilemiyorum. Tanrı aşkına, buna inanabiliyor musun? Sanki o kız kendi başına boğulmuş olamaz mı? İlla benim de bu işte parmağım olması mı gerek?"

"Tabii ya!" deyiverdi yaşlı kadın.

Frangoyannu, önceki gece olduğu gibi, sepetinin bulunduğu ocağın köşesine ilişiverdi. Ateşi yeniden yaktı, ibriğe su koydu ve bağrından çıkardığı otları kaynatmaya başladı.

Loğusa uyuyordu, küçük kızının soluğu da beşik olarak kullanılan ve üzerine ince bir bez örtülmüş teknenin içinden duyuluyordu. Bebek, zaman zaman inliyordu. Yaşlı kadın, bir

gözü kapalı, diğer gözü ise kandilin hastalıklı ışığı ve ocak ateşinin parıltısı altında Frangoyannu'ya bakar halde, "U-u-u-u!" demeye devam ediyordu. Uyumamaya karar verdiği anlaşılan yaşlı kadını, hain uyku bir süre sonra ele geçirivermişti. Israrla şüpheli kadına baktığı için horozun üçüncü ötüşü sırasında anca uyuyakalmıştı.

Bebek hâlâ ağlayıp sızlanıyordu, büyükannesi de artık monoton şekilde "U-u-u-u!" diye ninni söyleyemeyecek kadar uyur haldeydi.

"Hep kız, hep kız, kahretsin!" Yannis Liringos'un sızlanışı Frangoyannu'nun kulaklarında çınlıyordu.

Loğusa henüz uyanmamıştı. Yaşlı Hadula biraz doğruldu, dizlerini gerdi ve beşiğin yanına vardı. Bebeğin başının üzerindeki beyaz bezi bir kenara itti, ağlayan bebeği okşamak için elini uzattı. Bağırmaması için bebeğin küçük ağzını eliyle tıkadı ve önce loğusanın olduğu tarafa, sonra da yaşlı kadının kıvrıldığı döşeğe baktı.

Bebeğin sesi boğuldu. Frangoyannu'nun bir el hareketi daha yapmaya ihtiyacı vardı. Diğer eliyle de bebeğin boğazını iyice sıktı... Daha sonra beyaz bezi tekrar üzerine örtmek üzere topladı. Eli tahtaya çarptı ve küçük bir gürültü çıkardı. Derin uyumayan yaşlı kadın uyandı. Birden yüreği hoplayarak yerinden fırladı. Dizleri üzerine eğilmiş halde, elini çekip yerine dönmekte olan Frangoyannu'yu gördü.

"Ne yapıyorsun?" diye bağırdı dehşete düşmüş yaşlı kadın.

Loğusa da sıçradı.

"Neler oluyor anne?"

Frangoyannu ayağa kalktı, sepetini aldı.

"Bir şey yok. Sesini keseyim, ağlamasını engelleyeyim istedim," diye yanıtladı.

Yaşlı büyükanne, beşiğe eğildi.

"Artık ben gideyim," dedi Frangoyannu... "İçmesi için kaynattığım ilacı loğusaya verirsin!"

Olanlara rağmen sonunda oradan çıktı. Olabildiğince hızlı şekilde uzaklaşabilmek için adımlarını sıklaştırdı. Ağılın bulunduğu karşı yamaçtan geçmemek için yukarıdaki yoldan ormana gitmeye başladı.

Tatlı bir mayıs sabahıydı. Göğün mavi ve gül renkli parıltısı, otları ve çalılıkları bal rengine büründürüyordu. Ormandaki bülbüllerin şakıdığı duyuluyor, sayısız küçük kuş da neşe ve kalabalık içinde, tarifsiz bir konser icra ediyordu.

Frangoyannu epey uzaklaştıktan sonra, arkasında iç parçalayan bir çığlık duydu. Bu ses, loğusanın annesine aitti. Kulübeden dışarı fırlamış, saçlarını yoluyor, bağırıyordu:

"Yakalayın onu! Yakalayın! Katil!"

Frangoyannu koşuyor, koşuyordu. Bir an önce ormana sığınıp orada izini kaybettireceğini ümit ediyordu.

Ancak birkaç dakika sonra, hiç de beklemediği şekilde, evine gitmekte olan Yannis Liringos'la karşı karşıya geldi. Yannis, her zamanki saatte uyanmış ve belki de geçen sabah olduğu gibi, kaynanasının kendisine yardım etmesini istemek üzere kulübeye doğru gidiyordu. Ancak ne dediğini anlayamasa da uzaktan kaynanasını bağırıp dövünürken gördüğünde, el kol hareketlerinden bile neyi işaret ettiğini anlamış ve o anda, ormana doğru gitmekte olan Frangoyannu'yu görmüştü. Hemen o tarafa koştu ve Frangoyannu'ya bağırdı:

"Ne var? Neler oluyor?"

Hadula o zaman durdu ve uzaktan Yannis Liringos'a doğru bağırdı:

"Gidiyorum ben! Şeye... hımm, şey yapmaya gidiyorum..."

Yannis Liringos birkaç adım koştu ve Frangoyannu'nun yanına geldi. O zaman Frangoyannu da kararlı bir biçimde,

ona doğru iki üç adım attı. Hazırcevaplığının yardımına ihtiyacı vardı. Hemen kafasında bir plan oluşturdu.

"Yanni! Karının ağrıları var! Çok feci."

"Ağrıları mı var?" diye şüpheyle bağırdı Liringos. "Ne diyorsun Hıristiyan'ım?"

"Karnında bir çocuk daha var!" diye cesur bir iddia attı ortaya Frangoyannu.

"Karnında bir çocuk daha mı?"

"Evet, sana ne diyorsam o. Ama şimdi köye koş, ebeyi çağır! Doktora söyle, o da gelsin!"

Liringos dondu kaldı. Küçük yaylanın ötesinde, evinin önünde kaynanası, Yannis'in ne dediğini duyamadığı ama rüzgârın uzaklara taşıdığı iç parçalayan çığlıklar atıyordu. Frangoyannu cesaretle konuşuyor ve ne dediğini biliyor gibi gözüküyordu.

"Bu nasıl olur?" diye bağırdı Yannis. "Aklın başında mı senin Hıristiyan'ım?"

"Elbette olur," diye üsteledi Frangoyannu. "İkizler, karından her zaman birlikte düşmez. İki çocuktan en zayıf olanı bazen gecikir, düşmesi saatler, hatta günler alabilir."

"Gerçekten mi? Sanki bunu daha önce duymuştum," dedi Yannis.

"Öyle görünüyor," diye lafını tamamladı oldukça ciddi bir üslupla Frangoyannu. "Bu sefer çocuklardan biri, diğerinin arkasına sıkışıp kalmış."

"Bu dediğin, olabilir mi?" dedi Liringos acıma hissiyle.

"Olabildiğince hızlı şekilde koş! Git ve doktoru getir!"

"Sen nereye gidiyorsun?" diye sordu Liringos.

"Aziz Haralambos'a gidiyorum ben... Papaz Makarios'u çağırmaya gidiyorum, gelsin de karına bir dua okusun!"

"Tamam! Koş!"

Ve Frangoyannu koştu.

ON ALTINCI BÖLÜM

Taşlar, Kötü Nehir'in aşağısındaki en alçak noktada, Karanlık Mağara'nın yakınlarında gece vakti şeytan dansı yapıyordu. Canlı varlıklar gibi ayağa kalkmış, Frangoyannu'yu kovalıyor ve sanki görünmez bir cezalandırıcının elleriyle taşa tutuyordu.

Hadula'nın Liringos'un kulübesinden ayrılmasından bu yana beri üç gün geçmişti. Suçlu kadın, kendisini kovalayanların tırnaklarından zamanla kurtulacağı ümidiyle oraya saklanmıştı. Sepetinde kalmış birkaç dilim peksimet, topladığı geyikotları, dereotu, frenkmaydanozları ve Karanlık Mağara'nın acı suyuyla kalakalmıştı. Neredeyse geçilemez bir bölgeydi burası. Kötü Nehir, batısında ayak basılmamış bir kaya, doğusunda da kayalık bir uçurum tarafından şekillenmişti. En alt kısmından da acı su fışkırıyordu. Bir o yanında, bir bu yanında, çok dar girişi olan iki mağara yer alıyordu. Gece orada uyuyor, gündüz de Karanlık Mağara'ya iniyordu. Oradan inip çıkabilmesi için, ne bir yol, ne de bir patika vardı. Uçurumun tabanındaki kayalık yüzeye basıyor; o sırada zemin, öfkesini göstermek istercesine sarsılıyordu. Basarak yerinden oynattığı taşlar, uçurumun eğimi üzerine

yayılmış bu sonsuz taş yığınında bir dayanak oluşturuyordu. İlk taşlar yerinden oynar oynamaz, diğer taşlar onların yerini almak için birbiri ardına harekete geçiyordu. Böylece uçurumdaki bu gelgit hareketi, tam üzerine geliyor; ayaklarına, bacaklarına, ellerine ve bağrına isabet ediyordu. Zaman zaman bazı taşlar da yüksekten şiddetle ve kötülükle üzerine düşüyordu. Özellikle son taşları, kafasına görünmez bir el fırlatıyor gibi hissediyordu.

İlk gün onca taşlamanın ardından Karanlık Mağara'ya ulaştı ve oturup denizi seyretti. Denizin dövdüğü mağara çift girişliydi; bir girişi karadan, diğer girişi denizdendi. Deniz tarafındaki girişin ağzı dar ve alçaktı, ancak küçük bir balıkçı teknesinin girebileceği kadardı. Kara tarafında gözden ırak olan Frangoyannu, mağaranın ağzında dalgalardan gelen boğuk ve sürekli akan su sesi duydu. Dalga yükseliyor, sıçrıyor, mağaranın ağzındaki en yüksek noktaya çarpıyor, geri sekip tekrar yükseliyor ve kuzeydeki açık denizlerin girdabından kaynaklanan, zaman zaman da denizin kabarmasıyla, acı ve özlem dolu iç çekişlere benzeyen uzun ve öfkeli kükremelere sebep oluyordu. Gizem ve karanlık dipsiz derinlikte adeta birlikte dans ediyordu.

Anlatıldığı üzere o zamanlar bir tekne, kerevit ve pavurya toplamak için denizde seyir halindeymiş ve denizcilerden biri kayakoruğu toplamak için korkunç yükseklikteki bir kayaya tırmandığı sırada, mağaranın ağzını tamamen kapatan canlı bir fokun üzerine oturmuş. Karanlık hayvan rahatsız olmuş, çırpınıp debelenmiş. Küçük tekne başlamış titreyip sarsılmaya. Ne geri, ne de ileri hareket edebiliyormuş. Teknenin içerisinde bulunan denizci, bir baltayla foka vurmuş, onu yaralamış ve dalgalar kısa bir süre için kıpkırmızı olmuş. Fok, can acısıyla çırpınmaya başlamış. Genç balıkçı bir ilmiği

fokun boğazına geçirmeyi başarmış, sıkıp boğmuş ve bir meslektaşının yardımını istemiş. Filikanın batma riskine rağmen foku birlikte yukarı çekmişler.

Yaşlı Hadula, denize doğru baktı, baktı... Ah, keşke şimdi bir teknenin yaklaştığını görseydi! Frangoyannu hemen genç balıkçılara, hemşehrilerine onu da tekneye almaları için yalvarırdı... Ama nereye gidecekti ki? Tabii ki uzak diyarlara, karşı kıyılara, büyük topraklara... Ya oralarda ne yapacaktı? Tanrı büyük! Oralarda yeni bir yaşama başlayacaktı.

Denizin açıklarına doğru bakıyor, bakıyordu... Çok uzaklarda martıların kanatları gibi yelkenler, beyaz yelkenliler dalgalanıyordu. Praçıralar, guletler ve küçük kayıkları; denizde seyir halinde, dalgaları çift çift küçük öküzler gibi bir o yana, bir bu yana yararak ilerlerken görüyordu. Kâh kuzeye yol alıyorlar, kâh güneye doğru iniyorlar, ilerledikçe arkalarında çapraz oluklar, derin izler bırakıyorlardı. Denizi boydan boya yaran ve böylece denizin kakma işlemelerle süslüymüş gibi gözükmesine sebep olan birçok su akıntısı görüyordu. Gözleri artık "tuzla buz olana dek" baktı, baktı...

Frangoyannu, sepetinden eski, sarı, yünlü bir ihram çıkardı; bunu uyumak istediğinde üzerine örtmek için yanında bulunduruyordu. Uykusu yoktu, ayağa kalktı, yün ihramın katlarını açıp içtenlikle sallamaya başladı. Denizcilere, gelip kendisini almaları için umutsuzca sinyaller gönderiyordu. Denizciler bu işareti görüyor muydu acaba? Yoksa görmüyor muydu? Onca çabasına rağmen hiçbir gemi çağrılarına cevap vermedi. Beyaz yelkenliler rüzgârla birlikte dalgaların arasında kaybolurken Frangoyannu, Karanlık Mağara'daki kayalarda yapayalnız, kaderi baştan yazılmış ve yarın gün doğuşunun altın şafağını görüp göremeyeceğini dahi bilemeyecek kadar ümitsiz halde, öylece kalakalmıştı.

Sararmış beyaz paçavra, ellerinden uçup gitti. Rüzgâr onu aldı ve başıyla omuzlarının üzerine atıverdi.

"Bu benim kefenim olsa gerek!" diye fısıldadı acı bir gülümsemeyle Frangoyannu.

Sonunda kayanın üzerine oturduğunda sahil boyunca ilerleyeren ufak bir filika gördü. Filikanın küçük bir yelkeni ve dalgalara ağırdan, isteksizce vuran iki küreği vardı. Doğudan geliyordu ve Frangoyannu'nun sığınağı olan ıssız kayaya yaklaşıyordu. Frangoyannu, içinde bir umut kıpırtısı hissetti. Yolcuları tanıyıp tanıyamayacağına bakıp ortalığı kolaçan etmek için kayanın arkasına saklandı. Filika yaklaştığında üç yolcudan birinin, geminin kıç tarafından "trol" sürüklediğini ve askeri üniforma giydiğini gördü. Adada geçici olarak kalan, balık tutmayı seven bir emekli subay, iki profesyonel balıkçıyla denize çıkmış olmalıydı. Frangoyannu sadece, onun bir "muvazzaf" olduğunu gördü ve buna kanıp kayanın daha da derinlerine saklandı.

*
* *

Gece gizli sığınağında, mağaranın ıslak tuzu içinde uyuyakaldı. Kulaklarında adeta bombalar patlıyordu. Dalga, kudurmuş hayvanların çığlığına benzer bir patlama sesiyle, ayaklarının altına gelip sertçe çarpıyordu. Derinlerde, ta içinde, masum yavrucakların ağlamalarını duyuyordu. Uzak rüzgârların taşıdığı boğuk hırıltılar geliyordu kulaklarına. Kız çocuklarının cenaze korosu, gittikçe artan bir dehşet yumağı halinde etrafında hoplayıp zıplayarak dans ediyordu: "Biz, senin çocuklarınız! Bizi sen doğurdun! Öp bizi! Bize yemek ver anne! Bize süsler, güzel süsler al! Bizi okşa! Sen bizi sevmiyor musun?"

Liringos'un yaşlı kaynanası, tepesinin tası atmış halde, kollarını sallayarak onu tehdit ederken damadı da ağlamaklı bir sesle azarlıyordu. Mağaranın derinlerinde, ayaklarının altında dalgalar kuduruyordu. Kaynayıp köpüren dalgalar, mağarayı bir sarnıca çeviriyor ve sarnıcın suyu da sanki bir insan sesiyle kükrüyordu:

"Katil kadın! Katil kadın!"

Zavallı kadın dehşetle, ter ve tuz içinde sırılsıklam olmuş halde uyandı. Eğer uyumak, böyle bir rüya görmek demekse, hayatı boyunca bir daha uyumayacağına yemin etti. Hiç şüphesiz ölüm, uykuların en güzeli olsa gerekti, yeter ki bir daha böyle kötü rüyalar görmesin! Kim bilir! Tam da böyle düşünürken biraz sonra yeniden uykuya daldı. Bu sefer de karşısında, dağdaki çoban Kambanahmakis vardı. Elinde hökeleği, kaba üslubu, gırtlaktan gelen boğuk sesiyle Frangoyannu'ya şöyle diyordu: *"Kötü Nehir'e! Patikaya, Kuş Çeşmesi'ne! Keşiş'in İnziva Yeri'ne!"*

Gözden kaybolup uzaklaşırken de aynı sözleri tekrarlamaya devam ediyordu:

"İnziva Yeri'ne! Keşiş'in İnziva Yeri'ne!"

Frangoyannu şafak vakti, tam karşısında gördüğü mavi ve koyu kırmızı gökyüzü, denizin mavi siyah rengine karışırken ve esinti, serinlik, dalgaların şırıltısı, suların köpürmesi duygularıyla mükemmel bir uyum içerisindeyken ruhunda küçük de olsa bir dinginlikle uyandı.

Önceki günden beri, Kambanahmakis'in üç gün önce bahsettiği o İnziva Yerini düşünmekten kendisini alıkoyamıyordu. Keşişin, yani kısa süre önce adaya gelip Agios Sostis'te bulunan eski şapelin yanındaki İnziva Yeri'ne yerleşen papaz Akakios'un erdemli davranışları hakkında, dindar kadınların çokça konuştuğunu duymuştu. Bu küçük

şapel, dalgaların dövdüğü ve batıdan çok da uzak olmayıp kuzeye bakan bir adacık ya da resif gibi küçük bir kaya üzerine inşa edilmişti; kayalık sahilde sular alçaldığında bu adacık da küçük bir yarımada haline geliyordu. Papaz Akakios'un, çok sert günah çıkaran bir papaz olduğu, ayrıca geleceği öngörmeye kadar varan Tanrı vergisi bir düşünce okuma yeteneğinin bulunduğu söyleniyordu. Kadınlar, onun aynı zamanda tam bir yürek okuyucu olduğunu ve insanın içindekileri söyleyebildiğini de anlatıyordu. Çoğu kez, pişmanlık içinde olan kişinin itiraf etmek istediğinden daha fazlasıyla günah çıkarmıştı.

Eğer bir gün samimiyetle günah çıkarmaya karar verirse, "Sen bunları, bunları yaptın!" diyerek onu acılarından ve tereddüt zahmetinden kurtaracak bir günah çıkaran papazın bulunması, Frangoyannu için büyük şans olacaktı. Yeter ki onu ümitsizliğe sürüklemesin, aksine yardımcı olup onu kurtarabilsin; mümkünse fani dünyada yapsın bunu! Sanki iktidara karşı ele vermek istemeyip kendi kardeşinin katilini saklayan ve kurtaran bir aziz yok muydu? Neden papaz Akakios da aynı şeyi yapmasın, bu saygın keşişe hiç kötülüğü dokunmamış Hadula'yı saklayıp kurtarmasın? Acaba her gün gemiler kıyıdan ya da Agios Sostis'in açıklarından geçmiyor muydu, istese onun kaçmasına yardım etmez miydi?

Hadula, Karanlık Mağara'nın tekdüzeliğinden sıkılmış ve artık az kalan yiyecekleri yüzünden zayıflamaya başlamıştı. Hayırlısıyla sabah olduğunda, sepetini alıp sığınağından çıkmaya ve Agios Sostis'e gitmeye karar verdi. Orada tüm "acılarını" itiraf edip günah çıkaracaktı. Şimdi artık tövbe zamanıydı...

*

* *

Geldi, jandarmalar geldi! Ya ispiyonlanmıştı ya da izlerini takip etmişlerdi; bir şekilde onu bulmuşlardı... Uçurum bile onları engelleyememişti, taşlar ayaklanıp üzerlerine düşmemiş, onları kovalamamıştı. Sonunda Kötü Nehir'e inmeyi başarmışlardı işte!

Hayırlısıyla sabah olmuştu, şafak vaktiydi. Frangoyannu, en kısa yoldan Agios Sostis'e, İnziva Yeri'ne gitmeye hazırlanıyordu. Güneş, dazlak Kurupi sahilini aydınlatmak ve dik Stivoto yamacına altın ışınlarını göndermek üzere doğmamıştı henüz. Frangoyannu onları görüp dehşete kapıldı. Sepetini alıp soluk soluğa, ayak basılmamış ve Klima Patikası olarak adlandırılan kayalık üzerinde, batıya doğru yokuş yukarı koşmaya başladı. Ayağını geriye doğru sallayarak yıpranmış, eski terliklerinden bir çırpıda kurtuldu ve uçurumun kenarındaki kayalığa yalınayak tırmandı. İki "adam" da çarıklarını çıkardı ve o ayak basılmamış kayalıkta, Frangoyannu'nun tırmandığı umutsuzluk bölgesinde, kadının peşinden koştu.

Zavallı kadın yalnızca bir an için kafasını geriye çevirdi. İşte o zaman, onu kovalayan iki kişiden sadece birinin askeri üniforma giydiğini gördü. Diğeri, belinde silah ve hançerler konmuş bir deri silahlığı bulunan yerel bir kıyafet giymişti. Bir korucu gibi görünüyordu.

Bu manzara karşısında dehşete kapıldı. Jandarmalardan birinin yokluğu onu şüpheye düşürdü. Acaba peşindeki adamlar, sarp kıyıların insan sevmez kayalıklarının ötesinde, iki ateş arasında kendisini "kapaklamak" için tuzak kurup beklemekte miydi?

Yine de bu durum onu teselli etmiş ve içine ufak da olsa bir umut serpmişti. Eğer bu iki "adam"dan biri hemşehrisi çıkarsa, yani belediye hizmetlilerinden biriyse; belki de bu,

kendisine verilen kovalama işini angarya gibi yürüteceği ve diğer jandarmanın hızını kesebileceği anlamına gelebilirdi. Tabii ki kendisinin suçluluğundan kesinlikle emin olamayacak o korucunun yüreğinde; kaçıp saklanan, kanlı ayaklarıyla kayalıkların tepesinde koşturup duran bu zavallı kadın için gizli bir merhamet oluşacağı fikri de olanaksız gelmiyordu.

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Birkaç dakikalık kovalamacanın sonunda Frangoyannu, Kambanahmakis'in "Klima Patikası" olarak adlandırdığı yere ulaştı. Alt tarafında derin bir yarığın ve denizin bulunduğu, keskin girintilerin ve küçük bir yamacın şekillendirdiği dik bir kayalıktı. Bu yamacın üzerinde, yarım avuç genişliğinde bir çıkıntı vardı ve geçmek için üç dört adım gerekliydi. Burayı geçmeye teşebbüs edenlerin, denize doğru bakan kayaya tutunması, sadece topuğuyla ve sağdan sola ilerleyerek yürümesi gerekiyordu. Yani yaşam, bir saç teli üzerinde asılıydı.

Frangoyannu istavroz çıkardı ve bir an için bile olsa tereddüt etmedi. Başka bir çıkış yolu yoktu. Kayalığın üzerinde başka geçit de bulunmuyordu. Sepetini dişlerinin arasına sıkıştırıp kararlı bir şekilde atladı ve bu korkunç geçitten başarıyla geçti.

Biraz sonra iki adam da nefes nefese oraya ulaştı. Jandarma bu geçidi gördü ve duraksadı.

"Senin yüreğin buna dayanır mı?" dedi yanındakine, gizli bir hasetle.

"Başka yol yok mu?"

"Yok."

"Senin burayı birçok kez geçmiş olman lazım," dedi jandarma.

"Ben mi? Yo, hayır!" diye itiraz etti korucu.

"Çoban değil misin sen?"

"Ben yaylada otlatıyordum koyunları."

Jandarma halen tereddüt ediyordu.

"Bir kadın bizi böylece aşağı atacak, öyle mi?" dedi.

"Onu buradan geçerken görmeye yetişemedik," dedi alaycı bir üslupla korucu. "Görmüş olsaydın, sana cesaret verirdi, yüreklenirdin."

"Yapma ya!"

"Kaç kez kadınların bu örneği verdiğini bilemezsin!" dedi Korucu. "Birçok şeyde, büyük cesaret gösteriyorlar."

"Ben de geçeceğim!" dedi jandarma.

"İleri!"

Jandarma, asker ceketini çıkardı ve ceketi yanındakine verip gömleğiyle kaldı. İstavroz çıkardı.

"Eğer karşıya geçersem ceketi bana atarsın," dedi.

Dar çıkıntı üzerine basmayı denedi, kayaya tutundu; ama hemen geri döndü.

"Başım döndü," dedi.

Bu arada Frangoyannu koşarak yokuşu çıkmış ve sahilin üst taraflarında ilerlemeye başlamıştı. Yorgun, nefes nefeseydi, canı çıkmış haldeydi. İlerliyor, kısacık bir an için duraklıyor ve bir ses duyabilmek için kulak kabartıyordu. Kendisini kovalayan iki adamın, o zorlu geçitten geçip geçemediğinden emin olmak istiyor, ancak hiçbir ses duyamıyordu. Onların gecikmesinden, iki "adam"ın patikayı geçmekte epey tereddüt ettiği sonucunu çıkarıyordu.

Nihayetinde Kambanahmakis'in adlandırdığı şekliyle, Kuş Çeşmesi'ne ulaştı. Üzerinde küçük, kaygan, yosun ve ıslak otlarla dolu toprakla bir düzlüğün şekillendiği yüksek bir kayanın üzerinde bulunan bir kaynaktı. Frangoyannu kayıp düşmemek için yere sıkı basıyordu. Gerçekten de o çeşmeden, sadece göğün kanatlıları su içebilirdi. Hadula da eğildi ve su içti.

"Ah kuşlarım! Çeşmenizden suyunuzu içtim, siz de bana bir iyilik yapın da sizin gibi uçup gidebileyim!" dedi.

Böyle bir zamanda espri yapabilmek için duyduğu hevese şaşakalıp kendi kendine güldü. Ama kuşlar, onu görür görmez vahşileşti ve dehşet içinde uçuşmaya başladı.

Biraz dinlenmek ve soluk almak için Kuş Çeşmesi'nin yanı başına oturdu. Artık iki "adam"ın Klima Patikası'nı geçmeyi başaramadığından neredeyse emindi.

Oracıkta oturan zavallı kadın, yine de kendisini güvende hissetmiyordu. Bu sebeple birkaç dakika sonra yerinden doğruldu, sepetini aldı ve yokuş aşağı koşmaya başladı. Şimdi artık son derece kararlı bir şekilde Agios Sostis'e, İnziva Yeri'ne gidiyordu. Artık, tabii kurtulmayı başarırsa, yaşlı münzeviye günahlarını itiraf etme zamanıydı.

Birkaç dakika içinde sahile indi ve çakıl taşı dolu kumsala ulaştı. Dalgaların dövdüğü ve üzerinde, eski Agios Sostis Şapeli'nin göründüğü bir kayalıkla karşılaştı. Kumsalın küçük kayayı karayla birleştiren boğazı, deniz suyunun sadece bir parmak üzerindeydi. Gelgit olayındaki deniz kabarması yeni başlıyordu. Frangoyannu kısa bir süre duraksadı ve tereddüde düştü: "Sanki biraz sonra deniz yeniden alçalmaya başlamayacak mı? Neden şimdi acele edeyim de sırılsıklam olayım?"

Ama tam da o anda uçurumun üzerinde, hiç de ufak olmayan bir gürültü duydu. Biri asker, diğeri sivil olmak üzere omuzlarında tüfek bulunan iki adam, koşarak yokuş aşağı iniyordu. Sivil olan, arkasında bir jandarma ile bırakmış olduğu o korucu değildi. Başka biriydi ve Frenk kıyafetleri giymişti. Acaba onu dar boğaza, şüphelendiği şekilde iki ateş arasına sokmak istedikleri pusu bu muydu? İşte artık ona yaklaşmışlardı!

Frangoyannu koşmaya başladı, istavroz çıkardı ve kumluk geçidin üzerine bastı. Kumlar ayağının altında kayıyordu. Deniz suyu yükseliyor, kabarıyordu. Frangoyannu bir an bile dönmeyi düşünmedi. Başka kurtuluşu yoktu. Tabii ki bundan kaçış da yoktu.

Dalgalar yükseliyor, yükseliyordu... Frangoyannu bastıkça kumlar çekilip dağılıyordu. Ayakları hepten kaymaya başlamıştı.

Agios Sostis kayalığı, sahilden yaklaşık on iki kulaç uzaklıktaydı. Kumsalın geçit şeklindeki boğazı, artık elli adımdan daha uzaktı.

Deniz suyu önce dizlerine, sonra da beline kadar ulaşmıştı. Kumlar halen ayağının altında kayıyordu. Çukur gitgide büyüyor, bataklık halini alıyordu. Artık deniz suyu göğsüne kadar gelmişti.

Kendisini kovalayan iki adam, onu yıldırmak için bir el ateş etti. Ardından bağırışları ve zafer nidaları duyuldu.

Frangoyannu, Agios Sostis'ten sadece on adım kadar uzaktaydı.

Artık basacak yeri kalmamıştı, dizlerinin üzerine çöküverdi. Acı su ve tuz, ağzına dolmaya başladı.

Dalgalar delirmiş şekilde köpürüyordu. Burun deliklerini ve kulaklarını kaplamışlardı. O anda Frangoyannu'nun ba-

kışları, kuzeybatıdaki ıssız sahile ve genç bir kızken ailesinin kendisini "kapaklayarak" gelin ettiği zaman çeyiz verdiği çorak bostana çarptı.

"Ah! İşte benim çeyizim!" dedi.

Bunlar onun son sözleri oldu. Yaşlı Hadula, Agios Sostis İnziva Yeri'nin geçidinde; kumsalın, küçük kayayı karayla birleştiren boğazında, ilahi ve beşeri adalet yolunun henüz yarısındayken ölümü buldu.

SON